

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА
РЕШЕТИЛІВСЬКА МІСЬКА РАДА ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ГЛИБОКОБАЛКІВСЬКА ГІМНАЗІЯ З ДОШКІЛЬНИМ ПІДРОЗДІЛОМ

**«5 кроків до читацької
майстерності»**
(збірка вправ для початкової школи)

Навчально-методичний посібник

Полтава 2025

УДК 373.016:003-028.31(076.5)

П99

DOI <https://doi.org/10.33989/pnpu.707>

*Рекомендовано до друку вченою радою
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка (протокол № 11 від 23. 03. 2025 р.)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Руслан Басенко, кандидат педагогічних наук, доцент, заступник директора з науково-педагогічної роботи, міжнародної та грантової діяльності, доцент, завідувач кафедри правознавства та фінансів Полтавського інституту економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Ольга Лисяк, директор Глибокобалківської гімназії з дошкільним підрозділом Решетилівської міської ради, вчитель вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель

«5 кроків до читацької майстерності» (збірка вправ для початкової школи) :

П99 навч.-метод. посібник. / упоряд. Лисяк Л.А., Фазан В.В. ; Полтав. національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2025. – 174 с.

ISBN 978-966-2538-86-1

У посібнику **"5 кроків до читацької майстерності"** представлено методику застосування стратегії «Щоденні 5». Висвітлено авторські підходи щодо впровадження технології, покрокові інструкції, практичні завдання, вправи для учнів та рекомендації. Посібник адресований науково-педагогічним працівникам, педагогам-практикам, здобувачам вищої освіти.

УДК 373.016:003-028.31(076.5)
DOI <https://doi.org/10.33989/pnpu.707>

ISBN 978-966-2538-86-1

Лисяк Людмила Анатоліївна

*вчитель початкових класів Глибокобалківської
гімназії з дошкільним підрозділом Решетилівської
міської ради Полтавської області*

Стаж роботи – 35 р.

Категорія – вища

Звання – вчитель-методист

Email: lysiak@ukr.net

Фазан Василь Васильович

*проректор з наукової роботи, професор кафедри
загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського
національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

Стаж роботи – 25 р.

Науковий ступінь – доктор педагогічних наук, доктор
теологічних наук

Вчене звання – професор

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9823-3704>

Email: fazanvv@gmail.com

*Лисяк Л. Фазан В.
ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2025*

Посібник *«5 кроків до читацької майстерності»*, підготовлений Лисяк Л. А. та Фазаном В. В., є важливим ресурсом для формування читацької компетентності учнів початкових класів Нової української школи. Він спирається на стратегічну методику «Щоденні 5», що має на меті розвивати у дітей не лише базові навички читання, але й критичне мислення, творчу уяву, моральну свідомість, а також здатність до самостійних рішень і командної роботи.

Актуальність посібника зумовлена сучасним компетентнісним підходом до навчання, який ґрунтується на інтеграції духовних та культурних цінностей, що виховують високий моральний і естетичний рівень учнів. Підхід, закладений у цьому навчальному матеріалі, дозволяє дітям не лише оволодівати навичками читання і письма, але й освоювати важливі життєві уроки через пізнання духовних основ, що має надзвичайно важливе значення для розвитку національної свідомості та виховання патріотичних почуттів.

Теоретичний матеріал посібника обґрунтований поглядами відомих особистостей, зокрема митрополита Феодосія (Митрофана Никоновича Дикуна-Ваколюка). Його внесок підкреслює важливість духовно-морального виховання у контексті національного самоусвідомлення та культурної спадщини. Митрополит Феодосій належав до тих ієрархів Української Православної Церкви, які все своє архіпастирське життя сумлінно служать своєму високому обов'язку, завжди зі своїм народом. Владика Феодосій має великий богословсько-літературний доробок, який є своєрідним продовженням кращих традицій духовно-просвітницької літератури видатних діячів Української церкви минулого таких, як Димитрій Ростовський, Іоанікій Галятовський, Лазар Баранович та інші. Головне просвітницьке кредо Владика Феодосія: «Щохвилини словом Божим ми повинні боротися за утвердження високих моральних принципів в суспільстві. Яке нині переживає нелегкі часи. Допомогти людині стати Людиною – найголовніша моя мета і сенс архіпастирського життя».

Представлена методика «Щоденні 5» включає адаптовані вправи для формування не лише читацьких, а й мовних і комунікаційних навичок, що є важливими аспектами для підготовки дітей до повноцінного громадянського життя. Врахування духовно-релігійних аспектів у роботі з дітьми дозволяє формувати не тільки інтелектуальні, але й морально-етичні цінності.

Посібник має важливе значення для розвитку навчально-виховного процесу в початковій школі та може бути корисним як для вчителів, так і для майбутніх педагогів, що готуються до роботи в умовах Нової української школи.

Вступ

«Освічені українці, всебічно розвинені, відповідальні громадяни і патріоти, здатні до ризику та інновацій, - ось хто поведе українську економіку в ХХІ столітті». Концепція «Нова українська школа».

Місією початкової школи є різнобічний розвиток особистості дитини, формування в неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових і предметних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок.

Мета посібника - прищепити дітям моральний, етичний, історичний досвід українського народу. Матеріали збірника містять неповторні символи генетичного коду, художні шрифти історичного досвіду українців, які вдало зібрав, розкрив і дослідив відомий богослов, правозахисник, духовний письменник і поет митрополит Феодосій (М. Н. Дикун-Ваколюк).

Владика Феодосій (М.Н.Дикун-Ваколюк) в робочому кабінеті.

Владика дуже любив дітей, допомагав сиротам, давав неоціненні поради щодо духовного життя молоді. Високодуховні твори митрополита Феодосія приносять в дитячі душі спокій, мудрість і красу. Життєвим кредом Владики є виховання справжньої Людини, людини з великої літери.

Питання духовності в освіті досліджував професор Григорій Ващенко.

«Історія показала, що тривка мораль може бути побудована тільки на релігійних засадах». Особливу роль професор надавав вихованню в молоді патріотизму на християнських засадах.

Аспектами змісту виховання людини професор виділяв:

1. Моральність
2. Патріотизм
3. Громадянськість
4. Родинність
5. Характерність (індивідуальне життя)
6. Природосвідомість.

В категорії *моральність* - головний орієнтир – християнський ідеал Добра; абсолютні вічні вартості, джерелами моральності в українського народу є Бог і віра в нього.

Патріотизм зумовлює розвиток почуття, яке спонукає людину не робити того, що шкодить її народові і державі.

Демократизм українця впливає з його природної доброти. У сучасному світі соціальні проблеми викликані жадобою до наживи. Порятунком вбачає у відродженні духовності, пріоритеті духовного над матеріальним.

Родинність полягає у відродженні міцної сім'ї на основі християнської моралі, подружньої вірності, культу родинної злагоди, любові і взаєморозумінні. Оновити природню виховну функцію родини – родинне тепло – вбачає одним із головних завдань цього аспекту.

Вихованню характеру, як вияву свободної волі людини, сприяють духовна і фізична праця. Не припустимий при цьому авторитаризм.

Природосвідомість – стосунки людини з природою. В цих стосунках має домінувати не тільки потреба в користі, але й любов. Виховна роль природи велика, адже природа – це величезна книга, яка без слів промовляє до серця людини і розкриває перед нею всемогутність і Премудрість Божу.

Методичним інструментарієм виступають:

1. Увага до дитини, її індивідуальні особливості.
2. Самостійна діяльність учнів (розвиток творчих здібностей).
3. Релігійність, як органічний елемент виховання.

Г. Ващенко - основоположник української національної педагогіки нашого часу.

Посібник складено опираючись на Концепцію Нової української школи, методичний інструментарій виховного ідеалу української нації професора Григорія Ващенко і взявши за основу творчий доробок Владики Феодосія (М. Н. Дикуна-Ваколюка). Головні завдання: розвиток читацької компетентності, креативного мислення, самостійності, виховання щирої любові до України, прищеплення християнських чеснот.

До дидактичного забезпечення посібника за технологією «Щоденні 5», увійшли твори різних жанрів: поезії, байки, афоризми, легенди, перекази, казки. Вони допомагають урізноманітнювати роботу з дітьми, формувати критичне мислення, у доступній та цікавій формі, пояснити перевагу духовного над матеріальним.

Розділ 1. Особливості застосування стратегії «Щоденні 5»

«Щоденні 5» (Daily 5) – це методична система поширена у Канаді, Великій Британії, Сполучених Штатах Америки та Австралії.

Вона направлена на розвиток у дітей самостійності, креативності, уміння мислити нестандартно. Авторами цієї системи є Гейл Буше і Джоан Мозер. Вперше вона була представлена в книзі «The Daily 5: Незалежність грамотності в початкових класах». У шкільну практику адаптована версія увійшла в роботу вчителів Новопечерської гімназії м. Києва і надалі запроваджується вчителями початкової школи в Україні.

Кожен елемент цієї системи спрямований на розвиток навичок самостійної роботи. Учні вчать розуміти мету своєї діяльності, планувати, тренувати витримку, дотримуватися правил спільної роботи, працювати самостійно, аналізувати та бути готовим до зміни діяльності. Ця педагогічна технологія спонукає учнів до вдумливого читання, допомагає виробити концентрацію, навчитись зв'язного мислення та викладати думки на письмі. Методика «Щоденні 5» пропонує п'ять видів діяльності: «Письмо для себе»,

«Читання для себе», «Читання для когось», «Робота зі словами» і «Слухання». Діти виконують їх щодня під час уроків. Наприклад, читають по 3-7 (пізніше – до 20) хвилин, пишуть і слухають. Кожен вид діяльності сприяє розвитку самостійності, витримки та

зосередженості. Ці види роботи є різновидом звичних для української школи завдань: читання мовчки, вголос, діалогічного мовлення та письма. Однак, особливості організації та адаптації цієї технології надають їй більшої результативності.

Детальніше про особливості застосування технології можна переглянути, відсканувавши QR-коди.

Розділ 2. «Щоденні 5» -ефективний засіб самостійності і витривалості учнів

ЕТАП 1. ЧИТАННЯ ДЛЯ СЕБЕ

На першому етапі «Щоденних 5», діти обирають книгу, тексти, сідають поодиноці та самостійно читають. На перший погляд це просто. Проте, самостійна та ефективна робота учнів вимагає перш за все мудрості та організованості від учителя. Аби поступово збільшити концентрацію дітей та привчити їх до читання, рекомендуються такі стратегії:

- *читання за картинками* – підійде для наймолодших учнів, що лише починають вивчати літери. Розглядаючи ілюстрацію, діти відтворюють історію за картинками та роблять припущення щодо сюжету;
- *стандартне читання* – діти складають із літер слова або речення;
- *переказ історії* – аби переконатися, що учні уважно читали, активно запам'ятовували й осмислювали текст, просіть їх переказати прочитане сусіду по парті.

Спочатку відведіть на цю діяльність 3-5 хвилин, поступово збільшуючи час. Також варто запропонувати школярам самостійно розробити 5–7 правил діяльності, записати їх на ватмані та розмістити на видному місці.

Наприклад:

1. Я обираю книгу або текст.
2. Я одразу починаю працювати.
3. Я розумію те, про що читаю.
4. Я знаю, що означає більшість слів.
5. Я можу переказати прочитане.
6. Я можу поділитися враженнями від прочитаного

Після того, як дитина прочитає обраний твір, вона працює з карткою, у якій зазначає: своє ім'я, назву твору, автора, записує про що цей твір, дає

йому оцінку та малює головного героя. Кожного тижня завдання можна змінювати, а з часом і ускладнювати. Наприклад: які факти ви дізналися з тексту; вигадайте нове закінчення; що сподобалося найбільше і чому; складіть три тестових запитання до прочитаного. Це допоможе розвинути *креативність*, внесе елемент несподіванки та не дозволить дітям звикнути до однотипних завдань.

У даному посібнику зібрано поетичні перлинки, коротенькі повчальні вірші з повчальним змістом. Після декількох прочитувань, діти легко запам'ятовують їх та виконують творче завдання. Для широкої можливості дітей обирати, вірші структуровані за темами.

Чому саме поетичні рядки використовуються на даному етапі роботи? Тому що спілкування з поезією задовольняє потребу дитини в емоційних переживаннях, створює передумови до самовираження особистості. Молодші школярі по можливості беруть участь у творчій діяльності. Для розвитку творчих здібностей використовуються такі види завдань: словесне малювання, доповнення віршів, графічне ілюстрування, скрайбінг, інсценізація. Ця робота направлена на розширення і поглиблення знань про жанрові особливості віршів (рима, ритм, настрій, риторика, мелодика, уявні картини, спостереження за мовою віршів), формування умінь визначати тональність твору, висловлюватись про враження від прочитаного. Допомагає формувати художньо-образне мислення, основою якого є емоційно-чуттєве сприймання, а результатом – почуття милування красою рідного художнього слова.

Як аналізувати вірш:

1. Який цей вірш: ліричний, пейзажний чи сюжетний?
 - Якщо пейзажний, то яку пору року оспівує?
 - Якщо ліричний, то які почуття передає?
 - Якщо сюжетний, то які події відтворює?
2. Якими почуттями наділено ліричного героя?
3. Які художні засоби використав автор і для чого?

4. Чи подобається вірш? Які рядки римуються?

5. Який настрій створює цей вірш?

Саме слово «*вірш*» – латинське, спершу воно означало «рядок». Справді, вірш – окремий рядок у віршованому поетичному пакеті, це одиниця ритмізованої мови. Сьогодні вірш – це поетичний твір, у якому є ритм і співзвучність рядків. Цю співзвучність (повторення кількох звуків, частинки слова, а не одного звука!) називають римою. То ж у вірші обов’язково мають бути ритм і рима. Вірш і поезія – це рівнозначні слова.

Римування у віршах може бути *перехресне*, де співзвучні рядки ніби перехрещуються:

a	{	«Знову осінь золотая	a)
б		Землю листом покриває	б)
a		Дрібен дощик накрапає	a)
б		Вітер з жалю завиває».	б)

Суміжне (парне):

«Сонечко тихо встає із-за гаю	a)	a	{
На землю проміння своє посилає	a)	a	
Його золотаві промінчики-коси	б)	бб	{
Рясним різнобарв’ям запалюють роси».	б)		

Вірш – це мистецтво слова.

У сучасній літературі для дітей створено такі вірші:

- сюжетні (мають зміст)
- пейзажні (про природу)
- ліричні (передають людські почуття)
- вірші-діалоги (передача спілкування осіб)
- вірші прозою (з внутрішньою римою)

Змістовні та практичні поради щодо «Читання для себе» можна переглянути, відсканувавши QR-код

Вінок сонетів тобі, Україно!

1. Україно кохана, радість моя!
За тебе я Бога слізною молю,
Вчора тебе я дуже кохав,
А нині ще більше люблю!

2. Тарасе Шевченку!
Твій дух сміливий
Кличе мене з-за могили
Захищати неньку –
Україну милу

3. Україно, мій краю,
Зелений мій раю!
Я другої не знаю
Країни такої,
Щоб влітку й зимою
Так пишалася б красою.

Глянеш зимою –
Ти чудова своєю
Холодною красою:
Степ широкий біліє,
А небо синіє,
Ліс сумний
Далеко темніє
І гори німії,
сріблом повиті
Здалека біліють.

Ще краща, Вкраїно,
Моя ти єдина,
Ранньою весною,
Коли пташечка співає,
Радіючи весною,
Співаючи літає
Понад осокою,
Співає і літає
Понад ріллею
І пісня витає
Далеко луною.

4. Боже, не суди мене, молю
За ту Україну,
Що так кріпко люблю.
Я лише хотів, щоб хоч на хвилину
В ній не було катів,

Щоб по заповідях Твоїх
Більше було братів
Та пісень святих
На землі моїх
Знедолених батьків.

5. Діти мої, діти
Золоті мої квіти,
Бога полюбіте
Ще ізмаленьку.
Тата і неньку,
Що вас, маленьких,
Говорити научили,
Щиро шануйте,

До бою святого
Серденька гартуйте.
Не цурайтесь свого,
Чуже цінуюте,
Не забувайте ніколи,
Що ви не «моголи»
А вкраїнські діти.

6. Я безмірно люблю її
Всякую :
Бідную ,
І багатую,
Як липку облуплену,
Розумную
Й глупую,
Щасливую
Й нещасную,
Безталанную,
Але щирую –
Дуже милую –
Україну мою.

7. Вітер віє,
Повіває
І до мене промовляє:
- Іди, сину, на Україну.
Дніпро синій тебе дожидає.

8. Який ліс без зозулі?
Який гай без солов'я?
Який луг без квітів?
Яка Україна без Дніпра?

9 . Тихо день горів
І вже догоряв,
Сонце сідало
За небокрай,
Мої мрії
У вирій полетіли –
В невідомий край.

Що вони шукають
У далекій чужині?
Чого їм треба
І що є краще
Рідного неба?
Скажіть ви мені,
Мрії мої!

10. Милий мій сину,
Люби Україну,
Бо як зрадиш її,
То хто пожаліє?!
Люби Україну,
Бо зрада – то лихо
Бог тебе покине –
Не матимеш втіхи.

Бо як зрадиш її,
На твоїй голові
Буде прокляття крові
Закатованих братів,
Пекельні сльози матерів.
І крики голодних дітей,
Мов кайдани, скують
Юдину душу твою!

Бо, як зрадиш її,
Совість не дасть тобі спокою,
Скаменить душу твою
І ситий не будеш ніколи.

Пори року.

1. Коли б я був весною,
Я б по всій землі
Зацвів би цвітом
Синім, жовтим і рожевим –
Заряснів би веселкою ясною,
Щоб не було кольору
Кривавого , червоного,
Та чорного, сумного.

Коли б я був літом,
Я б тяжким колосом
Пшениці золотої
Колихався б на полі
А там, де пустеля
Стелиться голодна
І там, де тундра
Лежить холодна
І де ґрунт болотистий, -
Все було б золотистим

Коли б я осінню був,
Я б рідну планету
Оздобив би ренетами,
Плодами жовтобокими
І грушами, і сливами
Щоб кохалось око,
Щоб всі були щасливими.

Коли б я зимою став,
Я б кришталевою кригою
І білим снігом лежав,
Я б іскрився на сонці
Мільйонами барв!

Хотів би я бути
Весною і літом,
Осінню багатою у кожній хаті

І зимою чистою,
Щоб людям показати
Що всі пори року
Мають свої строки

І нема на світі
Сталості, постійності.
Щоб людям показати,
Що є Бог над нами,
Що дитинство і юність,
Дорослість і старість –
Все в Божому плані.

Весна

Бушують вітри в вишині,
Крутить снігом по землі –
Чую кроки весняні
В буйних вихрах голосних.

Ще неділя, ще одна –
Засиніють небеса,
Божі милості без дна
Землі являть чудеса.

Боже, Боже! Це ж весна!
Все прокинулось од сна.
Душі наші розбуди Ти,
Щоб Тебе хвалити і людей любити.

Каплі падають із стріх,
Бліки сонця грають в них,
Сріблом чистим десь бринить,
Сніг не хоче вже скрипіть.

Ніжні трави, гарні квіти
Виглянуть на білий світ;
Божі пташки – волі діти –
Сонцю слатимуть привіт!

2. Вже весніє,
Вже природа
Красотами рясніє,
Вже бджілка
У поле летить,
Зелень око веселить,
Вітерець повіває
Наче промовляє:
«Багато чудес
Бог сотворив
На цьому світі
Та, щоб бачити їх,
Треба очі мати
Відкриті».

3. Прийшла зелена весна –
В блакить вдяглися небеса,
Сріблом сіє
В полі жайворонок,
Вітерець повіває,
Зозуля голос подає –
Щасливий той, у кого воля є!

4. Весна іде,
Красу несе,
Бує все,
Радіє все.
Синє небо.
І нема тому кінця.
В білих шатах
Стоїть вишня,
Мов наречена,
Що йде до вінця.
Ластівка щебече
І над землею в'ється,
Цибатий лелека
Ходить по лузі,
Десь здалека
Чути голос зозулі,
Ворона не закриває
Свого широкого рота,
Літають метелики -
У кожного своя робота.
Весна іде,

Красу несе.
Людино, подякуй
Богові за все!

Літо

1. Сонечко тихо встає,
Із-за гаю,
На землю
Проміння своє посилає,
Його злотаві
Промінчики-коси
Рясним різнобарв'ям запалюють роси.

Роси ті грають
І пташечок зграї –
Господа славлять –
Щебечуть, співають.
Я ж на теє дивлюся
І до Господа молюся,
І пташкам на допомогу
Славословлю
В вишніх Бога.

2. Вечоріє.
Сонце за обрій
Тихо сідає.
Вітерець
Повиває
Хмарка
Золотая
Пливе
Пропливає –
Над тополею
Стала.

Чи то думу
Думає,
Або чує тривогу,
А може
Молиться Богу?
Я не питаю.
Добраніч,
Хмаринко
Золотая.

3. Бджілка-трудівниця
З квітки на квітку
Часто перелітає,
День-у-день працює –
Мед збирає,
Не собі, а іншим,
Щоб інші мали втіху,
Щоб їм солодко жилося,
Не за «спасибі»,
Як це у нас повелось,
Не ради марної слави
Вона це чинить,
Вона трудиться, працює,
Бо без праці нудьгує –

Без праці вона загине,
А я сказати мушу.
Повчіться, мудрії мужі,
У Божої мушки.

4. Було колись літо:
Колосилось жито
І вітер по полю
Ганяв пшеничні хвилі
Широким роздоллям.
Там волошки синьоокі
Сміялися мов доля.
Там, серед поля
Стояла тополя
Струнка одинока.

О, лани мої
Широкополі!
На обрії бовваніли
Хмари, мов Карпати,
А коли гриміло,
Здавалося, б'ють гармати.
Дощ кришталевий
Падав на луки,
Люди не знали
Про духовні муки.

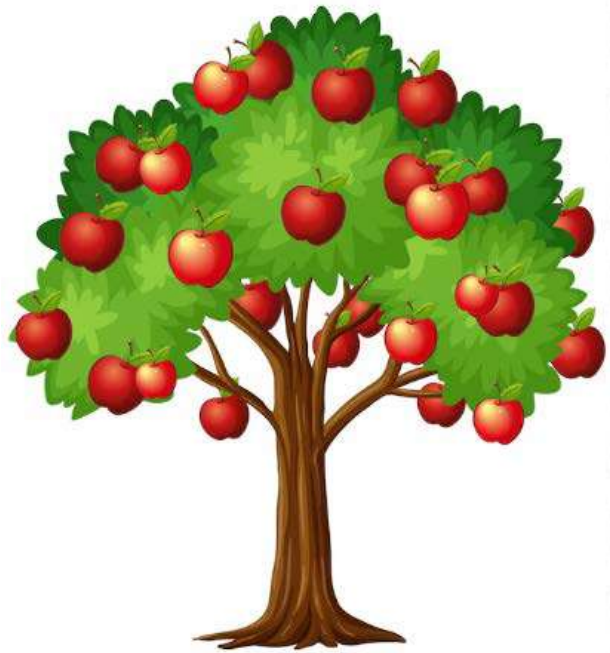

На городі мак червонів
Ніхто не відав про героїн,

Не чули про цей дурман
І не було наркоманів,
В саду яблука червоніли,
Червоніли вишні –
Літо стояло,
Стоголосе, пишне.

Збиваючи роси,
На ланах дзвеніли
Гострії коси
І бджоли милі
Мед людям носили.

Вечорами пісня лунала
І замовкала
Аж серед ночі:
То молодість співала...
Про сині та карії очі.
Помаленьку все затихало –
Село міцно спало
Лиш вітер не спав
Та пшеничні хвилі гойдав.

Осінь

1. Знову осінь.
Сивий туман
Над рікою.
Біла береза
Плаче росою.

На суху траву
Тихо падає
Листя золотою
Осінньою красою.
Сірі журавлі
На південь
З криком летять,

Чого шукають
Небожата
В чужій стороні?
Чому лишають
Рідні краї?

Чи ж їм серце
Не болить?
Щасливо, журавлики!
Летіте з Богом
В далеку дорогу,
Та не забудьте
Ранньою весною
Знову повернутись
До рідного дому!

2. Осінь, осінь, осеніє...
Листя сиплеться, жовтіє,
Чорна хмара набігає –
Дрібний дощик накрапає –
Смутком душу наповняє.

3. Сумує день осінній
І листя плаче золоте,
В скупому сонечка промінні
Тепло вже не те.

Сірі хмари небо обложили,
Де-не-де видно блакить;
Летять журавлі легкокрилі –
На південь дорога лежить.

На серці холодно і тужно.
О Боже! Побач і внемли.
Візьміте й мене журавлі
До чужої теплої землі.

4. Знову осінь золотая
Землю листом покриває,
Дрібен дощик накрапає,
Вітер з жалю завиває.

Журавлів остання згряя
В край тепліший відлітає:
Кру-кру-кру! – вона волає
І Вкраїні шле: “Прощай!”

Зима

1. Холодне сонце
Небо синювате,
Мороз бородатий
Розсипав діаманти
На вікні моєї хати...
Господи, як багато

У Царстві Твоєму
Краси й благодаті!

2. Було тихо-тихо,
Але віхола
До нас заїхала:
Всі дороги замело,
У снігу потонуло
Все село –
Гарно, біло, весело.
Завітала нині
До нас хуртовина,
Що колись була на Вкраїні

3. Лютує лютий,
Бо характер має
Крутий.
Насипав снігу
Цілу купу,
Поземкою в полі
Біжить,
Сичить,
Тихо плаче, жалібно співає
І звірюкою кричить.
Лютує лютий,
Бо характер має
Крутий.

4. Я іду. Широке поле,
Мов зачароване, тихо лежить;
Білизною очі коле –
Сніг стоїскрами блищить.
Ліс оголений, холодний
Глибоко дума чи спить.
Лиш згряя воронів голодних,
Тишу будячи, кричить.

5. Ох, зима, зима,
Зимонька – зима!
Колись була,
А тепер уже нема:
На Різдво – дощі,
На Водохрещі –
Болото хлюпотить –
Мороз уже не тріщить.
А колись було
Далеко не те,
Ой, не те!
Хату до стріхи
Снігом замете.
Завірюха жалібно
Вовчихою віє,
Гадюкою сичить:
Бувало всі дороги занесе –
Під снігом усе
Глибоким лежить,
Дрімає і мовчить

Біліє, іскриться поле,
Білим саявом очі коле,
Ліс у срібло закований,
Мов зачарований
Тихо стоїть.
І не знаєш:
Чи дума, чи спить?

Під кущем терновим
Заєць сидить
Причаївся, тремтить;
Хитра лисиця
Слідами його біжить.
Здаля чути галас
Веселої дітвори –
Вона їде на санках
Із крутої гори.
Ох, зима, зима!
Колись була зима.
А тепер уже нема.

Вірш-діалог

Глянь-но, ненько
Які маленькі
Метелики летять:
Білі-білі
Легкокрилі,
Всю земельку
Чисто вкрили
Ще й в віконце
Стукотять.
Пусти, ненько,
Їх до мене, бо погрітися
Хотять.

– Не метелики
Легенькі,
Мила моя доню,
У танку летять:
Їх візьмеш
Лише в долоню –
Вже й водицею
Біжать.

То сніжок летить,
Моя маленька,
Він покриє
Всю земельку
Й до веселої
Весноньки
Буде так лежать.

6. Дрібен сніг за вікном
Срібним маком летить,
За моїм вікном
Зграя горобців кричить,
За вікном моїм
Тихо вітер шумить,
За вікном моїм і твоїм
Білий килим лежить.

БАТЬКІВСЬКІ НАСТАНОВИ

1. Людино, що ти дивишся
Де ворог і де брат?
Роби добро всім підряд –
І не помилишся!

2. Друже мій, друже!
Не журися дуже!
І не кажи «Ох!»
Що буде, те й буде –
Де допоможе Бог,
А де ради Бога,
Допоможуть люди.

3. Добро галасу не любить –
Це для нього лишне –
Воно тихо в серці зріє
Як зріє в саду вишня.
А нікчемне зло
Завжди репетує,
Бо нікчемне зло себе рекламує.

4. Не вір тому,
Хто про любов
Свою кричить,
Бо хто любить,
Той мовчить.

5. Мало нам
Крила мати –
Треба ще й знати,
Куди ними літати.

6. Де кривда гуляє,
Оком туди не кидай!
Де доля ридає,
Туди поспішай!

7. Роби добро тихо,
Щоб не чуло лихо.

8. Коли немає палки рівної
Пригодиться й крива в путі;
Коли немає друга вірного,
Не шукай лукавого в житті.

9. Роботящий сонце зустрічає,
А ледачий до сну проводжає.

10. Хто хоче щось в кишені мати, -
Мусить рано вставати.

11. Ось моє гасло:
Де зло горить –
Вилий туди відро води
(А не масла),
Щоб погасло.

12. Коли бандит тобі каже
- Мир, мир, мир! –
Ти бандитському мирові
Ніколи не вір!

13. Той нічому не навчився,
Хто всією душею,
Мов реп'ях,
За землю учепився.

14. Хто курячі крила має,
Той високо не літає.

15. Спасибі тому,
Хто виростив деревину.
Сотні спасибі тому,
Хто виростив
Хорошу людину!

16. Не наповнюй вуста свої милі
Мовою гнилою,
Бо ніхто в світі
Вилами золотими
Не розкидає гною.

17. Людська слава
Світить мов жар.
Ти дивись – не попечись!

18. Не запороши очей своїх
Не золотом, ні сріблом, ні порохом!

19. Чесний мухомор усіх попереджає:
- Мене ти не руш,
Хоч я маю
І гарний капелюш!

20. Говорила до курочки лисичка:
- Ох ти, моя сестричка!

21. З'їла Муха всю сметану –
Думала, що коровою стане.

22. Коли біда прийшла,
Минули радощі колишні,
Мудрець себе винить,
А глупий лає інших.

23. Не чванься тим,
Що ти вродливий.
Бо тільки чистий духом
Є справді щасливим.

24. Судити не спіши,
Брехні не слухай;
Що сам побачив – суди,
Бо око вірніше, ніж вухо.

25. Сам слухай все, та кожен раз
Будь скупим на мову,
Недарма рот один у нас
А вух у нас аж двоє.

26. Запроданцю
Товаришем не будь
І з брехуном
Не відправляйся в путь.

27. Тому, хто в молодості своїй
Не шанував отця і неньки,
Не знати шаноби
Від діточок своїх маленьких.

28. Трудись, скільки
Сили стане,
Тоді і колючка
Квіткою стане.

29. Про свою хворобу не говори усім:
Приховай недугу від друга,
Щоб не радів твій ворог,
Щоб не засмутити друга.

30. Щоб твоя думка
До когось дійшла,
Потрібне серце,
А не слова.

31. За добро добром платиш –
Молодець.
А за зло добром даси
– мудрець.

32. Не шукаєш – не знайдеш,
Не посієш – не пожнеш.

33. Соловей в гаю
Не для себе співає,
Не для себе сад буйно цвіте,
Не для себе сонце світить,
Не для себе зеленіє розмай –
Все для тебе, мила людино,
Про це пам'ятай!

34. Бушує буря – стоїть гора,
Б'ють громи – стоїть гора,
Скаженіє віхола – стоїть гора,
Не хитає її ніяке горе,
Будь і ти на неї схожим.

35. Б'ється козел
Із козлом
А ти бийся
Зі злом.

36. Щоб знайти діамант,
Треба розкопати гору;
Щоб оцінити благо.
Треба хильнути горя.

37. Хоч слово «мед»
Ми скажемо сто раз
Не стане солодко
На губах у нас.

38. Щоб мудро життя прожити
Треба з добром дружити.
Та і цього ще замало –
Не дружи з ким попало.

39. Сонце світить, світить,
Так любенько сяє.
Чого ж іще, вам діти,
Хіба - це не Рай?

На гірку підіте
Гляньте на гай,
Радійте ж, діти,
Бо це – Божий край.
На луки підіте,
Що вкриті килимом,
Смійтеся, діти –
Плач прийде потом.

А як чорна хмаронька
На ваше личко найде,
Помоліться, дітоньки
І все хутенько пройде.

40. Сиди, сиди,
Нікого не суди.
Бо тільки Бог відає,
Хто як обідає.

41. Якщо твій ближній упав,
Ти головою не хитай.
І не кажи: «Ай-яй!»
А швидко руку йому подай.

42. Людина злою
може стати сама собою,
А доброю –
Тільки з Божою допомогою.

43. Місяць – воєвода зіркам,
А серце – воєвода думкам.

44. Кожне нове
Твоє бажання –
Це новий клопіт
І нові страждання.

45. Говорив мій дід бувало:
«Ворога досить і одного,
А друзів і сотні мало».

46. Не зав'язуй вузла
із поганими друзями,
Бо розв'яжеш його своїми зубами.

47. Ніс нюхає, що прийдеться,
Око бачить, що попадеться;
Вуха слухає, що доведеться,
А розум у тому всьому
Хай розбереться.

48. Хто любить молоко пити,
Той мусить полюбити
Корову доїти.

49. Хай думка твоя літає над горами,
Хай слово твоє сидить за зубами.

50. Хай ціль і далека –
Пускайся у путь.
Якщо і не дійдеш, то
Інші дійдуть.

51. Хочеш добрий врожай мати,
Не забудь його щодня
Потом своїм поливати.

52. Є усмішка,
Є регіт і сміх.
Та усмішка –
Найгарніша серед
них.

53. Задуми крилаті
Не зроблять тебе крилатим,
Якщо будеш на канапі лежати.

54. Хочеш мати спокій –
В чужі діла не совай носа,
І не товчи в чужій ступі
Свого проса.

55. Чужа душа – темний ліс.
Щоб не заблудитися – туди не лізь.

56. Якщо ти закрив двері
На замок
Заради помилок,
То ти тим самим
Закрив їх і для Істини

57. З глупим не сварись.
З тим, кого не побореш,
– не борись.

58. Вибери собі головну дорогу
І мудрість головну –
Вони тебе до Вічності,
До Бога доведуть.

59. Не йди туди,
Куди ноги несуть тебе,
Не йди туди,
Куди серце веде тебе,
Куди розум тебе кличе, –
А йди туди,
Де бо Бога ближче.

60. Багато на світі доріг
Усіх їх ти не пройдеши.
Багато на світі доріг –
Усіх їх ти не збагнеш.

61. Не будь байдужим, як сокира,
Не будь гострим, як
коса.
І злим не будь ти, як
оса,
Співучим будь як ліра.

62. Не плач, моя дитино,
Буде й краща в тебе година.
Не тумань веселий зір –
Повір мені, повір!

Сльозами розпуки
Душі не суши:
Не страшна розлука
З цяцьками світу,
Коли Бог у душі.

Не плач і не сумуй,
Своє горе притамай,
Ясних очок не втирай,
Дарма серденька не край.

Стань в куточок, помолись,
І до себе посміхнись,
Небесна ласка прийде
І камінь із серця спаде!

Юним філософам.

1. Хто очі доверху підняв,
Побачив шматочок неба голубого;
Хто серце доверху підняв,
Побачив Святого Бога.

2. Може до вершини
Лише той долинуть,
Хто щиро повірить
У таку вершину.

3. Гордий про себе кричить,
А смиренний мовчить;
Гордий інших лає,
Смиренний лише себе картає.

4. Гордий не терпить
Ні брата, ні тебе –
Гордий любить
Лише самого себе.

5. Розум без серця
Жалю не знає –
Розум без серця
Людей убиває!

6. Голові з лукавим,
Злочинним сумлінням
І м'яка подушка
Здається камінням.

7. Терен у нозі
Заважає ходити,
А гріх на душі
Заважає жити.

8. Яке б море не було глибоке,
А все ж таки, воно дно має;
Лиш не має дна ніколи
Любляча душа людська.

9. Зло росте без кореня,
Серце горить без полум'я.

10. У кожної пташки
Свої замашки,
У кожного чоловіка
Своя звичка.

11. Шпак усіх пташок перебивляє,
А своєї пісні він не має.

12. Герой каже:
- В бій іду!
За правду
Я поляжу
Головою.
А боягуз каже:
- Іди вперед,
А я піду
За тобою!

13. Для щасливого
Час летить
Веселою птахою;
Для нещасного
Він повзе
Черепашкою.

14. Змія вкусить
І втікає,
Людина ж, кусаючи,
Міри не знає.
15. Сорока кричить –
Хвостиком трясє,
Язикатий іде –
Плітки несе.

16. Б'є залізо камінь –
Іскра летить.
Б'є горе душу –
Душа горить.

17. Своя хата нам сміється
Чужа хата з нами б'ється.

18. Душа крилатая
В блакиті купається,
Душа безкрилая
У смітті копається.

19. Гонить вітер
Степом перекотиполе,
Гонить людину
Злая доля
По чужому полю.

20. Крилатая думка
До неба летить,
А ситая думка
На печі лежить.

21. Ослів
Легко
Зрозуміти
І без слів.

22. Зле серце не вмiє радiти,
Зле серце само не живе
Та й iншим жити
Воно не дає.

23. Вихвалявся
Старий Пень:
- Мене люди
Люблять,
Бо спотикаються
Об мене
Цілий день!

24. Язик не лопата,
Але ним можна
Закопати брата.

25. В землю зерно упало
Злаком стало,
На жар упало
Попелом стало.

26. Щасливий пошепки говорить
Про удачу,
Нещасливий про своє горе
Голосно плаче.

27. Думку вмістити в сто слів – Не наука,
Сто думок вмістити в слово одне – Ось штука!

28. Якщо у тебе
В душі пусто,
То і в голові твоїй
Не буде густо.
Душа наша
Думки родить.
А мозок для них
Ґрунт оре і скородить.

29. Хоч Дуб високий
І дужий,
Та не гордиться
Перед малою
Калиною;
Людина ж
Коли стане
Дубиною,
Вже не дивиться
На долину,
На малу Калину.

30. Летіла Кулька
Голубая
Небом голубим
Зачепилася за Дуба
Та й гукає:
Земле моя люба,
Прощаюся з тобою,
Бо я вже
Дістала
Небо головою!

31. Клявся Равлик
Обігнати Оленя,
Та й досі повзає
По траві зеленій.

32. Чорне небо
Без зірок,

Чорна душа
Без світлих думок.

33. Тіло марніє,
Морщиться, старіє,
А душа завжди
Світла та молода –
У неї не росте борода.

34. Язык праведного
Сидить вдома
За міцними зубами;
А язык брехливого
Гуляє, вештається
Селами, містами.

35. Язык праведний
Правдоньку каже,
А язык брехливий
Сажею маже.

37. Одягла корова
На себе корону,
Намріяла корова
Королевою стати.
Та череда на те
Не пристала,
І корова
Королевою
Не стала.

38. Для чого тобі очі,
Якщо ти не хочеш
Краси Божої зріти?
Для чого тобі уста,
Якщо ти не хочеш
Правди говорити?

Для чого тобі голова,
Якщо ти Істини святої
Не хочеш розуміти?
Для чого тобі язык,
Якщо ти Бога
Не хочеш хвалити?
Для чого тобі серце,
Якщо ти ним нікого не хочеш

Любити?

39. Все золото світу не варте
Одного пшеничного зерна,
І всі перлини світу
Не варті однієї краплини води.

40. Вовк за горою –
Заєць чує себе героєм.

41. Лавровий вінок
Не залізний –
І на дурну голову
Налізе.

42. Багатий той на старості,
Хто густо сів у молодості.

43. Страшнішою кулі
Чорна брехня є –
На відстані вона
Серце пробиває.

44. Солодкі слова говорять
Навіть ті,
Які бажають тобі
Гіркої блекоти.

45. Великий той чоловік,
Що загнуждав свій язик,
Він сильний,
Він владика із владик.

46. Від глупої голови нема нам спокою,
Бо вона не думає, а лише коїть.

47. У скромності рот міцно закритий,
Зате у брехні він – наче корито.

48. Коли в калюжі переш сорочку ти,
То не чекай
Від неї чистоти.

49. Хто служить і Правді, і Кривді,
Той, мов барабан,
Буде битим із двох боків.

50. Ліс рубають – тріски летять.
Та коли б ті тріски зібрати,
Не треба було б і лісу рубати.

51. І болото різне буває:
Одне лікує, а інше марає.

52. Є міра у дикого звіра.
Не має міри
Озвіріла людина.

53. Якщо людина
В житті міри не знає,
То вона і інших мучить,
і сама страждає.

54. Ледачий – босяк.
Робить так-сяк
Все у нього наперекосяк.

55. Злочестивий кричить,
Верещить,
А благочестивий,
Хоч йому і болить,
Зітхає і мовчить.

56. Великий не той,
Хто високу посаду
Займає,
Хто великі
Гроші має;
А той, хто
Великими ділами
Сяє, процвітає.

57. Коли дощ іде,
Тихо накрапає,
Коли хмарка плаче,
На сухій землі
Радість буває.

Сон

Темная ніченька
Землю покрила усю
Ніч легкокрила
В келію влетіла мою.

Зірки дивились
З-за темних вікон
Повіки закрились
І гарний побачив я сон

Приснились пахучі
Луки зелені,
І ліс кучерявий
Та смирна корівка в гаї,
І тихеє небо блакитне
Та срібнії хмари на нім.
Ще бачив дитину
В коротких штанинах я там.
О, диво...
Було щось знайоме
У тому хлопчині мені,
Бо був тим хлопчиною сам.

Роздуми про вічне

1. О Боже Великий!
До якого лиха
Може дійти чоловік,
Коли Ти сховаєш від
нього свій лик.

2. Боже мій милий,
Море бурхливе
Дай мені переплиту!
Боже мій милий,
Язики брехливі
Дай мені пережити!

3. Без Бога не врятуєшся
І в глибокому льосі,
Коли ж Бог тебе сховає,
Спасешся, навіть у просі.

4. Добрий без лукавого
проживе,
Бог його не кине;
А лукавий без доброго
Пропаде –
Він хутко загине.

5. Поганому, окаянному
І за океаном
Спокою немає;
А праведник святий
Тихо вдома проживає
Та Бога прославляє.

6. Був у церкві милій,
Вдихав я Божі аромати –
Хай живуть кадила,
Хай зникнуть гармати.

7. Сонце гріє тих,
Хто з ним дружить;
Знайде Бога той,
Хто до Нього дужить.

8. Знати кожному треба:
Коріння тіла на землі,
Крона ж нашої душі
На святому небі.

9. Над ким
Господь панує,
Над тим
Випадок
Не господарює.

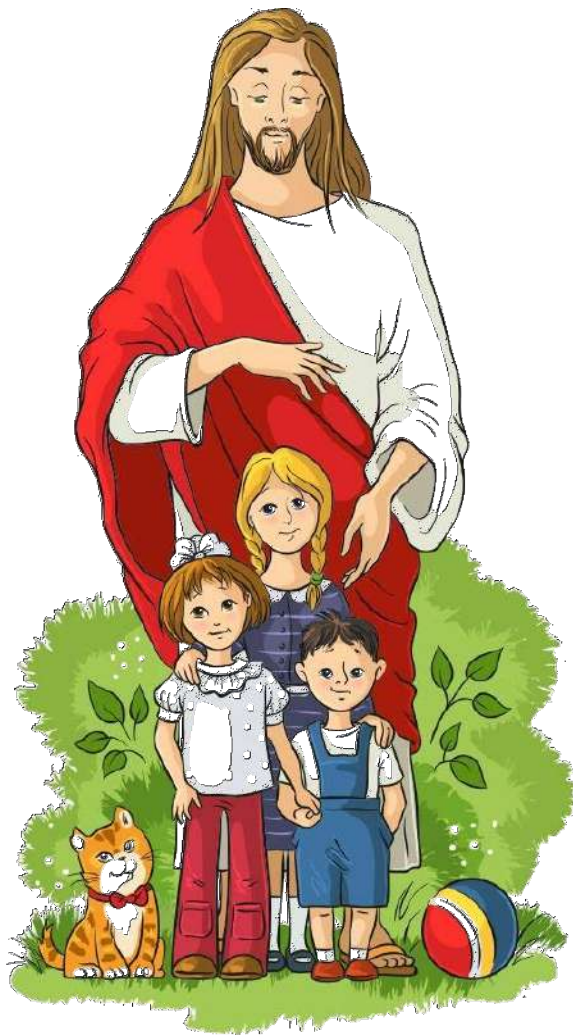
10. Хто в гріха
У полоні,
Тому не бути
На Божому лоні.

11. Хто хоче орати,
Мусить рало
Справне мати,
Хто хоче робити
Боже діло –
Мусить дух
Здоровий мати
І міцнеє тіло.

12. Сама плутана дорога
У того, хто
Життям іде
Без Святого Бога.

13. Розум мій –
І муляр, і тесля;
То він вежі
Мурує неабиякі,
То обтесує
Думки.

14. Думай, думай
Добре головою
І Господь
Буде з тобою.

15. Часом гірко журюся,
Часом з горя хилюся,
А потім собі кажу:
– Не журися –
Є Бог на небі
І Він зробить так,
Як треба!

16. Ніколи не буває
Соромно тому,
Хто віру свою
І надію
Покладає на Бога
Та на Діву Марію.

17. Божій людині добрі
Крила зрошувати треба,
Щоб ними долетіти
До Святого Неба.

18. І в полі билинка,
І кожна сніжинка,
І води краплинка,
І смородини куш,
І грім з-за туч –
Усе промовляє:
«На небі витає
Господь могутч!»

19. Не хукай на дзеркало,
Бо не побачиш свого лиця,
Не брудни душі своєї,
Бо не побачиш Творця.

20. Трудна дорога,
Що веде до Бога,
Але, хто по ній іде,
Той Вічність знайде.

21. Павутина тоненька
А павука тримає.
Хоч віра і маленька,
А грішника спасає.

22. Праведне серце –
Лампада Божа,
А зле серце –
Помийниця негожа.

23. Багато доріг
Є у Бога,
Але сама наймиліша
Та, що веде
До рідного порога.

ЕТАП 2. ЧИТАННЯ ДЛЯ КОГОСЬ

На цьому етапі діти групуються по двоє та діляться текстом, який обрали для індивідуальної роботи. Вони читають текст по черзі: по реченню, по абзацу або по декілька абзаців, учаться співпрацювати, слухати один одного, виконувати завдання в парі, ставити запитання за змістом та аналізувати опрацьований твір.

Обговоріть з учнями наступні пункти та створіть на їхній основі правила:

1. Хороший читач говорить достатньо голосно й чітко, аби його зрозумів слухач.
2. Читає не занадто швидко і не занадто повільно – його мова плавна та виразна, її цікаво слухати.
3. Читач сідає так, аби слухач міг бачити текст і слідкувати за ним.

4. Хороший партнер слухає уважно. Коли читання закінчено, він здатен переказати почуте, висловити власну думку, відповісти на запитання за текстом.

5. Допомагає товаришу зрозуміти прочитане.

Цікаві поради щодо даного етапу роботи доступні за QR-кодом.

З досвіду роботи можна сказати, що для цього етапу роботи досить вдало підходить жанр байки. «За допомогою байки, її жанрових особливостей, у дітей виховуються моральні цінності, розвиваються уміння знаходити головну думку, формуються навички аналізувати і порівнювати прочитане. Діти удосконалюють уміння виразно читати байку, характеризують дійових осіб, висловлюють моральні судження», - відмічає професор Олександра Савченко.

Як аналізувати байку:

1. Назвіть автора байки.
2. Розкажіть, як розвивались події у творі (у фабулі байки).
3. Розкрийте алегорію байки. Яких людей змальовано в образах звірів, комах, рослин?
4. Яка мораль байки? Як ви її розумієте? Кого (або що) висміює твір?
5. Чого навчає байка?
6. Намалюйте малюнок до прочитаного.

ЛЕБІДЬ, РАК І ЩУКА

Усім добре знайомі Лебідь, Рак і Щука одного разу наловили повен човен кавунів. Вони хотіли їх на ярмарку продати, щоб вторгувати трохи грошей для своїх домашніх потреб.

Вони запряглись та й ну тягнути: Щука подалася в очерет, Рак поліз під вербовий кущ, а Лебідь, звісно, полетів у небо. Як не напиналися вони - все було дарма. Човен не рушив зі свого місця ні на крок.

В цей самий час над ними пролітала мудра Сова. Побачивши це безладдя, вона мовила до них:

- Дурні! Тягніть в один бік, а не в три. Адже для всіх вас вода - рідна стихія.

Тоді Лебідь сів на воду, Рак виліз з-під вербового куща, Щука - з очерету і всі разом легко потягнули човен. Вони вигідно продали свій товар заробили купу грошей. Щука за них поставила собі золоті зуби, Лебідь для своєї лебідки купив чудове намисто, а Рак придбав собі новенькі гострі ножиці, бо його власні вже були зовсім притупилися.

Мораль: Коли не можеш дати собі ради, то слухайся чужої мудрої поради.

ЛІСОРУБ І ЛОБУРЯКА

Лісоруб зняв із себе кожушину, закатив в сорочці рукава, поплював у долоні, взяв велику сокиру і заходився рубати столітнього дуба. Він час від часу високо піднімав сокиру, бив нею по стовбурі і при цьому кожного разу голосно казав: «гех».

Один молодий хлопчисько, Лобуряка, що без видимої причини вештався по лісі, підійшов ближче до Лісоруба, всівся на пеньку і став дивитися на його роботу. Дивився,

дивився, а далі й каже:

- Чоловіче! Тобі одному важко. Давай я тобі поможу: ти рубай, а я замість тебе буду «гехкати».

Лісоруб погодився на таке - він рубав, а його напарник казав «гех».

Настав час обіду. Лісоруб із своєї торби дістав хлібину, великий кусень сала, подивився на свого «помічника» і сказав:

- Тепер я їстиму, а ти мені «помагай» - губами плямкай. Ось так ми і поділимо нашу працю.

Мораль: *Як робиш, так і заробиш.*

МОРОЗ І СОНЦЕ

Лютує Мороз у лютому. І хуртовина плаче від нього маленькою дитиною, то голодним вовком виє.

- Я володар землі! - лунко гукає Мороз. - Нема рівного мені, ніхто мене не поборе! Коли дуже захочу, то і сонце заморожу!!!

А сонце з-за хмари йому на це:

- У лютому я маю інший клопіт, Морозе ! Приходь зі мною боротися в липні.

Мораль: *Зло сильне тільки у відведений для нього час.*

МАЛИНА І БЛЕКОТА

У саду ріс кущ Малини. Неподалік примостилася і Блекота. Одного разу прибігли діти і стали ласувати малиновими ягодами.

- От яка ж солодка! А яка. ж духмяна! Тільки й чути було захоплені вигуки.

Одна маленька дівчинка вкинула в рот ягідку Блекоти :

- Тьху! Яка ж вона гірка та противна, - залепетало мале, відпльовуючись.

Коли діти побігли геть, Блекота запитала в Малини:

- Скажи-но мені правду, моя рум'яна сусідко, чому мене тільки що назвали «гіркою та противною», а тебе так хвалили? Адже ми ростемо поруч і тими ж соками живимось, і ґрунт під нашим корінням один.

- Це так, - погодилась Малина, - але я стараюсь взяти з ґрунту солодкі соки, а ти тягнеш гіркі та отруйні.

Мораль: *Хоч світ і один, та люди в ньому різні, бо одні шукають доброго, а інші злого.*

НІС

Один господар біля свого курника поставив пастку. А щоб вона надійніше діяла, він в неї поклав кусочок смаженого м'яса.

Лисиця, яка вешталась недалеко від того місця, носом своїм почула смаженину і пішла туди, звідки приємно пахло. Прийшовши до пастки, вона сунула в неї свою лапу, аби дістати ласий шматок і - попалась. Попала в біду рижа злодійка. Довго вона вовтузилась і, нарешті, з великими труднощами витягнула з пастки свою окривавлену лапу.

Діставшись додому, вона взяла палку і давай лупцювати свого носа за те, що він довів її до такого лиха.

Мораль: *Щоб твій ніс тобі горя не приніс, гарно дивись і головою трудись.*

НЕНАСИТНИЙ ОРЕЛ

Орел на лузі схопив молоденького Баранчика і поніс його додому. Але перш, ніж дістатися до свого гнізда, йому треба було перелетіти велике озеро. Надто важкою була його

ноша. Він з усієї своєї орлиної сили махав крилами, але здобич все більше й більше тягнула його униз. Він почав падати у воду. Щоб врятуватися від видимої загибелі, хижак хотів випустити Баранчика, та, на жаль, кігті його так заплуталися у вовні, що зробити цього йому не вдалося - втопився Орел.

Мораль: *Не бери більше, ніж можеш донести, не їж більше, ніж тобі потрібно. Завжди міру знай.*

ОРЕЛ І ОСИ

Оси причепили своє паперове кубло біля орлиного. Царю пернатих не по душі було таке гамірне сусідство і він вирішив турнути цю споруду на діл. Зрозумівши, яка небезпека їм грозить, Оси почали просити Орла, щоб він не робив цього.

- Ми тобі станемо в пригоді, - говорили вони.

- Я не вірю у вашу допомогу, але кривдити вас не стану, живіть собі на здоров'я, - сказав Орел,

Минув певний час. Одного дня тією дорогою їхав якийсь важний панич. За плечима у нього була рушниця. Побачивши Орла, що сидів на скелі задумавшись, він прицілився і вже хотів спустити курок, але в цей самий момент одна із Ос вжала його в самісіньке око. Він закричав несамовито, кинув рушницю і побіг.

Так маленька Оса врятувала життя великого Орла.

Мораль: *Ніколи не нехтуй другом, навіть тоді, коли він такий малий як Оса.*

СОЛОВЕЙ І ЦВІРКУН

Одного разу Соловей , побачивши Цвіркуна, почув від нього таке:

- Здоров був, друже! Ти співак і я теж. Одначе тебе люди чомусь більше поважають, ніж мене. Скажи, будь ласка, у чім секрет? Аж з усіх сил я намагаюся догодити людям. Навіть тоді, коли ти відлітаєш у теплі краї, я забираюся під піч і там цілісіньку зиму виспівую, особливо вночі, коли все взагалі замовкає. І ось, замість подяки, мене лають і намагаються мітлою витурити на мороз. За що така невдячність?!

Уважно вислухавши, Соловей відказав:

- Щоб людям догодити, треба все робити у свій час і в міру, щоб не бути надоїдливим.

Моралі не слід чекати - вона вже була.

СОЛОВЕЙ ТА ПАВИЧ

Виспівуючи на калині, Соловей побачив Павича, який походжав між деревами, розпустивши віялом свого різно-кольорового хвоста.

- У тебе мусить бути і голос такий гарний, як хвіст, обізвався до Павича співак.

- Ні, голосу у мене нема, - відповів Павич, - але я на долю не скаржуся. Кожному своє. Ти тишиш людей співом, а я пір'ям. Ти даєш насолоду слухові, - а я - очам. Бог кожного наділив Своєю красою.

Мораль: Між людьми повинні бути не лише Солов'ї, а і Павичі теж.

СПІР

Одного разу Орел, Сокіл, Ластівка і Журавель завели мову про те, хто з них найкраще літає.

Орел, довге не думаючи, сказав:

- Я!

Сокіл не погодився з цим. Він гордо заявив:

- Усі добре знають, що найкращий літун - це я!

Ластівка заперечила йому, кажучи:

- Коли я перед грозою низько літаю над землею, тоді я подібна до чорної блискавки. Так ніхто не вміє літати!

Тут взяв слово і довгоногий Журавель:

- Мій лет просто-таки царський, - сказав він. - Коли восени лечу за море, я широко розставляю свої могутні крила, мов два паруси, і лечу-лечу, не махаючи ними. Ніхто із птахів тоді не може зрівнятися зі мною.

Тут десь взялась Міль і пропищала:

- Товариші, друзі! А коли ви літаєте кому-не-будь із вас люди аплодують?

Орел здивовано відповів за всіх:

- Ні ми такого не чули.

- А ось мені аплодують. Тільки-но я вилечу із платтяної шафи, як тут-же усі, хто є в хаті, побачивши мене, починають радісно плескати в долоні.

Отож, виходить, що найліпше від усіх літаю Я! - у великому захопленні пропищала Міль.

Мораль: Людино! Ніколи простих театральних аплодисментів не сприймай за справжню славу, бо справжня слава не любить ні шуму, ні тріскотні, ні плескання в долоні.

ТЕРЕН ТА КРОПИВА.

Терен та Кропива росли поруч на узліссі. Вони були неабиякими друзями, бо їх єднав схожий характер.

- Я кожного колю, хто наближається до мене, - говорив Терен.
- А я кожного жалю, - хвалилася Кропива.
- А для чого ти це робиш? - запитав якось Терен.
- Просто так. А ти?
- І я теж просто так, - мовив Терен.

Мораль: *«Яке їхало, такого й здибало», - говорять у нас на Україні.*

ТЕРЕН

Темно-сині ягоди Терену глибоко поховалися між довгими, гострими колючками,

- Певно твої ягоди дуже смачні, раз ти їх так бережеш,- висловила свою думку Малина, звертаючись до Терену.
- Де там, прорік він, - хто мою ягоду візьме в рот, у того щелепи зводить і очі стають рогом.
- А чому ж, у такому разі, ти їх так старанно ховаєш під колючками?
- Бо не люблю, коли хтось хизується моїм добром,
- відповів Терен.

Мораль: *Є люди, у котрих навіть взимку снігу не випросиш.*

ТРОЯНДА І БУЗИНА.

Садівник восени під кущ Троянди поклав багато свіжого перегною. Бузина, побачивши це, затулила свого носа і з жалем заявила:

- Ну й смердітимуть квіти наступної весни на Троянді. Тоді хоч з садка утікай!
- Та ось надійшла весна. Чудово зацвів кущ Троянди і пахощі навкруги такі полилися, яких ще досі не знала

Бузина.

- Слухай, мила посестро, - сказала вона, звертаючись до Троянди, - як ти зуміла отой сморід перетворити на такий пишний аромат?

- Не моя це заслуга. Бог моєму корінню властивість таку надав, щоб воно усе смердюче перетворювало на пахуче.

Мораль: Людино, Троянди характер май - увесь довколишній сморід на пахощі переробляй і будеш мати рай.

ЯБЛУНЯ ТА КИСЛИЦЯ

Понад битим шляхом росли поруч Яблуня та Кислиця. Весною вони обидві рясно зацвіли, а згодом густо вкрилися плодами. Восени на Яблуні гілки були поламані та покручені і жодного яблучка на них не лишилося.

А на Кислиці гілля гнулося від плодів.

- Дивуюсь я з тебе, сестро, - обізвалася Кислиця, - І ніскілечки тобі не заздрю. Яка ж бо обшарпана, покалічена, нещасна ти! Хіба тобі зрівнятися зі мною?

- Це я така від великої до мене любові. Кого люблять, того трясуть і ламають, а кого ні - того обминають.

Мораль: Мораль вже Яблуня довела. Від себе лише додам, що у житті все ж таки ліпше бути Яблунею, ніж Кислицею.

КОМПАНІЯ.

На полі, на горбочку дружньою сім'єю росли: Терен, Кропива, Блекота, Будяк та Реп'ях. Стара корова, пасучись тут, підійшла до цього місця, подивилась на вищезгадані рослини та й мовила:

- Ну й компанія! Тюха, матюха та колупай з братом!

І, не чекаючи на відповідь, пішла собі далі.

Мораль: Людина людину шукає собі по духу.

ПЛУГ

Колись селянин у коваля купив собі Плуг і тут же пустив його в діло. Цілими днями Плуг тільки те і робив, що працював у полі. Коли ж господар вечором витягував його з ріллі, то він сявав мов срібний. Але якось одного разу він став скаржитися, ремствувати:

- І навіщо мені така тяжка кара? Від самого сходу і до заходу ори, ори, сиди в землі так, що і світу Божого не видно.

Господар ніби почув цю скаргу. Він купив новий Плуг і почав ним поле орати, а старого Плуга він залишив на подвір'ї лежати.

- Ось тепер я відпочину, - радів старий Плуг. Минали дні, Плуг лежав, іржавів. Іржавів, доки його нарешті іржа зовсім не з'їла. Відпочинок для плуга був смертельним.

Мораль: Людина без доброго діла теж іржавіє, никне і від лінощів пропадає, гине.

ПОГАНІ ДРУЗИ

Між Терном, між Кропивою та високими Будяками випадково виросла Лілія. Бджілка, яка, тут пролітала, сказала їй:

- Тікай, моя мила, чимдуж звідси, а то ці розбійники задушять тебе!

- Нічого, - зітхнула та, - я у них трохи погостюю.

Через кілька днів, коли сюди знов завітала Бджілка, вона побачила, що Лілія

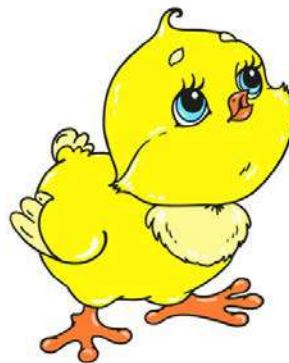
схилила свою голівоньку і була вже мертвою.

Мораль: *Ще пророк Давид говорив, що «з преподобним преподобним будеш, а з розпусником і сам розпусником станеш».*

ЛИС І КУРЧА

Голодний Лис довго шмигав біля курника. Нарешті дочекався зручного моменту, хапнув маленьке і вже хотів його з'їсти. Але воно почало жалібним голосом його благати:

- О, благородним Лисе! Ти такий великий, а я таке маленьке та худеньке, хіба ж ти мною наїсися? Тільки гріх на свою душу візьмеш. Ти мене відпусти, а я тобі приведу свою маму. Вона велика й дуже тлуста.

Послухав Лис цієї мови, подумав та й каже:

- Пускаю тебе. Йди, тільки скоріше приведи сюди своїй маму.

Курча побігло, вилізло на тин і, сміючись, говорить :

- О, глупий Лисе! У мене мами нема. Я із інкубатора.

Почувши таке пішов Лис у свій ліс не обідавши.

Мораль: *Коли перед тобою лютий ворог, то не спіши говорити йому всю правду.*

ЛАСТІВКИ І КУРОЧКА.

Восени, коли на деревах листя вже почало жовтіти, ластівки сиділи на проводі біля хати і весело гомоніли про свій недалекий відліт у теплі краї.

- Як там мило, як там гарно, - безугавно щебетали вони. А скільки там їжі! Комарі, мошкара - рахунку їм немає !

Не вистачає слів, щоб передати усі ці красоти!

Курочка чубатенька, яка ходила по подвір'ю і чула цю розмову, звернулася до Ластівки:

- Сестричко моя мила, візьми і мене з собою. Хай я хоч раз подивлюся на той земний рай.

- Тобі не можна, - відповіла стара Ластівка. Ти в дорозі загинеш. Там треба море перелітати.

- А велике воно те море ?

- Дуже велике, - сказала Ластівка, а Курочка подумала, що море таке, як ота калюжа, що за селом.

- Нічого, нічого, я перелечу море , - стояла на своєму Курочка.

Коли Ластівки стали відлітати, разом з ними в путь-дорогу пустилась і вона. Більше наша мандрівниця бігла по землі, а де траплялися високі паркани, вона їх перелітала. Та ось уже і морський берег. Розбіглася Курочка чубатенька, замахала крилами, пролетіла трохи..., та не вистачило сили, упала на воду і втопилася.

Мораль: *Якщо у тебе мало сили, якщо у тебе курячі крила, то не берись за велике діло.*

КВІТКА І МЕТЕЛИК

Довго дивилась польова Квітка, як над веселим лугом грайливо літав Метелик. Він був таким же красивим та барвистим, як і вона і їй теж захотілося хоч трошки політати з ним у парі:

- Візьми мене з собою, - попросила Квітка.

- Будь ласка, моя сестро чарівна, - радо сказав Метелик.

У цей час налетів вихор, зірвав Квітку і закрутив її в повітрі.

- Лечу, лечу! - з великим захопленням гукала Квітка. Та це тривало недовго - вихор полетів собі далі, а Квітка упала додола і засохла. Вона вже нічим не нагадувала того барвистого Метелика, з яким їй так заманливо хотілося попустувати над барвистими луками.

Мораль: *Кожен красивий лише на своєму місці.*

КРОПИВА

Пасеться Кінь на лузі. З великим задоволенням щипає соковиту травичку. Там же ріс і кущ Кропиви. Кінь підійшов до неї, хотів було попробувати, але вона боляче вжала його. Кінь сердито фиркнув і сказав :

- І навіщо ця погань тут росте?

Почувши таку для себе образу, Кропива йому відповіла:

- Ти неправий, Коню. Я не погань, а потрібна річ в ланцюзі

Божого творіння. Якщо ти не можеш мене їсти, то це ще не значить, що я взагалі нікому і ні для чого не потрібна. Мною здавна лікують ревматизм, Я - кровоспинна, я очищаю кров, мною корисно мити голову, та і в борщі я смачна. Ти теж, повинен знати,

що на світі нічого нема зайвого : тут усе корисне на своєму місці. У вічній круговерті життя однаково потрібні Орел і Муха, Кобра і земний Черв'як, Ведмідь і Мурашка, Гусениця і Метелик, Жаба і Лелека, Риба і Рак, Дуб і Мох, Черешня і Блекота, Ніч і День, Біле й Чорне - на землі ніщо не зайве. Усе, що створив Наш Творець, корисне і потрібне. Тут потрібний ти Коню, і я теж.

Мораль: *Кропива вже все за мене сказала.*

ЛИХОСЛОВ І БДЖІЛКА

Один Лихослов ремствував:

- І чому мене люди не люблять? Чом у них стають кислими лиця, коли я починаю говорити?

- А ти свій язик помаж медом перш, ніж починаєш бесіду, - порадила йому Бджілка, тоді, може, й слова твої будуть для них солодшими.

Мораль: *Бджілка помилилась, язик медом можна помазати, але як медом помажеш скверні слова.*

ДВА ВЕРБЛЮДИ

В степу пасеться одногорбий Верблюд. До нього підійшов двогорбий, дивився він, дивився, а далі й каже :

- Брате мій! Який же ти смішний та недоладний. І що то за горб у тебе на спині? Скинь ти його з себе - будеш стрункий. До арабського скакуна будеш подібний.

Вислухавши таку дошкульну критику на свою адресу, одногорбий сказав:

- Друже мій! Іди-но ти до озера і подивися у нього. Ти там дещо ще дивніше побачиш.

Пішов двогорбий до озера і глянув у воду. Він побачив там самого себе, побачив, що у нього на спині замість одного, аж два горби. І соромно стало йому з своєї поведінки. Він вернувся до одногорбого і вибачився перед ним. З того часу Верблюди не сміються один з одного, а мирно пасуться в степу ті й інші.

Мораль: *Перш ,ніж насміхатися над своїм ближнім, подивися у дзеркало, може ти там побачиш два своїх горби.*

ГУСКА

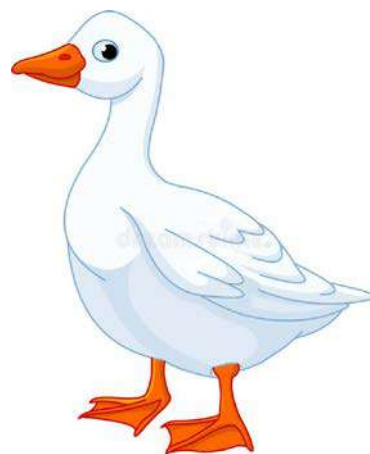
Біла Гуска, стоячи на подвір'ї і общипуючись, вихвалялася:

- Гляньте, яка я біленька, яка я чистенька, як на мені пір'ячко лежить гарненько!

Старий Горобець, що сидів у той час на вишні, до неї мовив:

- Не твоя це заслуга, то вода тебе зробила такою. Риба ще чистіша, ніж ти, та не хвалиться собою. От якби ти побувала у степу, де нема ані річки, ні ставка, чи була б ти такою чепурною?

Мораль: Мала заслуга людини, яка, живучи між чесними, залишається чесною, хвала тому, хто, знаходячись між брудними, сам залишається чистим.

ВОРОНА І РАК.

Голодна Ворона сиділа над річкою і думала про їжу. Нараз вона угледіла на мілині Рака. Мить, і Рак уже був у неї в дзьобі: «Ну сніданок мені забезпечено», - не без приємності подумала вона.

Рак, побачивши, що непереливки, почав хитрувати :

- Вороно, Вороно, - каже він, - я знав твоїх батька та матір. Хороші були люди! Та й ти, правду кажучи, не відстала від них. Яке у тебе чудове пір'ячко! Як воно вилискує та виграє на сонці! Який носик у тебе! Та й голосок кажуть, не гірше солов'їного.

- Так, так! - не витримала Ворона, а Рак полетів у воду.

Минув якийсь час і голодна Ворона знову сидить над річкою. І треба ж такому трапитись! Той же самий Рак знову гріється на мілині.

- Тепер, хитрюго, не втечеш! - І Ворона каменем кинулась на нього.

Необачний Рак знову опинився у воронячому дзьобі.

- Вороно, Вороно - голосно, щоб усі чули, загукав рак, - Чув я, Вороно, що на всьому білому світі нема птаха бридкішого і дурнішого від тебе!

Такої прилюдної ганьби Ворона не витримала і як закричить

- Я зараз тобі покажу, нахабо!

А Рак знову булькнув у воду.

Мораль: *Зауваження й похвалу сприймай без зайвих емоцій*

ГАДЮКА

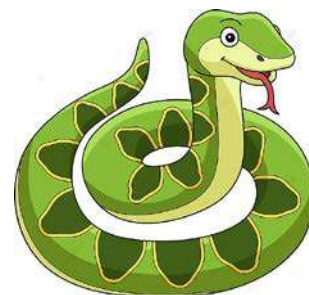
Лежала Гадюка на зеленому лузі, виблискувала на сонці своєю розмальованою спиною і говорила сама собі:

- Не розумію, я ж така гарна! І чому мене люди так не люблять?!

Метелик, який у той час сидів на квітці, сказав до неї:

- Їм не подобається твій отруйний язик.

Мораль: *Хай людина й гарна, та коли у неї гадючий язик, її ніхто не любитиме.*

ВІЛ І БИЧОК

Бичок сміявся зі старого Вола:

- Навіщо, ти, старий, начепив на себе оте ярмо та ще і воза тягнеш?

- Чекай-чекай, - відповів на це Віл, - згодом і ти робитимеш те саме.

Так воно і сталося.

Мораль: *Молоді люди, що часто глумляться над старими, мені нагадують цього Бичка.*

БУЗИНА І ПІВОНІЯ

В саду росла Бузина, а поряд з нею - Півонія. Весною, коли сонечко пригрівало розцвітали вони обоє: Бузина білим цвітом, а Півонія - червоним. Її квіти були подібні до вогню. Усі милувалися її красою і хвалили її.

Бузина теж не раз задивлялась на її чарівні пелюстки і чорною заздрістю заздрила їй. А коли осипався з неї білий цвіт, на ній з'явилися чорні-чорні ягоди. І причина цієї чорноти була чорна заздрість.

Мораль: *Брате мій! Не заздри нікому, щоб не почорніла твоя душа.*

ГІЛЛЯ ТА КОРІННЯ

Обізвалися одного разу Гілки до Коріння :

- Ось, які гарні плоди ми людям даємо! А яка користь від вас, коли всі плоди на нас? Гілля - це окраса дерева, а Коріння весь час сидить у землі.

Соромно стало Корінню, воно вилізло на поверхню, поближче до сонячного світла і яблуня всохла, плодів не стало на Гілках.

Мораль: *Кожен корисний лише на своєму місці.*

СОКІЛ ТА ЧЕРЕПАХА

Сокіл, смачно поснідавши, сидів над морем і гордо дивився у синю далину. Тим часом з морських хвиль виповзла на берег Черепаха і, звертаючись до нього сказала :

- Соколе, Соколе, навчи мене літати.

- Гаразд, - без вагань погодився той, Сокіл злетів униз, взяв Черепаху і трохи підняв її над морем.

- Досить! - гукнула вона,

- Та, низько, - відповів їй вчитель, Вони піднялися ще вище і Черепаха

знову просить:

- Пусти мене, мій соколику, я сама вже полечу!

Але Сокіл несе її вгору, та вгору, а коли вони були вже вище від дерев, Сокіл випустив свою необачну ученицю. Хоч Черепаха й замахала лапками з усієї сили, та втриматись на повітрі не змогла, вона падала вниз і скоро гуркнула своїм панциром об щось м'яке - це був пісок, він і врятував її од видимої смерті,

А Сокіл, побачивши це, зайшовся веселим сміхом. Трохи отямившись після падіння, Черепаха промовила:

- Соколе, Соколе! Давай я тебе навчу плавати, тоді ти станеш не лише володарем небесних, а й морських просторів.

Пропозиція сподобалась Соколу і він дав згоду.

- Сідай на мене, - запропонувала Черепаха, - І міцно тримайся мого панцира.

Коли Сокіл зробив, як йому було сказано, Черепаха міцно притиснула його кігті до себе і пірнула під воду.

- Черепахо, пусти мене, далі я сам попливу, - просився Сокіл.

- Ще трошечки, - говорила уперта вчителька. Минула хвилина і Сокіл знову:

- Відпускай вже мене, бо захлинаюся. А Черепаха знову на це:

- Потерпи ще малесеньку хвильку-хвилинку! І вони пливли далі під водою:

- Далі не можу! Я тону! - закричав з відчаєм Сокіл. Черепаха дала йому волю і він кулею вистрибнув з води, полетів і сів на скелі. Черепаха підпливла до нього і з лукавою посмішкою сказала:

- Не хвалися, Соколе, тим, що ти високо літаєш, але ж і ти плавати не вмієш. Я літати не можу - то правда, але ж я зате добре плаваю.

Мораль тут така: *Не смійся з простоти ближнього свого, бо може він знає те, чого ти не знаєш.*

ВІЛ І КУРКА

Рябий Віл з великою напругою тягнув плуг. Там, де він проходив, залишалися великі глиби сирієї чорної землі. Віл тяжко сопів, але ніхто цього не помічав. Усім здавалось, що Віл просто забавляється. А він покірно далі тягнув своє многотрудне ярмо і казав:

- Хоч би посеред борозни не впасти, хоч би до кінця дотягнути. Господи, допоможи!

У цей самий час зозуляста Курка у старому кошику знесла яйце :

- Ко-ко-ко ! Куд-ку-да! - неугавно репетувала вона. І всі подумали: «Либонь, велике діло звершила Курка раз так кричить».

Мораль: *Те ж саме нам часто доводиться спостерігати і серед людей. Один зробить на копійку, а так кричить, немов гору перевернув. А інший тихий, та смиренний, і справді гору перекине, але мовчить.*

МУРКА

Мурка – молоденька кішечка, була надзвичайно цікавою істотою. Вона все хотіла знати, бачити і поспробувати: то вона в тарілку залізе, то понюхає миску, в глечик загляне, в макітру лапу засуне. Її за таке карали, але це не давало бажаних результатів.

Якось одного разу господиня чекала гостей. Вона розвела свіжої гірчиці й поставила її на кухні. А Мурка вже тут. Їй не терпиться дізнатися, що воно таке. Вона підійшла ближче до незнайомого розчину, а господиня тільки й чекала цього. Вона взяла Мурку і давай носом тикати в посудину з гірчицею. Зі страшним криком Мурка вискочила з хати. Але після цієї процедури вона вже більше не цікавилась тарілками – не совала свого носа куди попало.

Мораль: *Не будь дуже цікавим, щоб доля не повелася з тобою так, як з Муркою.*

ЕТАП 3. СЛУХАННЯ

Учні можуть слухати вчителя, друга чи аудіофайли. Учитель або учні можуть самостійно підготувати аудіоозапис для слухання і використати гаджети для цього виду роботи під час навчання. Діти вчаться тривалий час сприймати інформацію, відпрацьовувати витримку, обмінюватися думками, аналізувати почуте, виконувати завдання на розуміння та осмислення прослуханого. *Детальніше про роботу на цьому етапі можна переглянути за QR-кодом.*

1. Прослухай текст

БУДЬТЕ ЯК ГОЛУБИ

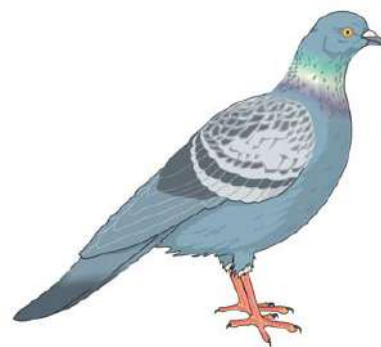
Будьте чисті і смиренні, як голуби. Чистота голубина розкривається у трьох випадках:

1. Голуб не заздрисний. На гору зерна ніколи не лізе, зернятка збирає завжди знизу.

Так і ми повинні бути задоволені своєю долею, як отриманою від Бога; повинні любити ближніх і уникати заздрощів, пам'ятаючи, що заздрість – самий страшний гріх.

2. Маленькі пташки сидять поруч з голубом, ходять біля нього і не бояться, тому що голуб ніколи не б'ється.

І ми повинні уникати сварок, бійок, непорозумінь. За заповіддю Божою, ми повинні не пускатися в бійку з кривдником, підкорюючи його своєю любов'ю, але й молитися за своїх ворогів.

3. Голуб чистий і цнотливий, на падаць він не сідає, черв'яків не споживає.

І нам потрібно уникати всього того, що, по слову Господньому, оскверняє людину: злих помислів, наклепів, крадіжок, перелюбу, вбивства тощо.

Нам є, чому повчитися у голубів, дорогі мої.

ПРАКТИЧНА РОБОТА

Дай відповідь на запитання.

1. Чому голуба ми називаємо птахом миру та добра ?
2. Чому ми можемо повчитися у голубів?

Юні дослідники. Різновиди голубів, яких розводять на Полтавщині.

2. Прослухай легенду

ПРО ХРИСТИЯНСЬКУ БЕРЕЖЛИВІСТЬ

Одного літнього ранку Ісус Христос з апостолами наближалися до якогось міста. На дорозі валялася стара погнута підкова. Христос звернув увагу апостола Петра на підкову, та той не знайшов за потрібне нахилитися заради непотрібної речі. Ісус Христос непомітно підібрав підкову і заховав її.

Час наближався до полудня, коли подорожні мали залишити місто. Проходячи торжищем, Ісус Христос обміняв стару підкову на ягоди, накрив їх хусткою і нічого нікому не сказав про це. За містом дорога йшла пустелею. Сонце пекло нестерпно.

Апостол Петро, відчувши нестерпну спрагу, промовив:

– Хоч би краплинку води десь дістати.

Ісус Христос непомітно опустив ягідку на землю. Петро нахилився і, радісно зойкнувши, підібрав і з'їв її. Так було кілька разів, поки Петро дещо вгамував свою спрагу.

– А що, ягідки смачні? – запитав Христос.

– Дуже смачні! – відповів Апостол.

– Ось бачиш, – сказав Ісус Христос, – ти багато разів нахилився і підбирав ягідку за ягідкою, бо тебе мучила спрага. А просто так нахилитися і підняти зламану підкову ти полінувався. Я ж її взяв і обміняв у торговців на гроші, за які купив оцих ягідок, а ти ними вгамував спрагу під пекучим сонцем пустелі. Якби ти нахилився ранком один раз і підняв підкову, тобі не довелося б зараз, у нестерпну спеку, нахилитися багато разів.

Отже, не треба нехтувати й самою незначною річчю. Хто не поціновує малого, той не вартий і великого.

ПРАКТИЧНА РОБОТА

Дай відповідь на запитання.

1. Що означає бути бережливим?
2. Яка головна думка твору?

Скласти книжечку порад «Будь бережливим»:

- берегти час, не витрачаючи його на те, що зашкодить твоєму здоров'ю: тютюнопаління, алкоголь, наркотики тощо;
- бережно ставитися до праці дорослих;
- берегти підручники, одяг, взуття;
- бережно ставитися до хліба й води – як до основи життя людини.

3. *Прослухай повчальну історію*

БАТЬКІВСЬКА МУДРІСТЬ

Розповідають, що в одній сім'ї старий батько, відчувши наближення своєї смерті, прикликав до себе трьох своїх синів і поділив між ними усю спадщину, окрім однієї коштовної перлини.

Батько показав синам цю перлину, кажучи:

– А цю річ я віддам тому з вас, хто ближчим часом доведе свою гідність благородним вчинком.

Минув деякий час. Приходить старший син до батька і хвалиться:

– Нещодавно один чоловік довірив мені на зберігання чималу суму грошей, а розписку з мене взяти забув. Я й гадки не мав про те, щоб скористатися його забудькуватістю, – повернув йому гроші до копійки. Чи ж є це благородним вчинком?

– Сину мій, ти гідно виконав обов'язок чесної людини.

Приходить до батька середущий син та й говорить:

– Я йшов понад річкою. На березі не було нікого, окрім маленької дитини, що забрела далеченько від оселі. Раптом дитина впала й скотилася з крутого берега у воду. Місце там глибоке і, коли б я не підоспів вчасно, дитя точно б втопилося. Я скочив у вир і спас дитину. Це благородний вчинок?

– Сину мій, ти зробив те, чого не міг не вчинити. Інакше ти втратив би людську гідність.

Надійшла черга звітувати перед батьком наймолодшому з синів.

– Батьку! Я побачив свого давнього лютого ворога саме в той час, коли він стояв, глибоко замислившись, на самому краєчку прірви. Він не бачив

мене. Я міг тихенько підійти з-за куща і штовхнути його в прірву. Та я не зробив цього, а стиха привітавшись, вказав йому на небезпеку. Щойно він ступив крок назад, як земля з того місця посипалась вниз. Це є благородним вчинком?

– Милый синку! Що може бути більш благородним за помилювання свого ворога? Візьми цю перлину! Ти заслужив її.

ПРАКТИЧНА РОБОТА.

Дай відповідь на запитання.

1. Яким виявився вчинок, що заслужив від батька похвали і нагороди?
2. Як назвати людину, для якої винуватцями її незгод є усі навкруги, лише не вона сама?

Намалюйте або словесно опишіть, якою ви собі уявляєте перлину Благородства.

4. Прослухай казку.

МИХАЙЛО-НЕХАЙЛО

Жив собі чоловік на ім'я Михайло. Та в селі його всі називали Михайлом-Нехайлом. А підстави для цього були, бо що б не запропонували йому зробити, від завжди казав: «Нехай, зроблю! . Нехай, завтра почну орати. Нехай, завтра почну сіяти». Але своєчасно не робив нічого.

Мав цей чоловік виноградник. Прийшовши туди навесні, він побачив, що багато посходило різного бур'яну.

– Нехай, завтра прийду з сапою і все виполю.

В кущі старого винограду зайчиха мала гніздо. Сказане господарем почули зайченята і, ледь дочекавшись матері, в один голос запискотіли:

– Тікаймо швидше звідси, бо завтра прийде з сапою Михайло і всіх нас поранить!

А зайчиха їх заспокоїла:

– Сидіть спокійно. Я цього чоловіка добре знаю. Завтра він сюди не прийде.

Минали дні, тижні. Михайло таки прийшов із сапою до винограднику. Трава вже була зависокою для сапи, та й густою. Михайло постояв, позаглядав, з якого боку почати б роботу, почухав потилицю та й каже:

– Нехай, завтра прийду з косою і все повикошую.

Зайчата почули це і знову переполошилися.

– Мамо! – закричали вони, – тікаймо, бо завтра господар прийде з косою.

– Сидіть тихо. Завтра господар сюди не прийде, – заспокоїла діток зайчиха.

Так воно і сталося. Дні минали, бур'яни росли некошеними, набирали сили. Господар не з'являвся. Заспокоєні мамою зайченята підростали в небезпеці.

Господар з косою з'явився несподівано. Звірята заховалися в саму гущину під старим кущем і припинили. Михайло походив довкола виноградика, спробував косити, але товсті стебла бур'яну вже почали підсихати і коса їх не брала.

– Нехай, завтра прийду сюди з сірниками, підпалю оце все. . . і ділу кінець!

Ввечері зайчата передали матері почуте.

– От тепер, малята, й справді прийшов час діяти. Цей ледар на щось розумніше не здатен. Не завтра, так післязавтра він таки прийде сюди з сірниками. Отже, нам треба втікати з цього місця! Збирайтеся мерщій, ви вже повиростали і побіжімо разом до лісу!

Коли зустрічаєш у житті Михайла-Нехайла, не чекай від нього корисної праці, очікуй лише будь-якої шкоди.

ПРАКТИЧНА РОБОТА.

Дай відповіді на запитання.

1. Яка головна думка казки?
2. Поясни, чому працюючі руки усюди встигають, а ледачим часу не вистачає?

Завдання для юних філософів. «Займи позицію» - обговорення на тему: «Тільки руки-трударі знають смак спочинку, а ледачі нудяться без перепочинку».

5. *Прослухай казку.*

КРАДІЖКА

(Казка)

Виходять батько й син з лісу, а на узліссі пасеться бичок. Ніхто бичка не стереже і взагалі нема ніде нікого. Саме цей син, один з усієї родини, вдався злодійкуватим і до роботи не беручим, намучився з його вихованням батько.

Оглядівся син по сторонам, помовчав, а потім говорить :

- Тату, погляньте, який гарний, молоденький бичок пасеться без господаря. Ніхто не довідається про те, що ми його заберемо, заріжемо і будемо мати вдосталь м'яса. Ви згодні?
- Що ж, коли вже так тобі хочеться свіжини, то роби, як знаєш. А я піду тим часом до крамниці та куплю солі.

Ніким не помічений, хлопець виконав свою задумку.

Вдома батько говорить синові:

– Перш, ніж починати їсти крадене, пропоную виміряти товщину шиї кожного, щоб згодом побачити, як хто погладшав від ситих харчів.

Так і зробили. Минув час. М'ясо з'їли. Поміряли шиї і виявилося, що у всіх шиї потовщали, а у цього сина шия потоншала.

– Що за дивина така? – питає син, – адже я їв не менше за інших!

– Справа в тому, – посміхається батько, – що всі їли своє м'ясо, а ти – крадене. Всі їли спокійно і відчували задоволення, а ти щоразу полохався, коли скрипіла хвіртка, коли хтось голосно вигукував за воротами, коли сторонні заходили до хати і могли застати тебе за мискою з м'ясом. Ти увесь час почувався винуватим, тому й не погладшав, а навпаки – схуд.

– Чому ти, тату, кажеш, що лише я один їв крадене м'ясо?

– А тому, нерозумний мій сину, що коли я нібито ходив до крамниці по сіль, я насправді ходив до господаря бичка і заплатив йому гроші, тобто купив у нього цього бичка. То ж ми їли своє м'ясо, а ти вважав його краденим, нервував з цього приводу і воно не пішло тобі на користь.

Таким чином батько провчив злодійкуватого сина.

ПРАКТИЧНА РОБОТА

Дай відповіді на запитання.

1. Як батько провчив злодійкуватого сина?
2. Чому син увесь час нервував?

Дослідницька робота. Дитяча Біблія. Заповідь Божа „Не кради”.

6. Прослухай легенду.

ЛЕГЕНДА ПРО ЗЛОГО ЧАРІВНИКА

Злий чарівник поставив собі на меті знищити якесь місто. Придивлявся, розмірковував і зупинився на одному невеличкому, але дуже привабливому своїми добродіями мешканцями місті.

Чарівник наслав на цей край жахливу посуху – загинула рослинність, повисихали джерела; та люди були згуртовані, допомагали одне одному і вижили. Почалися землетруси і повені, та люди підтримували одне одного і вижили. Наслав чарівник страшні хвороби, та ті люди, що були сильнішими, допомагали слабшим і в спустошеному місті жевріло життя, люди не здавалися.

Згодом чарівник сам пішов до того міста. Він навчив людей пиячити, гуляти, брехати, красти, заздрити, ненавидіти ближнього. Цього разу злий чарівник досяг свого – люди гинули по одному, а місто заростало бур'янами, поки й сліду від колишнього добробуту не залишилось. Для цього знадобилося не так вже й багато часу.

ПРАКТИЧНА РОБОТА

Дай відповіді на запитання.

1. Що стало причиною знищення міста?
2. Які шкідливі звички призводять до втрати духовного та фізичного здоров'я людини?

Юні філософи. Хвилинка для обміну думками на тему: « Лише єдність, взаємодопомога, дружнє ставлення людей одне до одного, здоровий спосіб життя є запорукою добробуту Держави».

7. Прослухай текст.

ВЕЛИКДЕНЬ

Чому на Україні день Пасхи Господньої, Світлого Христового Воскресіння називають Великоднем? В народі кажуть, що того дня, коли Христос Воскрес, сонце так раділо, що не заходило зовсім. Тоді один день був таким довгим, як два дні разом. Цей день назвали Великоднем.

ПРАКТИЧНА РОБОТА

1. Що ви знаєте про найбільше християнське свято – Світле Христове Воскресіння?
2. *Юні дослідники.* Традиції святкування Великодня на Україні.
3. Намалюйте Великодню листівку.

8. Прослухай давню легенду.

ЛЕГЕНДА ПРО КНЯЗЯ СВЯТОСЛАВА ТА ДНІПРОВУ ВОДУ

Після перемоги над печенігами великий князь Святослав з дружиною поверталися до Києва. Вітати переможців виходили мешканці населених пунктів, через які проходив шлях до столиці. Кожен вважав за велику честь особисто привітати князя і подарувати йому щось найкраще зі свого статку.

Подарунків зібралося чимало, а люди все йшли та йшли вітати князя.

Княжа дружина вже наближалася до міста, коли назустріч їй трапився бідний сіромаха. Нічого не було в цього чоловіка, але він не розгубився. Спустившись до Дніпра, сіромаха набрав повні пригорщі чистої води, підійшов до князя і, вклонившись, мовив:

– Прийми, великий княже! Се вода Дніпрова.

Зворушив князя Святослава вчинок простого чоловіка. Адже переможцеві він подав воду з Дніпра біля Києва, як знак того найріднішого, що було відвойовано у загарбників-печенігів. Князь не залишився в боргу перед сіромахою – він звелів принести золоту чашу

для води і подарував її чоловікові власноручно. Так чиста Дніпрова вода в долонях вірнопідданого для володаря мала ціну не меншу, ніж золота чаша.

На превеликий жаль, тепер води з Дніпра біля Києва не можна пити ні пригорщами, ні золотою чашею. Ріка забруднена настільки, що отруїтися можна.

ПРАКТИЧНА РОБОТА

Дай відповіді на запитання.

1. Як простий чоловік привітав князя Святослава з перемогою?
2. Яка головна думка легенди?
3. Сходинки історії. Що ви знаєте про князя Святослава?

Екологічною стежкою. Про забруднення водойм та шанобливе ставлення до води.

9. *Прослухай легенду.*

ЛЕГЕНДА ПРО МАК

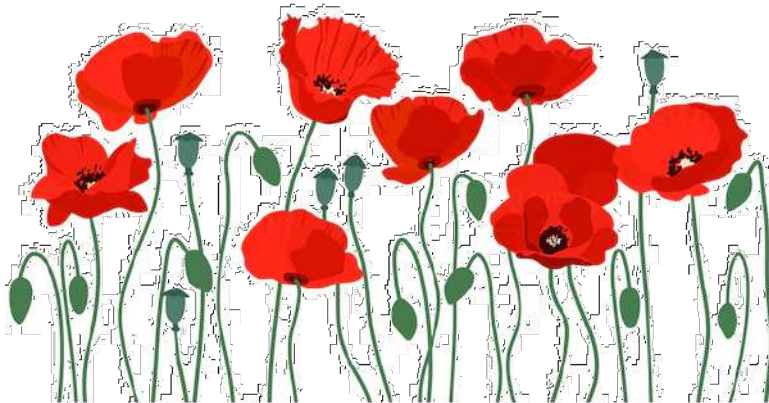
Одного разу, коли Ісус Христос зі Своїми учнями йшли полем, учні спитали Його:

- Господи, ось ми залишили усе і пішли за Тобою. Що на нас чекає далі?
- Вас чекає велика нагорода на небесах.

Апостол Петро запитав:

- Господи, а що на мене чекає тут, на землі?

Господь мовчки вказав Петрові на квітку польового маку край дороги. Петро поглянув на квітку і серед гарних червоних пелюсток побачив у центрі чорний хрест. Це було пророцтвом щодо розп'яття на хресті не лише Господа, а й апостола Петра.

ПРАКТИЧНА РОБОТА

Дай відповіді на запитання.

1. Про що запитали учні в Господа?
2. Якою була відповідь Господа на запитання апостола Павла?

Намалюйте квітку польового маку.

Юні філософи. Хвилинка обговорення: Якою має бути справжня людина?

10. Прослухай притчу.

ПРИТЧА

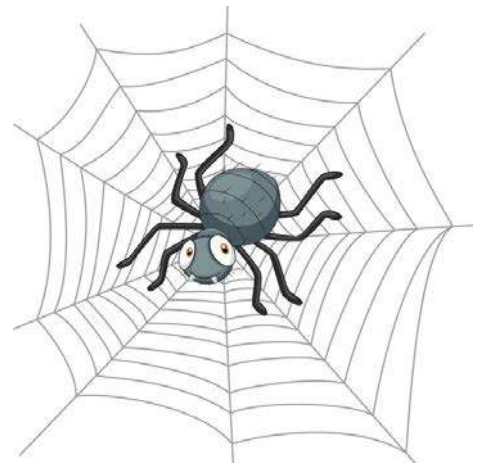
Був у пасічника маленький син. Батько часто брав його на пасіку, де малий спостерігав за працею бджілок, милувався ними – такими роботящими та дружними, бігав від квітки до квітки, спостерігаючи, як маленькі трудівниці збирають нектар і мерщій несуть його до вулика. Весело трудилися бджілки і весело було хлопчику дивитися на них.

Та якось хлопчик помітив павутиння на кущі. Серед павутиння самотньо сидів здоровий павучисько. Він сидів нерухомо, причаївшись, і чекав на здобич. Непосидючий хлопчик почав спостерігати за павуком і йому здалося, що павуку дуже самотньо й скучно.

– Тату! – запитав хлопчик, – а чому бджілки живуть і працюють великою дружньою сім'єю, а павуки сидять по одному і нудяться?

– Тому, що бджілки збирають мед, не руйнуючи квіток, ці невтомні трудівниці допомагають їм розвиватися. Та ще й мед віддають на користь людям. А павук сидить і чекає на здобич. Він розставив своє павутиння для того, щоб якась комаха заплуталася в ньому, ставши здобиччю павука. Павук ні з ким не ділить своєї здобичі, тому і є самотником.

Так і серед людей: хто живе заради загального блага, має благородну ціль, той живе в здоровому колективі, бо висока ціль об'єднує достойних людей. Той же, хто переслідує лише власну здобич, завжди самотній і озлоблений.

ПРАКТИЧНА РОБОТА

Дай відповіді на запитання.

1. Що вразило хлопчика на пасіці?
2. Про що син запитав у батька?
3. У чому сила „бджолиного царства”?

Юні дослідники. Пасічництво на Полтавщині.

11. *Прослухай легенду.*

НАРОДНА ЛЕГЕНДА ПРО КРОТА

Були поруч два поля – одне належало багатому чоловікові, а інше біднякові. Засіяли господарі навесні свої поля і чекають врожаю. Молиться бідняк щоразу, коли приходить порати своє поле, щоб Господь допоміг йому виростити гарне збіжжя. Господь чує його молитву і береже поле від негод та шкідників.

Настав час збирати врожай. З заздрістю поглядає багач на гарне поле, поруч свого почорнілого, та й вирішує зібрати врожай на сусідньому полі. Він говорить у селі, що то його поле так гарно вродило, а на полі бідняка геть усе повигорало, бо бідняк ледарював і не трудився на ньому.

Сперечалися обидва господарі, аж поки багач не вдався до хитрощів.

– Давай завтра вранці прийдемо на ниву і Бог Сам нас розсудить, - каже багач бідняку.

– Згоден, – відповідає бідняк.

А прийшовши додому, багатій звелів своєму синові йти на поле, викопати там яму, заховатися в неї і, коли батько вранці питає: «Боже, чи це поле?» – відповісти: «Це поле належить багатому». На тому й порішили.

Господь усе це чув і бачив з неба. Він грізно покарав багатія тим, що син його не зміг вилізти з ями і назавжди став кротом. Нещасний до цього часу риє землю і не бачить ні сонця, ні зірок на небі.

ПРАКТИЧНА РОБОТА

Дай відповіді на запитання.

1. У чому була суперечка між багатим і бідним?
2. Яка головна думка легенди?

Юні філософи. Обмін думками. «Не кривдь слабшого, біднішого, сироту»

12. Прослухай текст

ПРИТЧА ПРО БІЛКУ

В зоомагазині чого тільки не було! Там і рибки в акваріумах плавали, і пташки в клітках співали, і справжнісінька черепаха голівку показувала. Для білочки було влаштовано велике колесо і вона увесь час бігала в ньому, колесо вертілося так швидко, що аж в очах мерехтіло. За цими вправами спостерігав папуга.

Дивився він, дивився і одного разу не витерпів:

- Неспокійна сусідонько моя, скажи, куди ти все біжиш, куди так поспішаєш?
- До лісу, до чарівного лісу!
- І давно ти туди біжиш?
- Ой, давно – вже майже рік біжу. . .
- А довго ще триватиме ця біганина?
- Думаю, що ні. Лишилося вже, мабуть, зовсім небагато.
- А що ж то за ліс такий надзвичайний, що до нього треба так довго бігти?

– О! Той ліс один в усьому світі, там дерева з чистісінького срібла, квіти смарагдові, горішки золоті, їжі смачної доволі і, головне – звірята усі мирні та веселі, ніхто нікого не зобижає. Так краса і радість, там справжній рай! Тому-то і поспішаю я туди.

Білочка задріботіла лапками і колесо завертілося так швидко, що папужка аж зіщулився в своїй клітці.

– Яка ж ти довірлива і нерозумна! Нема на світі такого лісу. Я з морями плавав по морях та океанах, з пілотами літав з одного континенту на інший, зараз у велике місто попав, а такого лісу не бачив на цілій планеті. Отож, сусідонько моя, заспокойся, не поспішай, відпочинь.

Повірила білочка папузі, перестала бігати в колесі, все більше спала, а згодом у неї пропало всяке бажання, пропала воля до життя. Засумувала бідолашка в неволі і померла білочка.

Друже! Коли бачиш людину, сповнену благородних бажань, високих поривань та наполегливості в досягненні задуманого, не убивай її своїм скептицизмом! Убиваючи бажання, можна убити людину.

ПРАКТИЧНА РОБОТА

Дай відповіді на запитання.

1. Про що мріяла білочка?
2. Який повчальний висновок можна зробити?

Юні філософи. Хвилинка для обміну думками на тему «Благородні бажання та мрії людини».

13. *Прослухай легенду.*

ЛЕГЕНДА ПРО КАЇНА

Вбивши свого рідного брата Авеля, Каїн втік подалі від оселі батьків і довго блукав світом. Нестерпні муки совісті терзали його вдень і вночі.

Ніде він не знаходив собі заспокоєння. Ніщо не позбавляло його душевних страждань, від яких увесь світ був немилим. Довго так мучився Каїн і вирішив піти на пошуки того раю, в котрому колись жили Адам і Єва з Богом.

Каїн попрямував на схід сонця. Довго-довго йшов і побачив вдалині стіну. Чим ближче він підходив, тим вищою бачив ту стіну, яка майже сягала неба. «Мусить же у стіні бути брама», – думав Каїн. Він згадав, що на воротах там стоїть Херувим з вогненным мечем. Від цієї згадки захотілося тікати якнайдалі, але Каїн пересилив страх і вирішив іти понад стіною.

Брами не було, лише на видноколі поруч зі стіною височіла гора. «Заберусь на гору і звідти побачу, що там за стіною», – вирішив Каїн. Багато днів з невимовними труднощами піднімався він на гору. Нарешті досяг Каїн вершини, глянув поверх стіни – напроти нього за стіною росли два величезних дерева. Це були «Дерево пізнання добра і зла» та «Дерево життя».

Біля «Дерева пізнання добра і зла» Каїн розгледів Древнього Змія, котрий лукаво заховав свого хвоста у райські кущі, а зверху був схожий на принадну жінку. На Дереві красувалися чудові яблука, що з силою манили до себе. Та Каїн так стомився, деручись на гору, що незчувся, як заснув міцним сном.

Бачить він уві сні під «Деревом пізнання добра і зла» безліч якихось істот. Вони рояться, мов комахи, і давлючи одне одного, рвуться до плодів на Дереві. У цих істотах ледь розгледів Каїн людей. Діставшись яблука, кожен зривав його і мерщій пхав до рота. Обличчя тих, хто скуштував забороненого плоду, ставали чорними, а серця злими. Відходячи від Дерева, люди починали робити сокири, пращі, луки. Закипав бій за

територію, за славу і . просто так. Простір вкривався трупами. У пізнанні без любові таїлася смерть.

Побачив Каїн уві сні і «Дерево життя». Воно стояло напівсухе. Біля нього ніхто не товпився. Плодів було мало, та й ті ховалися попід листям. Але серце людини від споживання того плоду сповнювалося любові і обіймало всіх і все. Любов давала щастя і пізнання Добра.

Прокинувся Каїн і зрозумів, що порятунок не в користолюбному пізнанні, не в технічному комфорті, не в матеріальному збагаченні неправедними шляхами, а в загальнолюдській любові та братерстві. Він зрозумів, що пізнання без любові знищить світ. Вирішив Каїн повертатися до людей і розповісти їм про це.

Знову довго йшов Каїн вздовж райської стіни, поки вийшов на долину. Ось вже й замайорів стан Ламеха. У стані помітили незнайомця. Мерщій сповістили охорону. Там наготові вже були стріли з залізними наконечниками і щойно змайстрований лук, який випускав стрілу на далеку відстань.

Стріла влучила в самісіньке серце Каїна і «пізнання» наповал убило його. Каїн не встиг людям розповісти про любов.

Тому люди і понині зривають заборонені плоди, користуються ними без любові, наповнюючи Землю злом і горем.

ПРАКТИЧНА РОБОТА

Дай відповіді на запитання.

1. Яким побачив «Дерево пізнання добра і зла» та «Дерево життя» головний персонаж твору?
2. Чому Каїн не зміг розповісти людям про своє відкриття?

Юні філософи. Хвилинка обміну думками. Знання без любові знищують світ.

Юні дослідники. Сторінками «Дитячої біблії». Авель та Каїн.

14. Прослухай легенду

М'ЯТА

Дуже давно, років з шістсот тому, на Україні, можливо навіть на нашій Полтавській землі, мирно жила щаслива селянська родина: хутір, левада, хата у вишневому садку, молоді батько й мати і маленький синок на дужих батькових руках – що ще потрібно для тихого щастя?

Малий Василько дуже полюбляв гратися серед польових квітів. Часто він зривав паросток м'яти, м'яв його маленькими пальчиками і ніс понюхати батькам, радіючи цьому напрочуд своєрідному запаху, в якому були зібрані пахощі усього рідного краю.

Та прийшла біда. Увірвалися татарські орди неждано-негадано. Багатьох людей вони повбивали, а багатьох погнали в неволю. Забрали з собою і малого Василька. Занадто гарним був хлопчик. Виростили його в татарській родині, охрестили в свою віру і став Василь дужим яничаром.

Пройшли роки, трохи затихли татарські набіги і один бандурист дістався Криму. В бравому юнакові він впізнав маленького сусідського Василька. Підійшов до нього бандурист, почав розповідати про рідну хату, про християнську віру, про старих батьків, що виплакали очі за невільник-сином.

– Йди вже, Василю додому, до рідного хутора до своїх батьків, – сказав йому бандурист, – втікаймо разом!

– Немає у мене іншого дому. Тут мої батьки, тут моя віра, тут моя й Батьківщина, – відказав Василь.

Повернувся додому бандурист і розповів про все Василевим батьками.

Назбирала мати м'яти, зав'язала її в хустку і поклала в торбину бандуристу.

– Йди скоріше знову до Криму, любий чоловіче, знайди мого дорогого синочка і дай йому понюхати м'яту. Це – єдина моя надія на його повернення.

Знайшов бандурист в Криму Василя. Як не старався нагадати йому про рідних, Василь стояв на своєму – його вважають за когось іншого, усі його рідні тут. Тоді дістав бандурист з торбини пакунок в квітчастій хустині, пом'яв м'яту пальцями, дав Василеві, а сам загравав на бандурі.

Час на якусь мить повернув назад – перед Василем попливли картини дитинства, він згадав леваду, молодих усміхнених батьків, квіти свого дитинства біля біленької, чепурної хати і цей неповторний запах рідної землі. Він усе згадав і відчув нестерпний потяг до своїх коренів, до батьківської віри, до Батьківщини.

Василь щиро подякував бандуристові і незабаром втік до своїх рідних.

ПРАКТИЧНА РОБОТА

Дай відповіді на запитання.

1. Яке лихо прийшло на українську землю?
2. Чому Василько став яничаром?
3. Яка рослина нагадала Василеві Батьківщину, батьківську віру, свої корені?
4. Що означає любити Батьківщину?

Юні дослідники. Культура і побут козаків.

Оглядове знайомство з книгою Д. Яворницького «Запорізька Січ».

15. Прослухай легенду.

В НАЗАРЕТІ

Одного разу, коли Ісусу було всього п'ять рочків, він мирно сидів на ганку рідної оселі і ліпив зі шматка глини, яку отримав від гончаря, маленьких зозульок. На призьбі сусіднього будинку сидів Юда – рудий хлопчик зі спотвореним синцями обличчям. Одяг на ньому висів шматтям внаслідок нескінченних бійок з вуличними хлопчачками. Цього разу Юда сидів незвично тихо і теж зосереджено працював над кусочком глини.

По мірі того, як діти виготовляли своїх зозульок, вони ставили їх в коло кожен перед собою. Велика різниця була між виробами хлопчиків. У Юди зозульки виходили такими кривими, що безперестанку перекидалися, як не намагався Юда їх поставити. Він дуже старався, але своїми жорсткими пальчиками не міг зробити тільце пташок рівненьким та гарним. Час від часу він позирав на Ісуса, слідкував за Його рухами, дивуючись, що чудові зозульки з-під рученят Ісуса виходять схожими на гладенькі дубові листочки з Фаворських лісів.

Кожного разу, закінчивши роботу над пташкою, Ісус почувався все щасливішим; кожна пташка здавалась Йому прекраснішою за попередню;

на всіх їх Він поглядав з любов'ю, наперед загадуючи, як вони будуть співати Йому пісеньок, гратися з Ним, будуть щирими друзями, не залишатимуть Його самого, коли Мами не буде поруч.

Вулицею пройшов водоноша, згинаючись під тягарем міхів, слідом проїхав на віслючку продавець зілля з порожніми плетеними кошиками.

Та, звернувши увагу на незвичне зайняття дітей, вони обидва зупинилися і зачудовано почали розглядати пташок. Водоноша поклав руку на голівку Ісуса і став розпитувати про зозульок. Ісус розповідав, що кожна пташка має своє ім'я, що всі вони вміють співати, літають в далекі краї, а потім розповідають Йому про те, що чули і бачили. Розповідь була на стільки захоплюючою, що і водоноша, і продавець забули про свої справи і уважно слухали. До розмови прислухався Юда, скося поглядаючи в їхній бік.

Настав полудень. Сонячні промені проходили крізь міську браму, оздоблену римським орлом, що була на кінці вулиці. Сяючі промені розфарбували у всі кольори веселки і дошку під пилкою Йосипа-теслі, і білий покрив на голові Матері Ісуса, і стіни будинків; але найпрекраснішим було сяйво в двох маленьких калюжках між великими кам'яними плитами біля містка. Бачачи, який гарний вигляд надали ці промені усьому, що Його оточувало, Ісус вирішив пофарбувати й Своїх пташок. Він опустив ручку в калюжку й, наче з палітри, зачерпнув пригорщу фарби. Після того, як Ісус провів цією рукою по спинках глиняних зозульок, вони засяяли діамантовим блиском.

Юда аж вигукнув від здивування і вирішив повторити це чудо. Та як не намагався він зловити в калюжці сонячне сяйво, воно висковзало з-під його пальчиків.

Хлопчик нервував, рухи його ставали все швидшими, він бігав навколо калюжки, але марно – жодна крапля фарби не ловилася.

– Почекай, Юдо! Я зараз підійду й розфарбую твоїх пташок.

– Не треба! – вигукнув Юда, – вони гарні й такі, не чіпай їх! Через деяку мить Юда підвівся. Закусивши губи і нахмутивши брови, він прийняв войовничу позу. Хвилина напруженого вагання. Юда піднімає ногу і наступає на одну зі своїх пташок, вона перетворюється на безформну глину. За мить розлючений хлопець знищив усіх своїх створінь.

Ісус злякано схилювся над Своїми зозульками, голублячи та оберігаючи їх. Пташки сяяли, мов дорогоцінні камінці.

Юда наблизився до Ісуса. Він недовго мовчки розглядав витвори свого сусіди, люті рвалася назовні. Ось нога Юди здригнулася, ще мить і одна з зозульок вже перетворилася на купку глини. Побачивши це, Юда зареготав несамовитим голосом і приготувався до наступу на решту Ісусових пташок.

– Що ти робиш? Схаменись, Юдо! Вони ж живі пташки, вони співати вміють!

Ісус озирався, шукаючи допомоги. Мама хоч і була недалечко, та могла не встигнути.

Ісус сплеснув у долоньки і закричав:

– Летіть, летіть швидше, мої зозульки!

Пташки несміливо заворушили крильцями, запирхали і піднялися в повітря. Зробивши коло над хлопчиками, вони посідали на даху і, відчувши себе в небезпеці, дружно заспівали.

Трохи оговтавшись, Юда заплакав. Як це робили старі люди того часу, перебуваючи в горі, він почав рвати на собі волосся, впав до ніг Ісуса, благаючи розтоптати його так, як він це зробив із глиняними пташками.

Діва Марія, що спостерігала за усім цим, відклала своє вишивання, підійшла до дітей, підвела Юду, приголубила його.

– Бідна ти дитино, – сумно мовила Вона, – ти не розумієш, що посягнув на те, що є не під силу простим смертним людям. Чи може людина змагатися з Тим, Кому сонячне світло слугує фарбами, Хто в мертву глину може вдихнути життя?

ПРАКТИЧНА РОБОТА

Дай відповіді на запитання.

1. Яким було заняття маленького Ісуса Христа і Юди?
2. У чому були відмінності у роботі Ісуса Христа і Юди ?
3. Що трапилося з малим Юдою?
4. Яка головна думка легенди?

Юні філософи. Обмін думками на тему: « Любов всесильна. Лише з любов'ю в серці людина може знайти своє щастя».

16. *Прослухай давній переказ*

КОНВАЛІЇ

(Давній переказ)

Розповідають, що після Вознесіння Господь ходить Своїми небесними хоромами, де блиском відливають білосніжні повітряні стіни, на стелі виблискують найяскравіші переливчасті зірки, а за віконцями – прозора голубінь безмежна – там тихо погойдуються великі та малі планети, немовби золоті яблучка. Світло і весело в небесних хороммах. Мов пташки навесні у ранковий час, літають там янголи з біленькими, як у голубів, крилами. Чується тихий солодкий янгольський спів; пахне фіміамом, немов меди куряться в полуденних квіткових пелюстках. Повітря чисте, ніби гірський кришталь; а вже святих там, як зіркового мережива.

Ходить Господь по небесних хоробах і, ні-ні, та й підійде до того віконця, з якого видно маленьку блакитну планету – Землю. Довго стоїть Господь нерухомо, вдивляючись у безкрайній простір. Печаль покриває святе чоло, даремно Його огортають тоді ніжними крилами янголи, Господь сповнений невимовною скорботою.

Потім обернеться і скаже:

– Підійдіть до Мене всі святі, що були на Землі.

Виходять Апостоли, Мученики, Святителі, Преподобні і Праведні – всі у сяючому одязі, лиця у всіх світяться радістю і блаженством – нічого земного не лишилося в їхніх образах. Ніхто, крім Його, не зазнав на Землі такої великої незаслуженої образи, скорботи та болю. Схилить голову Господь і знову ходить по Своїх хоробах.

Інколи легким дотиком Господь ніжно благословляє Землю. Тоді зірки, що її оточують мов лампади, спалахкують яскравіше, неначе в лампади долито свіжої оливи; повітря стає духмяним і чистим, розпускаються чудові квіти.

Є переказ, що в світлу Пасхальну ніч відчиняється невидима небесна брама і під спів ангелів, у сяйві зірок Господь сходить на Землю. В тихий час перед північню проходять перед божественним зором події страшної Страсної П'ятниці – Його розп'яття на хресті. Ніхто, крім Його, на цій Землі не приніс себе в жертву за викуп невдячного роду людського. Сльози котяться з Божих очей. Торкаючись землі, слези проростають ніжними конваліями. Безшумно, мов легенький вітерець, Господь ступає по землі і сліди Його святих ніг тут же заростають квітами, а від Його світлої тіні розходить неземний аромат. Радіє земля, радіють люди, усе наповнюють собою срібні голоси пасхальних дзвонів. В такт дзвоном колишуть своїми сріблястими від роси дзвіночками і конвалії, сповнюючи повітря навкруги неповторними, ніжними пахощами. Ці чудові квіти таять в собі смуток про

щастя, являючи собою маленький образок великої печалі гріхом засмученої Землі.

ПРАКТИЧНА РОБОТА

Дай відповіді на запитання.

1. Яку планету найбільше любить Господь?
2. Як утворилися квіти конвалії?
3. Що символізують дзвіночки конвалії в Пасхальну ніч?

Екологічна хвилинка. Рослини Червоної книги України.

17. *Прослухай притчу*

АЛТАЙСЬКА ПРИТЧА

Мирно жила в горах велика сім'я. Та якось вітер заніс на подвір'я зерно розбрату, яке почало проростати і даватися знаки на взаємовідносинах між членами родини. Імена в усіх були такими, що в перекладі на нашу мову означали: батько – Голова, мати – Серце, чотирьох синів звали Права Рука і Ліва Рука, Права Нога і Ліва Нога; дочок звали Правим Оком та Лівим Оком, а невісток – Рот, Зуб, Праве Вуха та Ліве Вуха.

Дійшло до того, що незначні суперечки переросли у відкриту сварку. Невістки пересварилися з дочками. Очі відмовилися бачити, Вуха не захотіли чути, Зуби переставали жувати; а Рот, взагалі, відкривався, коли сам того хотів, і не закривався, коли було конче потрібно. Ноги й Руки (сини) не знали, кого слухатись.

Руки спочатку робили все невпопад, а потім сказали:

– Досить! – і повисли, мов неживі.

Ноги тупцювалися на місці або бігли, хто знає куди, і сказали:

– До чого така робота! Краще зовсім не ворошитись.

Батько (Голова) спочатку не втручався у сварку молодих, а потім сказав:

– Я вас свого часу вчив добру-розуму, та ви не послухалися. Тепер я нічого більше не буду вам говорити.

Мати (Серце) журно промовила:

– Я щиро хотіла усіх примирити, та мене не послухалися. Живіть, як самі знаєте.

На подвір'ї запала тиша. Члени родини не звертали уваги одне на одного: Очі закриті, Вуха не чують, Рот відмовився приймати їжу, Голова не думає, Серце мовчить, ледь чутно б'ється; Руки й Ноги обважніли, не ворухнуться. Минали дні, ніхто не хотів першим подати ознаки життя, усі лежали, а час робив своє – з'явилися пролежні, біль став нестерпним, усі замучила спрага. Кінець-кінцем життя повисло на волоску. Батько подав знак братися за розум. Усі дружно схаменулися, помітили на подвір'ї високу бур'янину, що виросла з зернини розбрату, і викорчували її з коренем.

Сім'я запрацювала, як колись. Усі помирилися і почали знову щасливо і мирно жити.

Ця притча нам говорить про те, що коли в громаді нема ладу, взаєморозуміння, то не чекай там добробуту.

ПРАКТИЧНА РОБОТА

Дай відповіді на запитання.

1. Назви членів родини.
2. Що стало причиною суперечки в родині?
3. Хто подав знак братися за розум?
4. Чому навчає ця притча?

Юні філософи. Роздуми на тему : «Що необхідно для добробуту і миру в громаді»?

18. Прослухай легенду.

УКРАЇНСЬКА ЛЕГЕНДА

Одного разу Ісус Христос звернув увагу на чоловіка в полі, який тягав плуга і дуже нервував з того, що вітер зривав капелюха з його голови.

– Ой, не вистачає вже моєї сили боротися з цим вітром! Нема на світі порядку – замість тепла та дощу віють вітри та тріщать морози! Ось і цієї весни вже третій тиждень вночі морозить, а вдень гуляє вітер!

– Хочеш, щоб у твоєму селі було так, як ти цього забажаєш? – питає Господь у господаря.

– А як же! Звичайно хочу.

– Від сьогодні буде тобі так, як ти хочеш.

І сталося так. Виорав чоловік поле, засіяв його гарним зерном, забажав дощу вночі й тепла вдень. Усе росло, як на дріжджах. Не нарадується господар! Швиденько так

заколосилася нива, а що колоски вже були великі та густі, аж душа раділа. Погода була щодня на замовлення й чоловік літав, як на крилах.

Минула весна, минало й літо без бурі, вітру та приморозків. Та не все тепер було гаразд. Сади поїла гусінь, навіть ліс стояв почорнілий. Зате жита й пшениці буяли!

Та став господар помічати, що частина колосків вражена шкідниками. Чим далі, тим все більше колосків висихало, а згодом увесь урожай пропав – погода сприяла розмноженню шкідників та появі хвороб. Спасти посіяне не вдалося.

Восени Христос питає господаря:

– Чоловіче, ти задоволений результатами свого хазяйнування? Я не заважав тобі.

– Та, де там! – відповідає хазяїн, – соломи багато, а зерна ледь-ледь, аби з голоду не пропасти, і в садку нема нічого.

– Ти ж мав владу над погодою!

– Що ж погода, коли десь узялися різні хробаки і все поїли.

– Бо забув ти, чоловіче, про мороз та вітер. Ти гнівався на приморозки та заморозки, не розуміючи, що в природі всьому свій час і все має значення. Негода теж необхідна для знищення шкідників, – сказав Господь.

Відтоді чоловік не нарікав на Бога, а просив Його милості і допомоги, дякуючи за результати благословенного Богом труда.

ПРАКТИЧНА РОБОТА

Дай відповідь на запитання.

1. На що нарікав хлібороб Господу?
2. Яку владу отримав чоловік над погодою?
3. Яким виявився урожай?
4. Що ви знаєте про про тяжку і почесну працю хлібороба?

Сторінками Біблії для дітей. Притча Спасителя про сівача.

Юні філософи. Труд добровільний – благословенний труд.

«Працюй, людино, і не забувай –

Немає в світі зайвого нічого:

І сонце, й вітер, і мороз дадуть врожай,

Коли на те Всевишня воля Бога»

ЕТАП 4. РОБОТА ЗІ СЛОВАМИ

Четвертий крок Daily 5 – це «Робота зі словами». Його можна використовувати на уроках мови та читання. Під час цього виду діяльності вчитель добирає слова, які б він хотів опрацювати з учнями. Також використовує і ті слова, які передбачені навчальною програмою. У свою чергу учні можуть запропонувати опрацювати незнайомі слова, які вони зустріли під час читання художніх творів, розв'язуванні математичних задач, під час роботи з текстами на уроках з інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Робота зі словами поповнює словниковий запас школярів. В процесі навчання учні вчаться застосовувати їх на практиці. Після вивчення певної кількості слів, можна запропонувати учням скласти словникову історію, казку, оповідання з їх використанням. Учитель самостійно визначає, яка це буде кількість. Для цієї роботи характерною є стіна слів. Це місце у класній кімнаті, куди вчитель розміщує усі слова, які учні вивчають впродовж місяця. Учні можуть в процесі навчання користуватися ними, звертати увагу на їх написання для кращого запам'ятовування.

Стіна слів перебуває в полі зору учнів.

Варто зазначити, що перед початком роботи, вчитель разом із учнями складає правила, яких діти мають дотримуватися під час «Роботи зі словами».

Вони можуть бути написані як на дошці, так і на папері, та бути у полі зору школярів. Можна навести декілька прикладів таких правил: учень готує все необхідне для роботи; після підготовки одразу починає працювати; залишається на одному місці під час «Словникової роботи»; використовує різні словники для роботи; працює весь відведений час; після виконання роботи прибирає всі матеріали на місце.

Під час «Роботи зі словами» учні вчаться працювати зі словниками, поповнюють свій лексичний запас, використовують набуті знання під час написання різного виду робіт: переказів, оповідань, власних висловлювань, розвивають зв'язне мовлення.

Списки словникових слів 1-4 клас

1 клас

бджола, бабуся, виразно, вірш, гумка, гудзик, джміль, дзига, дзьоб, дідусь, допитливий, загадка, зозуля, ім'я, їжак, Київ, комп'ютер, кукурудза, лелека, лінійка, лялька, новий, олень, олівець, папір, парасолька, подруга, радісний, телефон, Україна, українська, цукерка, цукор, читання.

2 клас

алфавіт, Батьківщина, будь ласка, ведмідь, вересень, вулиця, герой, диван, дитина, до побачення, духмяний, дятел, завдання, заєць, календар, килим, медаль, метро, на добраніч, неділя, ноутбук, ознака, помилка, понеділок, предмет, п'ятниця, рюкзак, середа, співчуття, театр, червоний, черговий, черевики, чернетка, четвер.

3 клас

абрикос, адреса, айстра, акваріум, апельсин, апетит, асфальт, вдячний, велосипед, вогнище, вокзал, внесок, гармонія, горизонт, гриміти, депутат, дециметр, директор, електрика, кипіти, кишеня, колектив, комбайн, коридор, космонавт, криниця, минулий, милосердний, очерет, пиріг, приятний, президент, пшениця, сантиметр, секунда, тривога, фермер, хвилина, черемха, черешня.

4 клас

аеропорт, ввечері, вдень, взимку, вісімдесяти, влітку, восени, вперед, вранці, врівноваженість, вчора, гардероб, держава, дисципліна, життєрадісний, ззаду, кілометр, ліворуч, мізинець, мільйон, назад, напам'ять, наполегливість, океан, оптимізм, попереду, посередині,

праворуч, п'ятдесяти, п'ятсот, сімдесяти, спільнота, справедливість, температура, тепер, творчість, трамвай, тролейбус, футбол, шеренга, шістнадцять, шістдесяти, шістсот, щогодини, щотижня.

Корисні поради щодо роботи зі словами можна знайти за посиланням, зашифрованим у QR-кодi.

Якщо дитина не розуміє значення хоч одного слова, то інколи перестає сприймати весь текст. Реакція на незрозумілі слова може бути різною: від ступору, уникання роботи, до втрати смислу оповідання.

Використовуйте наступні прийоми під час роботи на 4 етапі:

- Використовуйте словники й гаджети для пошуку незнайомих слів. Діти мають робити це самостійно. Знайшовши слово у словнику, учні мають скласти з ним речення та вигадати про нього історію.
- Створіть «стіну слів». Випишіть незрозумілі слова на ватман та повісьте його на стіні. Протягом кількох місяців кожен учень зможе поглянути на плакат, аби пригадати значення слова. Потім ватман замінюють на новий.

Матеріали з роботи зі словниковими словами (1 клас) можна переглянути за посиланням, зашифрованим у QR-кодi.

Матеріали з роботи зі словниковими словами (2 клас) можна переглянути за посиланням, зашифрованим у QR-кодi.

*Матеріали з роботи зі словниковими
словами (3 клас)
можна переглянути за посиланням,
зашифрованим у QR-кодi.*

*Матеріали з роботи зі словниковими
словами (4 клас)
можна переглянути за посиланням,
зашифрованим у QR-кодi.*

*Стіна слів (1–4 класи). Перейти
можна за посиланням у QR-кодi.*

*«Мовна скарбничка» — перейдіть за
QR-кодом для перегляду матеріалів.*

*Варто переглянути! Цікавий ресурс
за QR-кодом.*

ЕТАП 5. ПИСЬМО ДЛЯ СЕБЕ

Головна мета цього етапу – навчити дітей вільно висловлювати думки. Одразу повідомте – оцінки за написане не виставляються. Ніхто не заглядатиме в зошит, а якщо учень не захоче, його думки ніхто не прочитає. Втім, після кожного мініуроку запитайте – чи бажає хтось поділитися написаним, прочитавши або переказавши свій твір.

Кілька порад, що допоможуть налагодити процес письма у вашому класі:

- *У зошиті можна не лише писати, а й малювати.* Не варто сварити, чи говорити, що учень вчинив неправильно. Краще попросіть підписати малюнок, адже завтра дитина може забути, що саме хотіла висловити. Буде чудово, якщо впродовж кількох уроків підписи перетворяться на мінітекст.
- *Введіть у роботу елементи самооцінювання.* Школяр має визначити, чи використовував він нові слова, чи став писати швидше, чи стало простіше добирати теми.
- *Завчасно готуйте ідеї та теми.* Аби не витратити час зайве, запропонуйте дітям створити список тем для швидкого та легкого доступу. Нехай учні вигадують їх на перервах, під час прогулянки або читання книги.
- *Не втрачайте часу через незнайомі слова.* Якщо учень не впевнений, як пишеться слово, нехай підкреслить його та працює далі. Школярі не мають боятися слів, правопис яких не ще встигли вивчити. Головна мета такого підходу – уникнути стресу та переривання творчого потоку.

П'ятий крок Daily 5 – це «Письмо для себе». Під час виконання цього виду роботи учитель може запропонувати учням будь-яку тему для письма.

А також школярі за інтересами можуть самостійно обирати теми. До прикладу: «Моя мрія», «Моя улюблена книга», «Хто такий справжній друг?», «Мій улюблений навчальний предмет у школі» та інші.

Під час виконання цієї діяльності учні займають зручне для письма місце. І впродовж відведеного часу працюють. «Письмо для себе» допоможе школярам навчитися висловлювати думки і записувати їх на папері, розвивати зв'язне мовлення.

Як і в попередніх щоденних діяльностях, учитель разом із учнями складає правила, яких діти мають дотримуватися під час «Письма для себе». Вони можуть бути написані як на дошці, так і на папері. І бути у полі зору школярів. До прикладу такі правила: учень обирає тему для письма і одразу починає працювати; учень виконує роботу протягом певного часу; весь відведений час працює на одному місці; після написання, перечитує написане, виправляє допущені помилки; після завершення роботи прибирає своє робоче місце.

Під час «Письма для себе» учні мають змогу обрати таку тему для письма, яку б вони хотіли розкрити та, можливо, поділитися з іншими. Найкраще, щоб на початку впровадження цієї діяльності, ви запропонували перелік, до прикладу, з 10–15 тем і у дітей була змога обрати. У школах Канади учні початкових класів щотижня пишуть, як вони провели вихідні дні, діляться враженнями від канікул. У подальшому, коли вони вже звикнуть до виконання таких робіт, учні будуть самостійно обирати тему для письма й із задоволенням виконувати «Письмо для себе».

Під час цієї роботи учні перших класів можуть працювати, до прикладу, в альбомах, і малювати свої враження, поки не навчаться писати. Учні 2–4 класів можуть працювати у звичайних зошитах. Є учні, які використовують для цього виду роботи свої особисті блокноти-щоденники. Також можуть обрати окремий аркуш для письма, якщо вони будуть писати, до прикладу, привітання чи листа для свого друга. У зошитах чи альбомах учні можуть писати як ручками, так і олівцями чи фломастерами. Це їх творчість. В жодному випадку вчитель не повинен обмежувати їх у виборі.

Важливим моментом у цій діяльності є те, що вчитель не критикує роботу учнів, не виправляє помилки, не обмежує їх в обсязі написання роботи.

Дієві поради щодо даного виду роботи за стратегією можна отримати за посиланням, зашифрованим у QR-коді.

Як варіант цієї практики є цікаві висловлювання, афоризми, мудрі повчання, прислів'я, які пропонуються дітям для списування. Дане речення буде темою, яку діти потім будуть пояснювати з власної точки зору.

Алгоритм роботи:

1. Уважно прочитай речення.
2. Запиши речення.
3. Розкажи, як ти зрозумів вислів.
4. Напиши власне судження.
5. Продовж думку.
6. Прокоментуй висловлювання.

Доцільно використовувати різноманітні завдання, щоб зацікавити та мотивувати дітей до свідомого читання та вивчення рідної мови:

- роз'єднай слова у реченні

- спиши, вставляючи потрібні букви
- виправ помилки
- випиши речення зі словами, вжитими у переносному значенні
- запиши спонукальне речення
- встав потрібні слова
- спиши, підкресли спільнокореневі слова
- допиши і запиши відповідні слова – назви дій
- запиши і підкресли слова – назви предметів

Цей вид роботи допомагає учням вчитися писати власні висловлювання, передавати свої думки, розвивати усне та писемне зв'язне мовлення, виховувати в собі кращі якості людини, високі духовні чесноти.

Дидактичний матеріал поділений за місяцями навчання для зручності у використанні.

Вересень

- У Перекотиполя є поле, але нема Батьківщини. Ти не будь таким, брате мій. Пам'ятай: у тебе є Україна.
- Дуже роботящий: цілий день байдики бив, не втомився.
- Серце бачить навіть те, чого не бачить око.
- Любов – райська квітка, дарована небом землі.
- Для перемоги над ворогом треба пролити кров, а для перемоги над самим собою потрібні тільки сльози.

- Музика – це відлуння неба, це плач землі.
- Хто має чисті та спокійні очі, той має чисту та спокійну совість.
- Всяке зловживання є гріхом.
- Стримуй язик твій від зла, і вуста твої від лукавих слів.
- Дбаючи про щастя інших, ми і самі стаємо щасливими.
- Любов до Бога та до людей обличчя наше красить і молодить, а злість його кривдить і старить.
- Краще милувати, ніж карати.
- Люди співають по – різному, але плачуть вони однаково.
- Великим ти бути не зобов'язаний, а добрим маєш бути.
- Погане слово і хороших робить поганими, а добре слово і поганих робить добрими.
- Яка людина, така її й мова.
- Не той мудрий хто багато знає, а той, хто мудро поступає.
- Між тими двома, що сваряться, завжди мудрий той, хто першим поставить крапку.
- Щоб на небі і на землі бачити все прекрасне, треба самому бути прекрасним.
- У гордого нема друзів, у гордого є лише ті, кому він наказує.
- У брудній хаті живуть таргани, у брудній душі живуть нечестиві помисли.
- Приховай чужий гріх і Бог простить тобі два.
- Добре мати сотню друзів, але ще краще не мати жодного ворога.
- Не говори про людей погано, то й про тебе не скажуть.
- Лихо тому, хто робить лихо.
- Покірливість і стриманість є щастям і доброю надією для людської душі.
- Слово є слугою розуму – слово каже те, чого хоче розум.

- Споживай саму просту та дешеву їжу.
- Будь скромний у всіх своїх вчинках.
- Не розпитуй про злі діла, якомога далі тримай від них увагу твою.
- Не кричи і не говори голосно та поспіхом, бо написано: хто множить слова, той не спасеться від гріха.
- Нема дощу без хмари, не можна Богу допомогти без чистої совісті.
- Найліпший скарб – друг вірний.
- Ліпше одержати золото фальшиве ніж друга фальшивого.
- Якщо два брати посваряться, то той, хто перший розкається, получити вінець переможця.
- Вогонь не гаситься вогнем.
- Якщо ти не миротворець, то не будь, принаймні, любителем колотнечі.
- Володар той, хто панує над собою.
- Інколи доброзичливий погляд більше коштує, ніж купа грошей.
- Чужого ніколи не бери, не привласнюй, бо від чужого багатим не станеш.
- Ледачому й Бог не допомагає. Ледачому важко допомогти, бо він сам цього не хоче.
- Шаміль: «Як рідну землю, треба берегти мову».
- Вітер роздмухує вогонь, а гнів – сварку.
- Якщо ви самі не хочете стати добрим, то ніхто інший вас таким не зробить.
- Порожня душа голосно сміється.
- У того, хто має діла чорні, поступово і обличчя чорніє.
- Холодний вітер тіло холодить, холодний погляд душу морозить.
- Змія вкусить і тікає, людина ж кусаючи міри не знає.
- Хто не любить дітей, квіток і зірок, той має вовчий характер.

- Гордість, заздрість, ненависть завжди ходять гуртом.
- Щедрий дає і завжди буває ситим. Скнура бере і завжди залишається голодним.
- Зо всіх благородних найблагородніший той, хто вміє прощати.
- І слави, і ганьби боятись треба однаково.
- Бог приходить до тих, котрі шукають його.
- Ходи ногами по землі, але руками тримайся за небо.
- Блажен той, у кого вчителем є власна совість.
- Не розбивай чужого щастя, щоб його уламки не впали на твою голову.
- Погано, коли чужий жар нам не пече і чужі болячки нам не болять.
- Куля серце людське навиліт пробиває, а злий язик на куски його січе.
- Усі чують шум вітру, але мову його розуміють лише поети.
- З брудної землі виростає чистий колос; з брудного серця ніщо чисте вирости не може.
- Той, хто говорить гарно, а сам так не чинить, схожий на птаха, який, маючи крила, не літає.
- Мулько спати лукавому на перинах, а праведник і на голих дошках солодко спочиває.
- У кого нема розумних слів, той говорить кулаками.
- Ніщо так не заспокоює душу, як молитва.
- Якщо скривдили тебе, то радій, що ти потерпів від когось, а не хтось від тебе.
- Коли душа порожня, то в голові вітер свище.
- Лінощі – це той кінь, з якого злазять там, де на нього сіли.
- Миліше слухати гавкання собаки, ніж лайку злої людини.
- Хто по житті йде без Бога, у того трудна дорога.

- Багато на світі є різних професій, але найпочесніша серед них – вміння бути людиною.

Жовтень

- Цей світ нічого немає вищого, як свята любов до Бога і безкорислива любов до ближнього.
- Усе, легко здобуте, погано цінується людьми.
- Добро, яке ти робиш, сторицею повернеться до тебе. І зло – також...
- І сам радій, і іншим радіти не заважай.
- Доброчесності за гроші купити не можна, а підлості – скільки завгодно.
- До Бога можна дійти, навіть, не маючи грошей у кишені.
- Без Бога не врятуєшся і в льосі, а з Богом спасешся навіть у просі.
- Свічка, згоряючи сама, світить іншим; блаженна та людина, яка прожила своє життя, як свічка.
- Бути людьми дітей треба вчити змалку, із самої колиски, бо потім буде запізно.
- Руку порятунку подавай кожному, а руку дружби подавай лише самим достойним.
- Коли Бог у душі – на серці вічне свято.
- Злий погляд без ножа ріже.

- У тебе можуть бути злі вороги, але сам ти не маєш права бути ворогом нікому.
- Одне чисте серце бачить більше, ніж сотня злих очей.
- У кого в серці любов, той не знає, що таке відчай.
- Щасливий той, хто вміє радіти своїм щастям.
- Бог чує не лише твої слова, але й шепіт твоїх помислів. Бійся думати лукаво.
- Слова Господні миліші перлин і ясніші від золота.
- Інколи від теплого слова можна так зігрітися, як і біля вогнища.
- Бог може обійтися і без нас, та ми не можемо обійтися без Нього.
- Злого язика слід було б так міцно прив'язувати, як злого собаку.
Вони обидва небезпечні для людей.
- Не накликай на ворога твого біди, щоб біда не переплутала адреси і не упала на твою голову.
- Хочеш бути щасливим, не роби нікого нещасним.
- Давай милостиню, милостиня освятить твою руку.
- Райський сад для себе кожному з нас треба садити тут, на землі.
- Всі наші вчинки – це відлуння наших думок і сердечних бажань.
- Чесно зароблене і на коромислі, можна нести, а крадене – і за пазухою страшно.
- Господь любить тих, хто сіє мир і злагоду, Господь гнівається на тих, що сіють вітер та ненависть.
- Сонце світить праведним, а темрява – злочинцям.
- То є велике діло, коли зробити хороше діло і тут же про нього забути.
- Кажі Богу «Дай». «Але хай буде воля твоя» – казати не забувай.
- Ліпше подати спраглому склянку води у спеку, ніж даремно лити цілі словесні водоспади про любов до ближнього.

- Хороший вчинок завжди ліпший хорошого слова.
- Сором ознака чесності.
- Райдуга живе на небі, тому і весела, від того українці і називають її веселкою.
- Хто не бажає щастя іншим, той сам ніколи не буде щасливим.
- Якщо ти великого добра зробити не можеш, то треба його принаймні хотіти. Це облагородить тебе і Бог дасть тобі нагороду за це.
- Творчість – це риса Божа, якою Він наділив також людину, і більше нікого.
- Творчість завжди мусить нести із собою людське духовне благо.
- Творчість – це завжди крок до добра, до Бога, крок уперед. Коли ж Бог знаходиться за межами нашої творчості, то це – крок назад, крок до пекла, до руїни.
- Подивись, яка творчість людини, така і сама людина, бо творчість – це ніщо інше, як втілення людського духа.
- Чисті думки можуть зароджуватись тільки в святій душі.
- Перед істиною встань, зніми шапку і поклонись.
- Пусту у серце своє тишу і тоді всі зайві звуки від тебе втечуть.
- У любові немає крил, але вона нас несе у височінь; любов не має кольору, але вона життя наше фарбує в усі кольори райдуги; любов – це не коштовне каміння, не золото, але воно спроможне нас зробити багатими; любов не має очей і вух, але вона все бачить і чує. Місце любові у серці, але вона живе на небі.
- Усі хочуть бути щасливими, але по – справжньому бувають щасливими лише ті, хто своїм щастям жертвує заради щастя інших.
- Ніколи не може бути щасливим той, хто руйнує чуже щастя.
- Хороша людина гірке перетворює на солодке, а погана – солодке перетворює на гірке.

- До добра нас треба підганяти ціпком і бато́гом, а до зла ми самі біжимо бігом.
- Любов не вміє гніватись та мститись.
- Любов ніколи ні з ким не б'ється, бо у неї кулаків не має.
- Ворога ти можеш мати, але бути ворогом комусь ти не маєш права.
- На тебе можуть злі душі гніватись, але гніватись на людей не маєш права.
- Тобі можуть не прощати, але ти повинен простити усім все, якщо хочеш бути справжнім християнином.
- Тобі можуть мститися, але ти цього робити не повинен.
- Творчість – основа нашого життя. Розум не може жити без творчості.
- Хто зраджує свою націю, той зраджує свою рідну матір.
- Добро нас не карає, але карає кожен сам себе, хто відступається від добра.
- Холодне слово хати не холодить, від холодного слова мерзнуть людські душі.
- Лихе серце і гавкає і кусається.
- Добрі очі – не пластир, але як багато чужих ран зцілили вони.
- Соняшник повертається за сонцем, а ти повертайся за Богом і будеш схожим на сонце.
- Спочатку вір у Бога, а потім у самого себе.
- Ні з ким не будь жорстоким, навіть, з рослиною.
- Совість, як і костюм, чим вона чистіша, тим вона дорожче коштує.
- Часом хороший афоризм більше коштує, ніж нічого не варта книга.
- Богоматір – велика наша святиня.

Листопад

- Бути в горі і не ремствувати – тяжко, але перебувати в славі і не загордитися – ще важче.
- Слово – це зброя, тому зі словом треба так обережно поводитись, як і зі зброєю.
- Сидів кіт біля нори і кликав мишу на побачення.
- Настанова Авви Віссаріона. „Люби мовчання і не порівнюй себе з іншими”.
- Хто хоче бути схожим на Христа, той хай безперестанку говорить про своїх ворогів: «Прости їм, Господи, бо вони не знають, що роблять».
- Святий Ор: «Лихослів'я – смерть для душі».
- Сміх і радість – не одне і те ж саме. Між ними така різниця, як між скрипом колеса і грою скрипкою.
- Терпи! Завжди терпи і довго терпи! Бо на золотому полі терпіння виростає золотий колос усіх християнських чеснот.
- Якщо ти більше любиш брати, ніж давати, то ти ще не досконалий християнин.
- Велике те серце, в якому живе Великий Бог.
- Скільки б совість не кричала, сусіди її не почують.
- Хвали чуже, але не падай перед ним на коліна, особливо тоді, коли своє рідне не гірше.

- Хоч мовчанка і золотом вважається, але золоті слова цінніші за неї.
- Іскра Божа не робить пожежі.
- Чесна справа любить чесних людей.
- Щоб вірно оцінити свої вчинки, треба на них подивитися чужими очима.
- Щоб життя прожити, скільки треба пережити.
- Кожне крадене яблуко – отрута для душі.
- Коли збираєшся садити дерево, то дивись щоб замість яблуні не посадив ти кислицю.
- Зле серце не знає ні миру, ні щастя, ні спокою.
- Ми легко прощаємо гріхи собі, але з трудом – іншим.
- Ми часто забуваємо давати, зате ніколи не забуваємо брати.
- Віра – це те, на чому ми тримаємося. Надія – це те, без чого ми дихати не можемо. Любов – це те, що заставляє битися наше серце.
- Афоризм – це мініатюрний томик людської мудрості.
- Дорога до чужого серця лежить через власне серце.
- Щастя – наша нянька, а нещастя – наш вчитель.
- Ледар – це дике поле, на котрому густо ростуть різні бур'яни.
- Коня пізнають в роботі, а друга – в біді.
- Не говори про свої заслуги, тоді про них говоритимуть люди.
- Вінок, сплетений із людських чеснот, ніколи не в'яне.
- Гарний вінок із свіжих білих троянд, але вінок із добрих людських вчинків ще кращий.
- Хто прощає всім усе, той знаходить душевний спокій.
- У дім з дірявою стріхою тече вода. Коли в людський розум дірявий, у серце падає бруд.
- Зроблене тобою зло – вітер у вічі, добро – зроблене тобою, - вітер у спину.

- Гарна порада, яку нам дали запізно, подібна до квітки, з якої опали пелюстки.
- Хто дозволяє своїм думкам бродити, де їм заманеться, той схожий на недбалого пастуха.
- Хто загнав свою думку у загорожу Господню, той має духовний спокій.
- Довга ніч у нічного сторожа, нескінченний день у нероби.
- Божа мудрість – це вірний компас у твоїх руках.
- Путі мудрого і глупого, як путі орла і черв'яка.
- Мудрець і в щасті, і в горі намагається бути спокійним.
- Поспішати слід лише в одному випадку, коли треба зробити добру справу.
- Глек наповнюється навіть тоді, коли вода в нього лише капає; так поступово наповнюється і людське серце... добром або злом.
- Перш, ніж почати якусь справу, гарно подумай, який вона може принести кінець.
- Сокіл у черепахи не вчиться літати.
- Хто сіє молитву, той жатиме благодать.
- Хто Бога зробив собі батьком, той не буде сиротою ніколи.
- Для того, щоб знайти людину, треба самому бути людиною.
- Учись у Бога, потім у мудрих людей і вже після всього того – у самого себе.
- Помилка, яку ти помітив, і виправив, - вже не помилка, а твій учитель.
- Хто панує над собою, той над панамі пан.
- Щасливий той, кому совість його є йому другом.
- Щасливе те серце, у якому мир живе, неначе у себе вдома.
- Милі нам слова, які йдуть від душі, але добрі діла нам миліші.

- Вода, подана на з благословенням у черепку, солодша меду, коли його подають з прокльонами у золотій чаші.
- Коли смієшся з самого себе, ніхто не гнівається.
- Мудрець казав: «Нагода зробити зло трапляється сто разів на день, а зробити добро – лише один».
- Не навчившись у Бога, ти нічому доброму навчити людей не зможеш, бо все добре йде тільки від Бога.
- Самі найгарніші слова нічого не варті, якщо вони не йдуть від душі.
- Ліпше одна голова повна, ніж дві порожні.
- Не пожнеш ти добра завтра там, де вчора посіяв зло.
- Не змушуй плакати своєї матері, пам'ятаючи, що сльози її капають не з очей, а з самого серця.
- Безсердечним можна назвати того, хто дбає лише про своє власне серце.
- Хамство для нас – терен, а ласка – пластир.
- Будь чесним навіть з тим, хто сам не є чесним.

Грудень

- Безкорислива людина подібна до джерела, яке всіх водою поїть і ніколи ні з кого за це не бере плати.

- Мудрий не тільки той, хто говорить мудро; мудрий і той, хто не говорить нічого глупого.
- Не через розум, а через серце Господь заходить у людську душу.
- Совість говорить без слів, але як багато і як виразно вона говорить.
- Щоб бути скромним, спершу треба стати мудрим.
- Розум людини дуже часто сидить на кінчику язика.
- Крилатої думки в клітку не посадиш.
- Глупота не з лісу виводить, а в ліс заводить.
- Якщо хочеш мати радість, частіше розмовляй з Богом.
- Хто знайшов Бога, той знайшов самого себе.
- Лице людини – це копія її душі.
- Часто буває і так: рот сміється, а очі плачуть.
- По–справжньому сильний той, хто не боїться боронити безсильного.
- Сором і сумління – брат і сестра духовної чесноти – чистоти.
- Коли ти не можеш зробити людям добра, то хоч не чини їм зла. Хай ніхто не плаче від тебе і Бог тобі це запише, як подвиг.
- Не смійся над чужою долею, щоб над тобою чужа доля не посміялася.
- Хто жне чуже, у того жнива цілий рік.
- Щоб не блукати у темряві, запали в собі іскру Божу.
- Попіл з цигарки, то попіл з нашого здоров'я.
- Сам ти можеш інколи і лишку поспати, проте совість твоя хай ніколи не спить.
- Людина, яка усміхається, ні на яку тварину не схожа. А коли людина злиться, вона подібна і до тигра, і до собаки, і до гадюки; зла людина схожа на всіх тварин водночас.
- Самому перетерпіти – це благородніше, ніж заставити терпіти інших.
- Несчасний той, хто інших робить нещасливими.

- Хто ради щастя інших забуває про самого себе, про того завжди пам'ятає Бог.
- Любов не має ні початку ні кінця. Вона вічна, бо вічний Бог, який є джерелом любові.
- Не воюй з людьми, щоб тобі не мати ворогів. Воюй сам із собою і ти матимеш багато друзів.
- Щасливий той, хто живучи серед злих, сам не став злим.
- Гадюка кусає за ногу, а зле слово – за душу.
- Зло завжди цвіте привабливо, яскраво червоним цвітом... Але плоди на ньому чомусь завжди чорні.
- Щасливий той, хто може осудити самого себе.
- Сама нудна робота на світі – це нічого не робити.
- Злий регоче, добрий сміється, а святий – усміхається.
- Люди мов яблуні – ростуть усі однаково, а плоди на кожній різні.
- Ліпше жувати каміння, ніж говорити зле про людей.
- Сім років маку не їв, і з голоду не вмер.
- Чим гостріший язик, тим міцніше його треба тримати за зубами, щоб він не поранив ближнього і тебе самого.
- Краще погано вчитися, ніж погано вчити.
- Не людина той, хто на людей звіром дивиться.
- Добрий вчинок ніколи не помирає, він з землі йде на небо.
- Світла думка для нас, як ліхтарик серед темної ночі.
- Літопис життя кожна людина сама собі пише.
- Помилку виправити ніколи не пізно, але не слід чекати, поки за тебе це зроблять інші.
- Смирення полягає у тому, що коли нам хтось робить прикрість, ми повинні не ображатися на нього, а молитись за нього.

- Коли почуєш, що ближній чи друг твій сказав про тебе щось лихе, то будь ласкавим, похвали його.
- Якщо хочеш догодити Богові, не годи собі.
- Забудь про себе, тоді не забуде про тебе Господь.
- Корисно про добро говорити, але ще більше корисно його робити.
- Гордий бачить тільки самого себе.
- Гордий глухий до всього, крім власної слави та похвали.
- Якщо ти прошмигнув уперед, то не забувай про задніх.
- Кривду легше простити, ніж забути.
- Усе неприємне живе у нашій пам'яті, як іржавий цвях.
- Попутний вітер буває тільки у добра, а зло діє наперекір усім вітрам.
- Добре серце обнімає, щоб приголубити, а зле серце обіймає щоб, задушити.
- Хоч який великий океан, але й він має береги. Тільки свята любов не знає берегів.
- Крик душі можна почути лише серцем.
- Є душі золоті, а є позолочені.
- Людина без душі – то суха криниця.
- Злодієві здається, що і вода, украдена ним солодша.
- Що таке милосердя? Це – миле серце.
- Хто втратив сором, той втратив і совість.
- Металевий голос свідчить про кам'яне серце.
- Дивна річ: чужі гріхи чомусь нас більше хвилюють, ніж власні.
- Найкраща балачка з пустими людьми - це мовчанка.
- Серце, яке не горить чистою любов'ю, нічого не зігриває.
- У чистої совісті завжди велике свято на душі.
- «Не чекай добра від сварки, не шукай товариша біля чарки».

- Вчитель у своєму учневі відбивається, як у дзеркалі, бо сказано: «Яблуко від яблуні далеко не котиться».
- Як міль з'їдає наш одяг, так байдики пожирають наш час.
- Ялинку прикрашають тільки раз на рік, а деякі наші модниці хочуть бути схожими на неї упродовж цілого року.
- Камінь за пазухою давить на серце тому, хто його носить.
- Сумно дубові самотньому серед широкого поля, тяжко й людині без друзів на чужині.
- Хто не вміє боліти душею за ближнього, той хворий морально.

Січень

- Плуг, коли ним не орють, ржавіє. Людина ж від неробства духовно спустошується.
- Не допоможуть окуляри, якщо гордість людині очі засліпила.
- Де судить совість, там адвоката не буває.
- Немає своєї думки той, хто усім підтакує.
- Хто на закон дивиться крізь пальці, той ризикує дивитися на світ крізь ґрати.
- Чим більше людина від люті кипить, тим слабніше у неї голова варить.
- Щоб з кимось найти спільну мову, часом досить кивнути головою.
- Вороні здається, що самий кращий голос має вона.

- Коли на вулиці злива, то навіть парасолька може зробити тебе щасливим.
- Хто навчиться міцно тримати язик за зубами, той може говорити усіма іноземними мовами.
- Для того, щоб почути крик душі, треба вірити в душу.
- Не йди до свого щастя через чуже горе.
- Украдена чужа слава гірша власної ганьби.
- Правду про нас нам говорить лише дзеркало, більше ніхто.
- Душа, яка не молиться, - то сухе дерево в Божому саду.
- Ледарі проходять свій життєвий шлях, лежачи на боку.
- З усіх мостів самий цінний той, який веде від серця до серця.
- Якщо після скоєного гріха, тебе мучить совість, то ти ще духовно живий, ти ще не помер.
- Не все те серцю давай, чого воно у тебе просить.
- Інколи людину псує те, що вона хоче бути кращою за всіх.
- Гадюка взимку не кусається, а люди кусаються в усі пори року.
- Коли помирає хороша людина, тоді, навіть, дерева, які вона посадила, плачуть.
- Хто себе дорого цінує, той нічого не вартий.
- Людина тільки тоді може захотіти стати кращою, коли вона побачить, якою вона є насправді.
- Зайвим може бути взуття, одяг, їжа, приміщення, турбота, робота, а от розуму зайвого ніколи не буває.
- Усі люблять правду говорити, та не всі люблять її слухати.
- Так себе любив, що фрази починав з літери «Я».
- Хай тебе не лякає широкий чужий рот. Лякайся чужого довгого язика.
- Довготерпеливий перемагає сильного.

- Скільки не гризи свого ближнього, ситим не будеш.
- Хто побачив більше, ніж бачать очі, той мудрий.
- Інколи мовчанка буває страшнішою грому небесного.
- Тільки красива душа вміє кохатися і розуміти красу. А злая душа далеко від цього.
- Для трудівника найбільша кара, коли йому не дають трудитися.
- Слово багато важить, якщо воно не пусте.
- Деякі самі себе хвалять, бо не можуть дочекатися чужої похвали.
- У творчості радість талановитої людини.
- Мистецтво розмовляти з роздратованою людиною – це мистецтво мовчати.
- Самим глухим є не той, що погано чує, а той, хто не хоче чути.
- У ледаря хвилини тягнуться, а в роботящого роки летять.
- Рани від злого язика не видно, але болить вона не менше тієї, що нанесена мечем.
- Не шукай скарбів у землі, шукай їх у своєму серці.
- Хвалиться собою той, кого ніхто хвалити не хоче.
- Розум тікає від того, до кого прийшов гнів.
- Не прокладеш своєї стежки у житті, йдучи чужою дорогою.
- Мова – це душа нації. Убий мову і ти уб'єш націю. Вона перестане існувати як народ...
- Якщо тобі погрожують пальцем, то скажи спасибі, що не кулаком.
- Хто за гроші усе прагне купити, той за гроші усе може і продати.
- Людина, хоч вона і не колесо, увесь час крутиться.
- Щоб помічати людей, треба самому бути людиною.
- Жаба квакає тому, що вона не вміє співати, як соловей. Зла людина чинить зло, бо на щось добре вона не здатна.

- Якщо ти не хапаєш зірок з неба, то хоч не рви квіток на чужих городах.
- Мило, коли учні не забувають свого вчителя.
- Хай у тебе будуть чисті руки, хай у тебе буде золота голова, хай ти і сам будеш золотим. Але чисте, людське, просте нехай буде у тебе серце.
- У кого довгий язик, у того, як правило, короткий розум.
- Легко відпочивається тому, хто добре потрудився.
- Дорога додому завжди коротша, ніж з дому.
- Бджола працює тільки на себе, але користь вона приносить усім людям.
- Хто не працює над собою, той не працює і для людей.
- А в житті інколи буває і так: один дрова рубає, а інший дивиться на нього і хекає.
- Коли тобі чуже горе не пече, то ти серце маєш з льоду.
- Важко пляму вивести, коли вона сидить на честі.
- У кого боки болять, у того не болять руки.
- Коли б у нас ніколи не було ніякої біди, то як би ми справжнього друга пізнали.
- Як можуть бути натовленими руки у того, хто навіть палець об палець не вдарив.
- Хто бачив як серце плаче?
- Хай твої вчинки не випереджають твого розуму, бо це небезпечно.
- Було б що вкрати, а злодій завжди знайдеться.
- Дьоготь на чоботи, а мед – на язик. А не навпаки. Все повинно мати своє місце.
- Як не можна тіні своїї сховати в кишеню, так не можна сховати своїх вчинків, добрих чи злих.

Лютий

- Колись, в казках, люди шукали живу воду, а ми тепер радіємо, якщо знаходимо звичайну, але чисту.
- Про свої добрі діла не говори. Добрі діла твої самі про тебе скажуть.
- По – справжньому скромна людина та, яка є такою і на людях, і на самоті.
- Скромність – це чудова прикраса людини. Та нажаль, її в ювелірних магазинах не продають.
- По – справжньому багатий тільки той, хто все своє багатство носить із собою.
- Не давай нікому ніколи таких порад, котрими ти сам ніколи не користувався.
- Голодний краде хліб. А ситий діаманти.
- Любов у решеті не носять.
- Якщо людина кипить, значить в ній вариться зло.
- Хоч золото само й не псується, але воно псує тих, хто його багато має і дуже любить.
- Душа наша – полотно і лише від нас самих залежить, що ми на цьому полотні вишиємо.
- Твій сміх нікого не образить, коли ти смієшся з самого себе.
- Гордість мур пробиває головою, а смирення мольбою.
- Нема на землі більшого і благороднішого щастя, як робити щасливими інших.

- Для того, щоб напоїти спраглого, треба в серці мати криницю, а не пустелю.
- Колись природа охороняла людей, а тепер люди охороняють природу.
- Потрапиш у дику компанію, той сам здичавієш.
- Бідний не той, у кого мало, а той, кому мало.
- Доброчесність без Бога, всеодно, що дерево без коріння.
- Життя увесь час диктує нам диктант, щасливий той, хто в ньому зробить найменшу кількість помилок.
- Трудно знайти справжню людину, а друга ще трудніше.
- Самий тяжкий екзамен – це екзамен на звання справжньої людини.
- Закопаний скарб колись можливо буде відкопаний, а закопаний талант ніколи.
- В ім'я Бога можна усім усе простити, бо і сам Бог нам прощає.
- На житейських роздоріжжях перш треба добре подумати, а вже потім іти.
- Гаряча голова завжди погано варить.
- Прислів'я: «Добрий пам'ятає зло, поки роса не підсохне, а злий – поки язик не відсохне».
- Мудрість, чим ширша, тим ліпша. А глупота навпаки.
- У Бога маленьке діло, зроблене з великою любов'ю, коштує більше, ніж велике діло, зроблене без любові.
- Не та людина велика, яка бере, а та, яка дає.
- Нема кращої музики за ту, коли душа співає.
- За промахи з нас сміються, а за наші удачі нас ненавидять.
- Ледачий ні за ким не біжить і ледачого ніхто не обганяє.
- У безсердечного теж серце є, але таке маленьке, що в ньому немає місця для добра.

- В чужих чоботях своєї стежини не протопчеш.
- Живи з людьми в ладу, не попадеш в біду.
- Справжній друг може колись і забути про тебе, а справжній ворог – ніколи!
- Інколи, щоб дати людям радість, треба самому добре наплакатись.
- Розумного біда навчає, а глупого озлобляє.
- Небесні думки йдуть до неба, а брудні лежать у болоті.
- Щоб бути щасливим, треба бути благочестивим.
- Хата під солом'яною стріхою, в котрій живе любов, краща за палац, де плачуть і клянуть.
- Хвалити себе – це те саме, що принижувати інших.
- Якщо не маєш великих радощів, навчися радіти малими.
- Коли ногам нема спокою, то це значить, що настав час дещо робити й головою.
- Коли ти до Бога зробив один крок, Бог до тебе зробив їх уже десять, а може й сто.
- Духовного одягу мінь не їсть.
- Мудрий той, хто знає, де треба поставити крапку і змовчати.
- Якщо хочеш, щоб люди тебе поважали, навчися поважати їх.
- Чиста совість – це той скарб, який легко згубити, але не легко потім знайти.
- Очі шукають красивого, а серце доброго, милого, справедливого.
- Не шукай щастя за морем, шукай його у власному серці. Якщо його там нема, то ніде твого щастя нема.
- Серце тільки добре те, яке вміє боліти не лише своїм, а й чужими болями.
- Не зайде далеко той, хто їде на чужій спині.

- Любов – це така річ, яку чим більше віддаєш людям, тим більше маєш її у собі.
- Серце наше – це скриня для духовних цінностей.
- Язик ніколи не старіє.
- Навіть самий коштовний дарунок не здається дорогим, коли його даруєш дорогій людині.
- Добру справу спіши робити сьогодні, а злу відкладай на завтра, а потім ще й на післязавтра.
- Кому злоба засліпила очі, тому жоден окуліст не допоможе.
- Хто шукає самого себе, той не марно витрачає свій час.
- Кожен глек має свою долю.
- За розум ми людину поважаємо, а за любов любимо.
- Щастя шукає тих, хто його вартий, хто вміє його шанувати.
- Хто дає бідному, той Богові дає.
- На небі місце знайдеться тільки для того серця, яке тут, на землі, горить небесним вогнем.
- Сіяти добро можна навіть тоді, коли у тебе нема власного поля.
- Щоб іскра Божя в душі не погасла, її увесь час треба роздмухувати.
- Екзамен на звання людини ми складаємо усе життя.
- Навчись поважати інших, коли хочеш, щоб інші поважали тебе.
- Шукай друга, а вороги самі знайдуться.
- Добро йде у ворота, а зло лізе через тин.
- Найчастіше золота людина це та, яка золота навіть у руках не тримала.
- Гордий нікого не любить, окрім самого себе.
- Хто не знайшов Бога, той пройшов мимо самого себе.
- Де співіснують двоє гордих, там миру не шукай.

- Той, хто добро зробив, нехай мовчить. Повинен говорити той, для кого це добро зроблене.
- Мала біда балакуча, а велике горе завжди мовчить.
- Добро завжди перемагає у боротьбі зі злом, коли на боці добра ще й людина.
- У дитини болить пальчик, а у матері – серце.
- Чужою думкою можна послуговуватись, але не слід її привласнювати.
- Язик, хоч і не мотузка, він може зв'язати самого великого силача.
- Золота людина завжди тримається золотої середини.
- Не всякий той слухає, хто має вуха.
- Бажай собі менше, ніж ти маєш, і тоді будеш мати спокій.
- Чужа слава завжди здається незаслуженою.
- Людське серце так побудоване, що воно конче мусить когось любити. В любові повнота його. В любові воно цвіте. Серце без любові, як квітка без води, - воно сохне і в'яне.
- Другові благодій, а ворогу зла не дій.
- Ледачий вночі спить, а вдень відпочиває.
- У ледачого завжди щось болить.
- Не відкривай дверей ногами, коли руки є.
- Якщо ти смієшся, коли хтось упав сьогодні, це означає, що з тебе будуть сміятися завтра.
- Людині легше йти життєвою дорогою, якщо у неї не обтяжена совість.
- Не милується зірками той, хто риє землю носом.
- Бережіть природу – не загаджуйте її гнилими словами.
- До Бога можна йти і без чобіт.
- Щедрий! Сам бублика з'їв, а іншому дірку віддав.

- Щаслива доля в морі не тоне і вогні не горить.
- Не позичай, тоді не треба буде віддавати.
- Лихі вісті на крилах літають, а добрі – пішки ходять.
- Що в глек увіллєш, те з нього і виллєш. Так і людина: що в неї змалечку закладуть, тим вона і живе, те вона і іншим дає.
- У глибокій мудрості не шукай броду.
- Людину не так псує багатство, як розкіш.
- Не дивись в чужу тарілку, коли перед тобою своя є.
- Якщо заходить сварка між двома, то першим перестає сваритися розумний.
- Робота – не вовк, але чомусь дехто її більше боїться, ніж вовка.
- Совість – це вартовий наших чеснот.
- Інколи очі виразніше говорять, ніж язик.
- Крик чужої душі можна почути тільки душею.
- Серце співає без слів.
- Хто сіє гроші, той колись жатиме злидні.
- Як жаль, що зуби мудрості розуму не добавляють.
- Горобці живуть у стрісі, а орли – на високих горах.
- Можна підмалювати очі, губи, лице, але душі не підмалюєш. Їй потрібна своя, не фальшива, краса.
- Якщо хочеш скоріше припинити сварку, не починай її.
- Коли людина без Бога, то в неї справа і зліва зло. Одне людину тягне, а друге підштовхує.
- Очі, вуха – це широкі двері, крізь які входять до нашої душі спокуси.
- У чесної людини найкращий адвокат – це власна совість.
- Радість стає повнішою, якщо нею поділишся з іншими.
- Не дозволяй собі панувати над іншими, коли ти не навчився панувати над собою.

- Якщо душа болить, значить вона у тебе є, те, чого нема, боліти не може.
- Чим менше у світі скромності, тим більше нахаб.
- Погана та звичка, коли людина до поганого звикає.
- Не домагайся за будь – яку ціну того, чого так домагаєшся, може бути, що воно не варте такої ціни.
- Кожен прагне показати свою силу, а слабкість ніхто не намагається показувати.
- Для деяких чужа слава, мов власний терновий вінок.
- Не можеш бути великим, то будь хоч чесним.
- У злого ніде на землі немає тихого дому
- По – справжньому світить світові той, хто йому світить своїм щирим серцем.
- Бог – Джерело всякої мудрості. Людина може бути мудрою, поки вона з Богом.
- Без Бога людина може бути лише хитрою, а не мудрою.
- Як ти до людей, так і Бог до тебе.
- Кожна Божа справа є розумною спочатку, посередині і в кінці.
- Бог завжди допомагає тим, хто допомагає людям.
- У праведного серця кожен день – Великдень.
- Коли Бог входить в серце людини, воно починає сяяти усіма барвами веселки.
- Хто загубив дорогу до Бога, той у житті збився з праведної путі.
- Хто в житті часто спиняється, щоб допомогти нещасному, той швидко йде до власного щастя.
- Підстав своє плече безсилому і ти сильнішим станеш
- Рана, нанесена язиком, заживає дуже повільно.
- Солов'ї хором не співають, а ворони скільки завгодно.

- Ох, яка довга дорога від слова до діла.
- Щоб мати солодке життя, треба гірко працювати.
- У кого в одне вухо влітає, а в інше вилітає, у того вітер в голові гуляє.
- Злая душа не бачить сонця, в темній душі зорі не світять.
- Золота корона голову прикрасить, але розуму не додасть.
- Не наступай на черв'яка, бо він не вміє захищатись.
- Не кивай на людей, будь сам людиною.
- Горе тій пташині, котра не має гнізда, горе тій людині, яка не знає, де себе притулити.
- Хто не знає поразок, тому невідомі й перемоги.
- Святість веде до Бога, а Бог веде до святості, бо без Бога нема святості, як рівно ж без святості нема Бога.
- Кожен Півень на своєму подвір'ї господарем є.
- Хто сидить в хаті, до того реп'яхи не чіпляються.
- Не наздоженеш долі на чужому коні.
- Навіть сама приваблива людина стає огидною, коли розсердиться.
- Хто знайшов Бога, тому у житті вже нічого не потрібно шукати, бо він знайшов усе.
- Не можна вважати мудрим того, хто відкинув Божу премудрість.
- Хто допомагає людям, той допомагає собі.
- Чисте, добре серце – ось найясніший світильник на землі.
- Коли Бог поселяється в душі, тоді людина стає маленьким сонечком у світі.

Березень

- Божа правда, як шепіт весняних листочків, а правда людська – то постріл з гармати.
- Сонечко на душі може бути навіть у дощову погоду.
- Ніщо не веселить так праведного серця, як перемога добра над злом.
- Деякі життя проживають гоноровою ружею, а ти живи смиренною незабудкою.
- У мирної людини завжди мирний сон.
- Мудрий той вчитель, котрий може чомусь навчити і самого себе.
- Господь з нами навіть тоді, коли ми не з Ним.
- Бійся тої людини, яка нічого не боїться.
- Мудрий вчиться не лише в людей, а й у самого себе.
- У глупого на кожне запитання є відповідь, а мудрий може відповісти на одне запитання з десяти.
- Пишно цвіте троянда, але швидко відцвітає. А смиренна незабудка цвіте собі тихесенько і цвіте.
- Розумний той, хто в житті уміє відрізнити пшеницю від половини і головне від другорядного.
- Від чистої радості ясно на серці, а від нечистих веселощів голова болить.

- Тиша – великий учитель всіх мудреців.
- Рука щирого друга – сама надійна підпора у житті.
- То лише в казках бувають чоботи – скороходи, а в житті треба помаленьку йти, щоб не проскочити мимо чогось важливого.
- Нова хата краща, а стара рідніша.
- Для однієї бджоли вулика не треба.
- Одним поліном хати не нагрієш.
- Якщо твоя робота приносить тобі радість, значить ти на своєму місці.
- Добра книга – твій друг і порадник. Погана книжка – твій ворог.
- Нічого так швидко не забувають люди, як зроблене їм, добро, але як довго тримають в пам'яті зло.
- На трухлявому пеньку райські яблука не родять.
- Кажуть мудрі люди, що добро і зло сторицею повертаються до того, хто їх творить. Це воістину так.
- У кам'яної людини золотого серця не шукай.
- Вважай, що тобі дуже повезло, якщо ти хотів зробити якусь злу справу і спізнився на неї.
- У вікно свого щастя не виглядають.
- Два великих світила є на світі, без котрих нам не можна жити. Це – сонце на небі і любов - на землі.
- Той не буде ситим ніколи, хто їв відібраний у сироти хліб.
- Висихає коріння того народу, який забуває свої звичаї.
- Хто багато думає, той мало говорить.
- Свята любов сорому не знає.
- Іноді дуже тяжко буває відрізнити лежачого від ледачого.
- Балаканина глупого, як дощ на сухе сіно.
- Украдений кожух погано гріє.

- Терпи всіх, тоді всі будуть терпіти тебе.
- Мудрий творить, а глупий витворяє.
- Тільки праведник може дивитись правді в очі!
- Легко грішити, але тяжко каятись.
- Хто має крила, той хай не повзає.
- Не йди дорогою, яка нікуди не веде.
- Розумний ніколи не вставить палки у свої колеса.
- Темно стає у світі, коли в ньому гасне Божа правда.
- Хоч ми і на землі родились, але справжня батьківщина наша – на небі.
- Не все те в житті корисне, що солодке; не все те шкідливе, що гірке.
- Дощ – Божа благодать, а повінь після дощу – то Божа кара.
- Хто навчився володіти своїм язиком, той навчився володіти собою.
- Золоті руки можуть бути і у того, хто з глини горщики ліпить.
- Якщо хочеш бути щасливим, нікого не роби нещасним.
- Зорями нічного неба не попсуєш, і зоряні думки – то найкраща краса людини.
- Палка потрібна лише тоді, коли треба відбиватися від собак; а щирий друг потрібен завжди.
- Саме страшне болото не те, що на черевиках, а те, що на душі.
- Землю ми топчемо, а на небо ми молимося. Велике горе тому, хто чинить навпаки.
- Хай життя буде для тебе тихою, гарною музикою, а не похідним маршем.
- Щасливі ті ноги, які йдуть дорогою правди і добра.
- Якщо Віра, Надія і Любов – рідні сестри, то Безвір'я, Ненависть і Відчай – є гадюки з одного гнізда.
- Нехай в душі твоїй завжди буде тиша, а не штиль.

- Великий той, хто роблячи щось велике і про мале не забуває.
- Чисте, добре, любляче серце – ось найсвітліший світильник на землі.
- Хто руйнує свою сім'ю, той робить підпал під свою власну хату.
- Сперечатися з запальним – гладити їжака.
- Якщо хочеш зробити щось велике, починай з маленького.
- Добра людина мов пластир, а зла – як сіль на рані.
- Людина, коли спить, закриває очі. Людина, яка спить духовно, робить теж саме, тому й не бачить Божих чудес.
- Якщо тобі Бог дає, то не забувай і ти комусь давати.
- Хто любить слухати, як дзвенить золото, той, як правило, не чує людського плачу.
- Сама мудра мова з глупим - то є мовчання.
- Заздрісник готовий жити погано, аби лише сусіда жив ще гірше.
- Біда не в грошах, а в грошолюбстві.
- Найкраща звичка – це ні до чого не звикати.
- Що буде жати син, котрий батькові гроші сіє наліво і направо?
- Тіло миють водою, а душу сльозами.
- Хто над собою працює як віл, той згодом стає справжньою людиною.
- Хто багато говорить тому не вистачає часу на те, щоб слухати.
- Не всі птахи мають однаково сильні крила, не всі люди мають однакові таланти.
- Знання треба цінувати не за кількість, а за якість.
- Мудрі думки, як блискавка, а глупі мов дим.
- Добро прагне, щоб поруч з ним було багато добра; а зло не терпить біля себе нікого, навіть такого ж самого зла, як воно.
- Легкий хліб дуже часто лежить тягарем на совісті.
- Друг – це друге „я”. Та чи в кожного „я” є друг?
- Нещирий друг – те саме, що тернина в нозі.

- Хай той не їсть і не п'є, хто байдики б'є.
- Хто палить цигарки, той своє здоров'я спалює.
- Не розбагатіє той, хто жне чуже.
- Сам сіяв зло, а жати заставив інших.
- Помилка теж великий учитель, але дуже дорогий.
- Якщо тобі не скучно із самим собою, значить ти філософ.
- З грішми та славою важко прощатися.
- Слава любить скромних.
- Коли йдеш на вершину щастя, не забудь ще когось із собою прихопити, бо сам ти щасливим не будеш.
- - Якщо село горить, то не кажи: «Моя хата скраю», - а хапай відра і скоріше воду неси.
- Життя – це чудо Боже на землі.
- Зло у хату – мир з хати.
- Господи, дай мені ранком благословення Твоє, обідньої пори ласку Твою, а ввечері – прощення Твоє.
- Коли ти дивишся направо і наліво, вперед і назад і не бачиш рятівника в біді твоїй, то подивися вгору на небо - Він там.
- Кожен гріх спочатку приносить насолоду, а потім страждання.
- Щастя і гріх ніколи не ходять в парі.
- Справжній герой той, хто ворогові своєму завжди показує свої груди, а не спину.
- Брудними руками великого діла не зробиш.
- Честь – не сорочка, якщо її забруднити, то вже не випереш.
- Чорні хмари ходять низько а білі хмаринки піднімаються високо. Чорні душі тримаються ближче до землі, а чисті душі летять на небо.

- Мудрість – ось найкращий вінок для хлопця, сором'язливість – найкращий вінок для дівчини.
- Погано посіяне не вродить, погано посаджене не виросте, погано зроблене користі не принесе.
- Робота, зроблена так – сяк і абияк, багато принесе тобі клопоту.
- Мудрий ніколи не хвалиться собою, він, навіть, не чекає, щоб його похвалили.
- Хто не любить матері своєї, той гірший за звіра, бо й звір має тваринну любов до тої, що його породила.
- Порада мудрого – ось найбільший дарунок долі!
- Правда з великим трудом продирається, вузькою тернистою стежкою, а неправда на чорному лімузині широким шляхом їде.
- У ледачого свято кожен день.
- Якщо серце не дозволить, ноги самі не підуть туди, де гріх гуляє.
- Не заводь сварки з доборою людиною, а з поганою тим паче не заводь.
- Брехун заплутується у своїх словах, як муха в павутині.
- Як свічка не світить для самої себе, та і мудрість не може служити комусь одному – вона несе користь багатьом.
- Граніт науки гризуть, а глупота пристає до людини, мов смола.
- До чужих таємниць будь глухий і німий.
- Людський язик – це меч і пластир, мед і отрута, життя і смерть.
- Якщо людина занадто загордилася, чекай її скорого падіння.
- Кого Бог поблагословив, тому ніякі людські прокльони не страшні.
- Глупий той, хто розносить плітки про свого ближнього.
- Нічого нема нуднішого від осіннього дощу і теревенів глупого.
- Терпіння велике – духовна сила. Той, хто не має терпіння завжди терпить поразку.

- Іде хвалько, а слідом за ним біжить сором.
- Бог не живе в злих серцях.
- Той, хто годує інших, з голоду ніколи не помре – Бог цього не допустить.
- Скупий пообіцяє золоті гори, а коли дійде до діла – не дасть і мідної копійки.
- Ледачі руки не знають, що таке мозолі.
- Посієш мозолі, виросте гарна пшениця.
- Ледачий завжди з'їдає чужий кусок хліба.
- Солодко спить той, у кого сумління чисте.
- Якщо тебе даремно покривдили і ти змовчав, то ти прав. А якщо ти почав лаятися, то ти не правий.
- Мудра голова для усього має свій час: і для праці, і для відпочинку, і для суму, і для розваги.
- Не те важливо, з якої ноги ти в дорогу рушив. Важливо те, куди ти пішов.
- І пити можна, і їсти можна, і веселитись можна; але всьому цьому треба знати міру і час.
- Багатий не той, хто має в кишені багато грошей, а той, хто має серце багате.
- Відповідати на добро добром – обов'язок, а на зло відповідати, добром – геройство.
- Хто плаче на самоті, той щиро плаче.
- Мудрий той вчитель, який не лише сам вчить інших а й учиться в інших.
- Зле серце само не живе і іншим жити не дає.
- Коли тебе не навчило слово, тебе навчить палка; коли тебе не навчила ласка, тебе вчить горе.

- Хай тебе будить жайворонок, а не ворона.
- Допомагай у біді кожному, навіть Вовкові.
- Маленький смуток ліпший, ніж маленька радість.
- У бідного порожній шлунок, а в багатого – душа. Щасливий той, хто нагодував свою душу і тіло.
- Нехай милість твоя буде швидшою ніж гнів.
- Щаслива та людина, яка пізнала свою нікчемність раніше, ніж на неї напала гордість.
- Живи так, як Бог велить, і не бійся нічого і нікого.
- Благословення Боже – самий міцніший захист людини.
- Хто дуже гнівається на свого ближнього, на того гнівається Бог.
- Якщо Бог Небесний тобі не помічник, то на землі ти даремно собі допомоги шукаєш.
- Доля твоя в руках Божих: живи так, щоб з цих рук постійно приходила до тебе ласка Бога, а не кара.
- Якщо сила не йде в парі з правдою, горе тоді людям.
- Ворога нагодуй, дай йому пити, пожалій, прости, але не вір йому.
- Не бий палкою болота, болото від цього ніскільки не постраждає, але ти будеш схожим на порося.
- Заздрісне око страждає навіть тоді, коли бачить кусок сухого хліба на чужому столі.
- Для того, щоб високо літати, треба помисли чисті мати.
- Дбаючи про щастя інших, ти і сам стаєш трохи щасливішим.
- Коли судиш інших, не забудь осудити і самого себе.
- Не радій, коли знайшов мішок золота. Радій, коли знайшов Господа.
- Не надійся ні на силу, ні на меч, а надійся на Бога: він тебе захистить і порятує від усякої біди.
- Коли душа співає, тоді очі не плачуть.

- Мовчання – золото, тільки ніхто не знає, якої воно проби.
- Людину псує не горе, а озлоблення.
- Там, де каркають ворони, не почуєш солов'я.
- Коли вовкам добре, тоді овечкам горе.
- Ледар завжди мріє про землю, де течуть мед і молоко; а працьовитий усе це робить своїми руками.
- Багатий гордо йде посеред дороги, а бідний тиснеться до узбіччя.
- Злі бажання ножем не відсічеш – їх треба відсікати силою волі своєї.
- Щасливе те серце, яке більше любить давати, ніж брати.

Квітень

- Віра, Надія, Смиріння, Терпіння, Милосердя – ці тільки принцеси, а королевою усіх їх є Любов.
- Бог любить лагідну усмішку, а реготу Він не любить.
- Що для квітки вода, те для серця любов.
- Коли у людини на умі тільки гроші та гроші, то про неї не скажеш, що вона хороша.
- Добра слава ніколи не старіє.
- Хай тебе чекають, як весняного дощу, і хай про тебе ніхто не каже: «Де ти взявся на мою голову!».

- Година мудріша хвилини, день мудріший години, місяць мудріший дня, а рік мудріший місяця. Тож хай говорить рік, а хвилина хай послухає.
- Перемагай ворогів не кулаком, а розумом.
- Інших навчай, та й про себе не забувай.
- Добра людина та, яка усім робить добро, але вже й трохи добра та, яка нікому зла не робить.
- Хто чужому щастю не брат, тому й свого щастя не видать.
- Якщо твоє серце нікого не любить і ні за нього не уболює, то воно пусте.
- Легше приборкати дикого коня, ніж злого язика.
- Хто з Богом, той у світі ніколи не буде почувати себе самотнім або сиротою.
- Щасливе те око, яке не довго спинається на тому, що ми називаємо болотом; щасливе те вухо, яке не прислухається до брудних слів; щасливий той язик, який не осквернить себе нечистими словами.
- Будь очима для сліпого, батьком для сироти, захисником для покривдженого, наставником для того, хто збився з путі, - дай руку поміч кожному і ти матимеш від Бога велику ласку і благодать.
- Ховайся за Бога, як за мур, як за скелю, як дитя ховається за батька. І ніхто, ніяке зло тебе там не дістане.
- Серед мільярда дощових краплинок Бог завжди бачить одну сльозу самотньої людини.
- Не спить Господь, не дремає Господь. Не буває у Нього ні відпусток, ні вихідних, удень і серед глухої ночі клич Його собі на поміч і Він не відмовить тобі, Він не забариться до тебе прийти.
- Народ, який забув Бога, сам себе осудив на погибель. У такого народу історії не буде.

- Коли Правда і Милість обнімаються, на землі не ллється кров і не капають сльози.
- Не суди ближнього за його гріх, бо може ти на його місці чинив би гірше, а він на твоєму був би «Іже во святих».
- Хто душу свою годує молитвою і постом, той ніколи не помре.
- Витри чужу сльозу і Господь спасе тебе від твого власного плачу.
- Людина є такою, якими є її думки.
- Горщик оцінюють по дзвону, а людину по її мові.
- Гнів для душі – це те саме, що вогонь для сухої соломи.
- За милосердя Бог платить милосердям.
- Багатий не розуміє чужої бідності, ситий не розуміє голодного, а гордий не розуміє смиренного.
- Якщо твоє серце не забуло що таке любов і страждання, то ти – ще людина.
- Не той герой, хто убив свого ворога, а той, хто з ворога зробив собі друга.
- Що для річки береги, те для людини – закон.
- Бур'ян швидше росте, ніж пшениця. Зло скоріше пристає до серця, ніж добро.
- Щастя йде до того, хто щастя бажає іншим.
- Народна мудрість голосить: «Чини вдень так, щоб уночі спалося тобі спокійно, в молоді літа живи так, щоб старість твоя була мирною».
- Як рука руці допомагає, так повинен допомагати ближній ближньому.
- Права рука ніколи не свариться з лівою – так і щирі друзі.
- Гірко працюєш – солодко їси.
- Роботящий їсть мед, а ледачий облизується.
- Чужих грошей не рахуй, коли своїх не маєш.

- Якщо лице світиться, як зоря, значить в душі сяє сонце.
- На вигляд смиренний, мов ягнятко, а в душі – лютий вовчисько.
- Сьогодні радієш чужою бідой, а завтра сам в біду попадеш.
- Злі очі бачать довкола себе лише зло.
- Не кради ложки в тій хаті, де тебе щойно нагодували.
- Кожна річка сама собі шукає дорогу до моря, а людина – до щастя.
- Не кидай болотом на ту хату, яка тобі колись давала притулок.
- Тільки любов може жертвувати собою, а зло ніколи.
- Поганий той син, який руйнує добру батьківську справу.
- Хто не слухає доброї науки свого батька, того тюрма вчить.
- Гарно співає соловей, але голос щирого серця приємніший.
- Якщо хочеш бути дорогим гостем, довго не гостюй.
- Не дружи з тим, у кого сім п'ятниць на тиждень.
- Дружити з сердитою людиною – все одно, що їжак гладити.
- В біді про дружбу говорив, а став ясновельможним, навіть, ім'я твоє забув.
- Вода вогонь гасить, а мовчанка сварку.
- У житті кожен шукає свого: бджілка – квітку, а жук – гній.
- Хто їсть бублик, той з'їдає і дірку від нього.
- Хто кривдить свого ближнього, той кривдить самого себе.
- Коли б у садку не було шкідників, чим би тоді годувалися птахи, які нам так багато приносять приємного та корисного?
- Не вмієш керувати собою, не берись керувати іншими.
- З чужих обіцянок кожуха не пошиєш.
- Дзвонити корисно лише на пожежу, дзвонити ж про чужі гріхи – великий гріх.
- Хто хоче служити Богові, той мусить забути про самого себе.
- Смиренний серцем – силач із силачів.

- Перед мудрим встань, а глупому . дай дорогу.
- Сину мій! Не вір тим, що золотом друкують, вір тим, котрі сльозами пишуть.
- Коли смієшся з когось, із тебе будуть сміятися; кривдиш когось і тебе скривдять, бо є на світі Рука, що всіх карає.
- Для перемоги над ворогом треба пролити кров, а для перемоги над самими собою – сльози.
- Розпуста в наш вік більш спустошує землю, ніж сама жахлива війна.
- Хто має чисті, спокійні очі, той має чисту, спокійну совість.
- Бог бурхливе море огорнув маленькими піщинками, а людську лють – ніжною любов'ю. Це приклад того, як неміч силу перемагає.
- Бог так створив, що все непотрібне є злом, а все необхідне – добром.
- Чим далі від сонця, тим густіша імла, чим далі від Бога, тим чорніша душа.
- Всяке зловживання є гріхом.
- Черезмірне смакування, навіть дозволених плодів, породжує всілякі хвороби.
- Сльози каяття, як коштовні перлини, прикрашають корону Христа; сльози покаяння промивають наші духовні очі і тоді ми краще бачимо Бога.
- Людська душа – поле, на якому виростають то прекрасні квіти, то колючий терен.
- Справді веселим може бути той, у кого совість чиста.
- Людина мов горщик. Що в нього покладеш, те в ньому і варитиметься.
- Є два види злодіїв: одні крадуть гроші, а інші – чужі таємниці. Останні є страшнішими.

- Чорна совість чорнить обличчя, злість його кривдить, а любов Божа прикрашає його ангельським світлом.
- Коли робиш щось добре, нехай цим не твоє ім'я прославиться, а Боже.
- Коли хочете розпізнати людину, дайте їй владу. Коли хочете знати, хто є вашим другом, попадіть в біду.
- Ліпше один раз сказати правду, ніж сотню разів збрехати.
- Кусок, видертий з чужого рота, не солодкий. Слава, куплена за гроші, не блищить. Щастя, зрошене чужими сльозами, скоро в'яне.
- Хай царюють не сильні, а справедливі.
- Доброчинність полягає у тому, що коли має пропасти твоє або чуже, то краще хай пропаде твоє.
- Зло, зроблене комусь, завжди повертається до того, хто його зробив.
- У кожного є доволі свого лиха. Але коли хтось до тебе прийшов зі своєю бідою, забудь про своє, полегши чужу душу і ти почувеш, що зменшилось і твоє горе.
- Не лякай сліпого нічною темрявою.
- Навіть мед може стати отрутою, коли його споживати надміру.
- Цікавий завжди нюхає, чим у сусіда з комина пахне.
- Після белени мед здається ще солодшим.
- Із «спасибі» юшки не звариш, але для вуха це приємно.
- Добре було б, якби кожному злодієві на шию дзвіночки чіпляли.
- Як ніхто не рахує плодів на вишневому дереві, так праведник ніколи не знає, скільки у нього чеснот.
- Найкраща школа для злодія – тюрма.
- Тисяча думок бродить у твоїй голові. Ти про них забудь, ти їх лиши. І тільки одну запиши.
- Собака без господаря – сирота, людина без Бога – теж.

- Ніхто людину так не псує, як поганий друг.
- Не питай у ніг, куди вони голову несуть.
- Багато в лісі дерев, але дуб верховодить ними.
- Щастя й біда не ходять далеко одне від одного.
- Серед усіх квітів праведник – сама найкраща квітка.
- Людина бачить далеко, а розумом вона бачить ще далі.
- Хто лає свою долю, той кличе до себе ще гіршу.
- Людино, ти сама для себе альфі і омега, але доля твоя все одно в Божих руках.
- Не кожна дорога приведе тебе додому і не кожне знання приведе тебе до істини.
- Людське щастя – це троянда на квітнику, або будяки при дорозі.
- Очі обманюють, вуха обманюють, ніс обманює. Тільки праведне серце каже правду.
- Рідна мати – сонце, а мачуха – місяць, він хоч світить та не гріє.
- Похмуре небо нікого не звеселяє. Похмуре лице людини – теж.
- Володар над володарем той, хто володіє собою.
- Вчинки людські – це слова на Божій воді.
- Лайка глупого – град на лису голову.
- Де багато веселяться, там потім багато плачуть.
- Від любові до ненависті – один крок, а від ненависті до любові тисячі.
- Горе наше як гора, а щастя наше, як камінчик на горі.
- Серце людське, як дике поле. В ньому росте навіть те, чого ми й не сіяли.
- Музика дає нам насолоду, а крик дратує нас.
- Сльози – не галушки. Ніхто їх залюбки не ковтає.
- Багато доріг до гріха, а до святості лише одна.

- Зло багатолике, а добро має тільки одне лице.
- Коли в серці росте бур'ян, то в голові виростають тернові кущі.
- Кому небо не батько, тому земля не мати.
- Любов, квіти, радість – це не діти землі, це її плоди. Це залишки Адамового раю.
- Не море, не гори розділяють людей. Їх розділяє зло.
- Не шукай гріха, гріх сам тебе знайде.
- Коли душа болить, ніякі таблетки не допоможуть.
- Не шукай на смітнику того, чого навіть у коморах нема.
- Якщо ти любиш шум вітру, стук дощових краплин по вікну, то ти в душі музикант.
- З пісень найсолодша та, яку співає душа.
- Плаче серце, а сльози чомусь не капають з очей.
- Марна трата часу і грошей – це завжди біль для серця.
- Квітка не сама себе зробила красивою. Її зробив такою Творець. І праведник не сам зробив себе праведником – його зробив таким Праведний Бог.
- Самий довгий день у людини той, коли вона нічого не робить.

Травень

- У того, хто втікає, дорога одна. У того, хто ж за ним женеться, сто доріг.

- Щастя і нещастя так чергуються між собою, як день і ніч.
- У людській душі зібрані усі сили світу: буря, грім, повінь, вогонь, холод, світло, тепло, рай і пекло.
- Бог ніколи не зраджує тих, хто не зраджує Його.
- Найкращі години – це ранкові години, найкращі роки – це дитячі роки.
- Багато у тебе друзів, але найкращий з усіх – Бог.
- Багато часу у того, хто когось або щось чекає.
- Очі – це двері, які ведуть в душу. Держи їх зачиненими для всього поганого.
- Коли у тебе серце болить від чужої біди, то ти людина хороша.
- Землю ми топчемо, а на небо ми молимося. Горе тому, у кого виходить навпаки.
- Хмуре небо і похмуре лице мало кому симпатичне.
- Перед вічністю все інше – дрібниці.
- Квітка з золота і гарна, і дорого коштує, але вона не пахне.
- Зле серце ніколи не дізнається, що таке – тиха, солодка радість.
- Ягідка може бути й вовчою.
- Ніхто так часто людину не обманює, як вона сама себе.
- Коли на серці солодко ніхто гіркими сльозами не плаче.
- Погана звичка спочатку гостює, а згодом стає господарем.
- У святковому серці свято кожного дня. Для святкової людини кожен день – свято.
- Армія без моралі стає небезпечною для народу.
- Вічне не боїться іржі та молі.
- Навіщо людині серце, якщо це серце нікого не любить?
- Ненаситний має трьох дітей. А імена їх ось такі: Дай! Дай! Дай!

- Будь кухарем свого власного життя, соли собі, скільки хочеш. Але іншим цього не роби – не соли.
- Хто шукає правду, той шукає собі вічного життя.
- Рахувати чужі гріхи – гній розкидати своїми руками.
- Велика сила в словах праведних; а брехливі слова як полова.
- Говорити з глупим – говорити з вітром у полі.
- Спасай людей від біди, тоді Господь і тебе спасе від твого лиха.
- Сум, скорботи, злидні як шашіль точать нашу душу.
- Злий язик завжди більш небезпечний, ніж меч.
- Кому Господь світить, той ніколи не зіб'ється з доброї путі.
- Бог – вічна тиша і спокій. Хто знайшов Бога, той знайшов спокій для своєї душі.
- Хто думає, що він проживе краденим, той обманює себе, той грабує свою душу.
- Поганий язик нас коле й рубає, добрий язик рани зашиває.
- Найкращий дар Богу – це чисте серце, а найкраща свічка – це гаряча молитва.
- Якщо у людини ідеї святі, вона й живе свято.
- Голос Божий – це гуркіт грому, шум моря, скрегіт землетрусу, тихий шепіт вітру, плач сироти і милий сміх дитини.
- Хто має слабкий розум, той мусить дужі м'язи мати.
- Скільки б у піску не купався горобець, качкою він не стане.
- Глупа та курка, яка їсть вдома, а нестися ходить на сусідське подвір'я.
- До добра біжи, але жити не спіши.
- Кожне велике діло починається з малого.
- Не плюй у сусідський колодязь, бо може твоя мати там бере воду для тебе.

- Хто їсть очима, тому за їжу платити не треба.
- Колись людей будили півні. Тепер людей не можуть розбудити навіть громи небесні.
- Яка професія у того, хто гав ловить і байдики б'є?
- Що означає бути щасливим? Якщо у тебе зараз немає якогось нещастя, то вважай себе щасливим.
- Щоб солодко спати, треба перед цим гірко попрацювати.
- Частіше гнівайся на себе, тоді не будеш гніватись на людей.
- Правда ходить то з мечем, то з нагайкою. А милість шукає, кого б напоїти, нагодувати, одягнути і помилувати.
- Коли совість спить, розум бешкетує.
- Господь – сила тіла мого, Господь – надія душі моєї, Господь – солодка пісня в устах моїх.
- Коли серце спить, тоді в ньому дрімає усе святе.
- Прославляй Бога навіть тоді, коли доля твоя іде до тебе з палкою.
- Бережи слова Господні, тоді слова Господні збережуть тебе від лиха та печалі.
- Говори частіше з серцем своїм, бо це найкраща бесіда з усіх бесід.
- Стріла, спрямована на невинного, колись повернеться назад і влучить у злого стрільця.
- Щаслива та людина, яка зранку просить благословення Божого, вдень славить Його, а ввечері за все складає дяку Богові.
- Не завдавай кривди сироті, бо давно сказано: «Над сиротою Бог з калитою».
- Злочестиві виростають самі по собі, ростуть як лопухи, як терен, як кропива, а праведника треба ростити як квітку.
- Скорботи надаються для того, щоб ми ліпше відчували Бога.

- Як лілія не вживається з кропивою, так праведник не може дружити з нечестивим.
- Поливай сад, щоб він не засох. Але, коли сад уже засох, то це йому не допоможе. Себто, кожну добру справу роби вчасно.
- Заздрість – це тернина в серці. Вона не дасть людині спокою, аж поки людина не викине її зі свого серця.
- Правда, мудрість, святість – ось найліпший фундамент, найміцніші підмурки для всякої будови. У тому числі й державної.
- Парасолька спасає людину від сонця пекучого і від сильного дощу, а Долоня Божа рятує нас ще й від усякої біди.
- Говори лише про те, про що знаєш ясно, як Божий день, а про все інше мовчи.
- Ніколи нікого не проклинай навіть тоді, коли хтось цього заслужив. Проклинати і благословляти діло Боже, а не людське.
- Якщо до тебе прийшла невдача, ніколи не падай духом, бо тоді ця невдача ще більшою стане.
- Заповіді Господні – це те благословенне дерево на землі, яке дає людям солодкі плоди.
- Земля наша стоїть на трьох китах – на милості, довготерпінні та любові нашого Господа.
- Коли тебе покликали на гостинну, то поведь себе тихо, смирно, гречно, а не товчись, як Марко в пеклі.
- Для тіла багато лікарів. А душу вилікувати може тільки Бог.
- Тепер знайти щирого друга так же важко, як дістати зірку з неба.
- Коли Господь тобі світить, ти ніколи не заблудишся в путі.
- Бог – Сонце, а ми Йому в храмі ставимо свічку і Він приймає цей наш скромний дарунок, особливо, якщо цей дарунок від щирого серця.

- Камінь ненависті – це така штука, котру можна носити за пазухою, навіть, тоді, коли на тобі сорочки нема.
- Якби не було сонця, де б ми грілися? Якби не було Бога, кому б ми тоді жалілися та молилися.
- Хай усе гарне, прекрасне на землі нагадує тобі про небо. А все бридке, погане, жахливе – про пекло.
- Коли в серці живе гадюка, людина теж є гадюкою, коли в серці оселився вовк, людина стає вовком. А коли в серці живе Ангел, людина стає ангелоподібна.
- Коли ти, їдучи в далеку дорогу, забув взяти хліба, це півбіди, а коли забув взяти води, це вже ціла біда. Коли ти, їдучи далеко, забув з рідними попрощатися, це півбіди, а коли забув у Бога благословення взяти, це вже ціла біда.
- Без Бога і без води не пускайся в дорогу.
- Голову прикрашає не шапка, а розум.
- Сонце полюбляє тих, хто встає раніше за нього.
- Сама важка ноша в житті – це нечиста совість.
- Дорога, по котрій ніхто не ходить, травою заростає, помирає. Те ж саме буває і з людським серцем, коли до нього не заходять благословенні думки.
- Багато на світі є різних доріг, але між ними лише одна вірна – це та, яка веде до Бога.
- Не живи так, як легше, як зручніше і вигідніше. Живи так, як справедливніше.
- Один мудрий говорив: «Сім раз упав, вісім разів піднімись».
- Почув погану новину про свого друга, хай вона помре разом з тобою. Не говори про це нікому.
- В болото залізти дуже легко, але з болота вилазити занадто важко.

- Хто не відкриває дверей бідному, у того двері відкриває біда.
- Серце так прагне щастя, як гаманець грошей.
- Якщо є бублик, то можна прожити і без чаю.
- Капелюх можна мати і новий, але друга май старого.
- У бідного мало ворогів, та ще менше у нього друзів.
- Нещирий друг кусає гірше собаки.
- Не співає той, у кого в кишені вітер свище.
- В аптеці продають таблетки, порошки, краплі, але не здоров'я.
- Краси лиця і доброти серця не приховаєш.
- Добра людина сіє пшеницю, зла – лопухи та реп'яхи.
- Чи можуть бути руки золоті у того, хто увесь час краде ними чуже добро?
- Якщо на якомусь папері ти побачиш ім'я Боже, то не кидай цей папір куди попало, бо це – зневага до Бога.
- Не роби такого, не бажай такого, не шукай такого, без чого можеш обійтися.
- Не проси ближнього свого зробити те, що легко можеш зробити сам.
- Хай милосердя у тебе буде на першому місці, а кара на десятому.
- Я святим назву той язик, який ближньому говорить: «На!», а Богові: «Господи, помилуй».
- Сиди вдома, Богу молись і працюй, молячись. Хоч личаки плети, але не байдикуй, не марнуй часу і до храму завжди ходи.
- Хочеш бути вільним, не будь рабом своїх звичок: не кури, не пияч, обмежуй свої бажання, тощо.
- Небо прикрашають зірки, а землю квіти, як то було б погано, якби на небі не було зірок, а на землі квітів!
- Порожня душа – що сухий колодязь. З такої душі не нап'єшся.

- У холодному попелі вогню не шукай, а в жорстокій душі – милосердя.
- Лиха людина завжди одна тай одна. У неї друзів не буває.
- Про свої гріхи ні «гу – гу», а про чужі «бу – бу – бу»!
- Хто краде у свого ближнього, той обкрадає свою душу.
- Не той багатий, хто багато має. Багатий той, хто щасливий тим, що він має.
- Хай думка завжди випереджає твої вчинки, завжди перше добре подумай, а тоді вже роби.
- Слухай, що тобі каже твій шлунок, але не забувай послухати що тобі говорить твоя совість.
- Голос совісті – це тихий голос неба, до нього треба завжди прислухатися.
- Хто має совість і сором, той не далеко від Бога.
- Дуже шкода, що на язиці не буває мозолів, бо якби вони були, на світі значно менше було б брехунів та базік.
- Тіло можна нагодувати, напоїти. А жадібних очей – ніколи не наситити.
- На стежині, по котрій багато людей ходить, трава не зеленіє. В душі, в котрій багато гріхів гуляє, нічого доброго не росте.
- Розумні думки актуальні в будь – який час і в будь – яку погоду.
- Блажен той, хто в своєму серці не тримає зла.
- Не кидай сміття у ту криницю, з котрої твої діти колись будуть пити воду.
- Коли коня вкрали, то за його підковами не плачуть.
- Небезпечний шлях до чужої кишені.
- Балакуча душа, як дірявий мішок, завжди порожня.
- У підлабузника язик м'який, як глина, зате серце у нього – каменя.

- Добре, коли батьки народжують Левів, а не шакалів.
- Хто в житті пробиває собі дорогу кулаками, той неба не дістанеться.
- Пава гарна не сама собою, а одягом своїм. Подібне буває із деякими людьми.

ВИСНОВКИ

Компетентнісний підхід у навчанні спрямований на формування у дітей бути ініціативними, вміти ухвалювати самостійні рішення, працювати в команді, уміти виходити з проблемних ситуацій. Використання дидактичних матеріалів направлене на формування ключової комунікативної компетентності. Дієві практики «Щоденних 5» допоможуть організувати індивідуальну, парну чи групову роботу, забезпечать особистісний підхід до кожного учня, сприятимуть розвитку навичок спілкування, логічного і критичного мислення, розвитку креативності, самостійності, всебічно розвиненої особистості громадянина і патріота.

Використання у щоденній роботі технології Щоденні 5 допомагає виробити в учнів уміння працювати самостійно, робити власний вибір, глибоко висловлювати думки щодо певного питання чи проблеми, аналізувати й приймати рішення. Вправляння в самостійній діяльності стимулює потребу в оцінці власних сил і пошуку взаємодії з учителями задля консультації, підтримки, допомоги. Це забезпечує для вчителя можливість приділяти більше часу тим учням, які потребують уваги: виявити, як учні працюють у групах, комунікують, аналізують опрацьований матеріал тощо.

Також використання технології сприяє тому, що в школярів не виникає проблеми у написанні письмових робіт, у вмінні висловлювати свої думку, обґрунтовувати її. В учнів відсутні проблеми з читанням, розумінням прочитаного, оскільки щоденна робота «Читання для себе» та «Читання для когось» спонукає їх вдумливо читати, аналізувати, прислухатися до думки однокласників. «Словникова робота» допомагає розширювати словниковий запас, розуміти значення слів, доречність використання їх у мовленні, відпрацьовувати навички орфографії. «Слухання» сприяє розвитку вміння уважно слухати та аналізувати почуте, робити власний аналіз після опрацювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар Т. О. Навчання без стресу, або Як не плакати над домашнім завданням / Т. О. Бондар. — Х. : ВГ «Основа», 2022.— 176 с.— (Серія «Для турботливих батьків»).
2. Бондар Т. О. Нейропедагогіка і сучасні методики розвитку критичного і креативного мислення у школі / Т. Бондар // Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції — Кременчук, 2019 — С. 299–303 [Електронний ресурс] — Режим доступу : <https://bit.ly/2WIRqsj>
3. Бондар Т. О. Сучасні методики і технології розвитку мислення як важлива складова ефективного освітнього середовища / Т. О. Бондар // Науково-методичні записки ПОІППО : Новій школі — нове освітнє середовище — 2018 — Випуск 10 — Полтава : ПОІППО — 98 с — С. 84–89.
4. Застосування педагогічної технології «Щоденні 5» у роботі над текстом у початковій школі (1 – 2 класи): [навчально – методичний посібник] / упорядник: Наталія Тіхонова. – Кропивницький, 2021
5. Державний стандарт початкової освіти: веб-сайт. URL:<http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/> (дата звернення 19.02.2025).
6. Лаенз Дж. Система професійної підготовки вчителів у Канаді / Дж. Лаенз // Освіта і управління. – 2007. – Т.1. – Ч. 4.
7. Марина Пристінська Вступ. Щоденні 5. Щоденні 3. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=fWq8QXpe8zQ> (дата звернення 05.03.2025)

8. Митрополит Феодосій (М. Н. Дикун-Ваколюк). Байки. – 1976 - 1984.- Полтава -машинопис.
9. Митрополит Феодосій (М. Н. Дикун-Ваколюк). Думи мої думи (збірка віршів і перекладів) – 1993. - Полтава -машинопис.
10. Митрополит Феодосій (М. Н.Дикун- Ваколюк). Свята криниця. – 1975-2001. -Т.1-19. Полтава -машинопис.
11. Митрополит Феодосій (М. Н.Дикун-Ваколюк). Святі хвилини. – 1971-1975. -Т. I-IV. Полтава – машинопис.
12. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг .ред. Бібік Н.М. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с.
13. Періодичне видання // Імідж сучасного педагога // «На шляху до нової школи». – 2017.- № 1.- С.3-10.
14. Пометун О. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи. – Київ : К.І.С., 2004. – С. 66–72.
15. Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів.URL:http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/31210/ (дата звернення 05.04.2024).
16. Родюк Н. Ю., Голюк О. А. Особливості методичних аспектів у формуванні читацької культури учнів початкової школи за допомогою інноваційних технологій
http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/25/part_1/20.pdf
(дата звернення 18.02.2025)
17. Розвиток читацької компетентності учнів початкової школи: стаття. URL:
<http://conf.kubg.edu.ua/index.php/courses/ksdpounush/paper/viewFile/385/381>(дата звернення 19.04.2024)
18. Савченко О. Методика читання у початкових класах: Посіб. для вчителя. Київ: Освіта. 2007. 334 с.

19. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів педагогічних факультетів. К.: Абрис, 1997. С. 28
20. Садкіна В. Маленькі секрети учительського успіху. Навчаємо з радістю. Харків: Видавнича група «Основа», 2016. 144 с.
21. Садкіна В. Усвідомлене читання – skills на все життя. Харків: Видавнича група «Основа», 2020. 96 с.
22. Старгіна І., Терещенко В., Панченков А. Розвиток читацької компетентності в учнів початкової школи в системі інтегрованого навчання. Харків. Соняшник, 2020. 176 с. 14
23. Смалюх М. П. НУШ 3-4 класи. Стіна слів. Робота зі словами за методикою «Щоденні 5». Х.: «Видавнича група «Основа», 2021.
24. Український освітній онлайн-портал для вчителів <https://naurok.com.ua/> (дата звернення 09.03.2025)
25. Харченко О. Ю., Цимбалова В. І., Чернова Т. В. Щоденні 5. Цікаві завдання на кожен день за видами діяльності. Х.: «Видавнича група «Основа», 2019. 191 с.
26. Хомич О. О. Особливості навчання учнів початкових шкіл Канади. Молодий вчений. 2017. № 11 (51). С. 460–465.
27. Чепурний Г. А., Палійчук Ю. В. Ковальова С. В Як вивчити вірші, тексти, таблицю множення Навчально-методичний посібник Серія «Як навчитися легко вчитися» — Видання друге, доповнене — Вінниця : ВМГО «Розвиток», 2006 — 80 с.

ДОДАТКИ

Читання: секрети та техніки

від Тетяни Олексіївни Бондар – кандидата філософських наук, завідувачки кафедри філософії і економіки освіти Полтавської академії неперервної освіти.

Дієві поради за книгою авторки

«НАВЧАННЯ БЕЗ СТРЕСУ, АБО ЯК НЕ ПЛАКАТИ НАД ДОМАШНІМ ЗАВДАННЯМ»

Розпочнемо саме із читання. Адже воно не тільки є потужним каналом для отримання інформації, розвитку словникового запасу, пам'яті, уяви, концентрації, а й сприяє виробленню більш чіткого та ясного мислення, розвиваючи мозок і світогляд дитини. Проблеми з читанням неодмінно тягнуть за собою низку супутніх труднощів — повільний темп навчання, складнощі із розумінням інформації, небажання вчитися і, нарешті, тотальне небажання читати взагалі. У цьому підрозділі ми розглянемо, які причини можуть до цього призводити і які є способи зарадити ситуації, навчивши дитину читати швидше та із задоволенням.

Основні причини небажання читати

Причин нелюбові дитини до читання може бути багато. Умовно їх можна об'єднати у дві великі групи:

1) психологічні причини:

- читання є непопулярним у середовищі дитини;
- з ним пов'язані неприємні спогади чи ситуації примусу;
- асоціюється із ситуаціями неуспіху (що могли зумовлюватися фізіологічними причинами);
- нецікавий зміст чи надто складний виклад тексту;

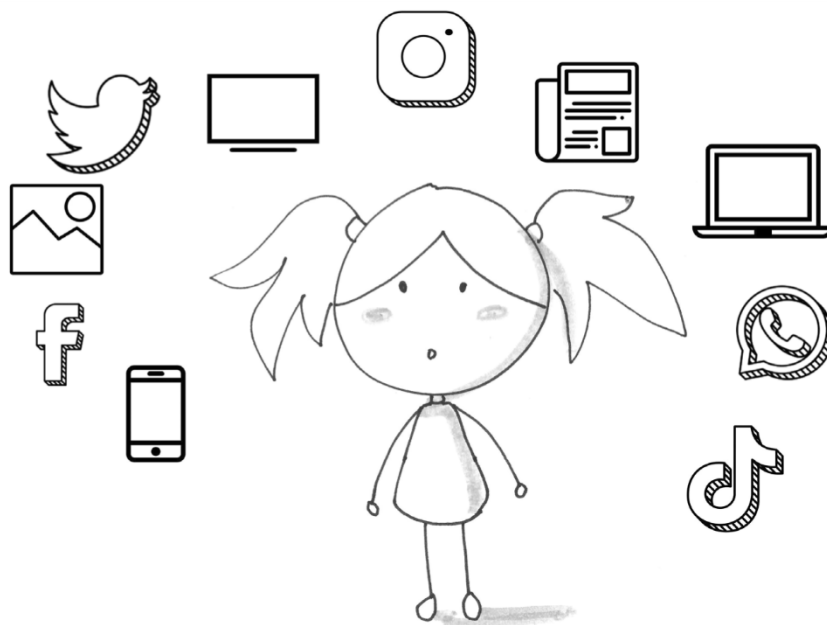
- дитина втомлена (або перевтомлена через свій занадто завантажений режим дня);
- тематика не актуальна для дитини.

2) фізіологічні причини — усе, що ускладнює процес читання, робить його справжнім випробуванням для дитини, приносить не задоволення, а відчуття власної неспроможності та неуспіху:

- дислексія;
- особливості сприйняття вербальної інформації;
- низька швидкість читання;
- нерозуміння прочитаного;
- складність із зосередженням уваги;
- проблеми із зором тощо.

Окремо варто назвати дію факторів, про які ми говорили в частині про дофамінову залежність, оскільки вони зумовлені і фізіологічними, і психологічними чинниками, це:

- особливості «кліпового мислення» сучасних дітей і підлітків, для яких мозаїка з розрізнених фрагментів інформації — нормальна картина світу, візуальні дані та яскраве мерехтіння не переобтяжених змістом картинок вони сприймають набагато легше, ніж великі обсяги текстової інформації, що здається нудною, задовгою та важкою для сприйняття;
- інформаційна інтоксикація — велика кількість потоків емоційно насиченої аудіо-візуальної інформації (реклама, кліпи, чати тощо) перевантажує канали сприйняття дитини, втомлюючи її та привчаючи до «легкого» дофаміну

Крім можливих перелічених причин нелюбові до читання, не варто відкидати можливості, що дитина просто поки не знайшла свою книжку та свого автора — той твір, який захочеться прочитати на одному подиху. Таких прикладів безліч. Один мій знайомий філолог і успішний письменник категорично не любив читати до 12 років, поки йому до рук не потрапили «Пригоди капітана Блада» Рафаеля Сабатіні — після цього він буквально залип спершу на цю книжку, потім на інші, схожої пригодницької тематики, за якими пішли детективи та література найрізноманітнішого спрямування.

У дитини може бути надзвичайно широке коло зацікавлень і занять (малювання, футбол, музика тощо) окрім читання. Тому перше, що варто зробити, коли питання нелюбові до читання у вашої дитини почне вас хвилювати серйозно, це поставити собі запитання: *«У дитини немає інтересу тільки до читання чи до життя взагалі?»*.

Якщо тільки до читання, то спокійно видихаємо, допомагаємо нашій малечі пізнавати світ комфортними для неї способами. А ще —

потихеньку та ненав'язливо втілюємо в життя поради, що подані в блоках далі:

- Якщо проблеми пов'язані із психологічними причинами, особливостями сприймання та інфоінтоксикацією — звертаємо увагу на **перший блок**.
- Якщо причини фізіологічні — намагаємось «прокачати» базу й допомогти дитині опанувати навик читання за допомогою **порад другого блоку**.

Як захопити дитину читанням: найпростіші прийоми та техніки

Перше, що варто запам'ятати в будь-якому випадку:

*читання ні в якому разі не повинно
сприйматись як покарання, воно має
приносити задоволення.*

А радість, як ми пам'ятаємо ще з розділу про мотивацію, приносить лише така діяльність, яка нам вдається.

Тому розглянемо прийоми та способи, які допоможуть дитині опанувати читання так, щоб це стало не проблемною, а приємною дією:

1. Знаходьте й підкріплюйте інтерес

Виберіть казку чи історію, яку дитина зазвичай любить слухати й знає майже напам'ять, і запропонуйте разом намалювати до неї ілюстрації чи виліпити героїв із пластиліну. Те саме можна зробити і з щойно початими незнайомими історіями.

Шукаючи книжку для читання, намагайтесь підібрати її з тих тем, які цікавлять не вас, а дитину (динозаври, пригоди, археологія, віруси, тварини тощо). Добре, якщо книга бібліотечна чи взята у знайомих (щоб час для прочитання був обмежений, а шанси потрапити на дальню полицку — мінімальними). Спершу її можна розглянути разом, потім почитати

частинами, зупиняючись на найцікавішому місці (метод Шахерезади), щоб у дитини виникло бажання дочитати історію повністю

Не лякайтесь «кліповості мислення», а активно її використовуйте — якщо дитину не цікавлять тексти, виберіть як альтернативу графічні романи чи комікси. Інформація в них подається маленькими порціями, візуалізація проста, до того ж яскрава. Якщо дитина аудіал, чудово підійдуть аудіо книги. У якості мотивації до читання можна використовувати буктрейлери — короткі яскраві відеоролики за мотивами книги.

Якщо дитині сподобався художній фільм чи мультфільм, спробуйте знайти історію чи книжку, за якою він знятий, і перегляньте, поділившись враженнями. Можливо, дитина захоче прочитати її самостійно.

Використайте силу наступності. Дайте дитині прочитати першу книжку із серії (того самого «Гаррі Поттера», наприклад), є шанс, що інтерес дочитати стане стимулом перечитати всі наступні книги

2. Ураховуйте «нейроособливості» уваги та сприйняття

Час, який відводимо для читання, не має перевищувати 5–10 хв, щоб дитина не встигла втомитись. Краще зробити кілька таких коротких читацьких сесій, ніж одну довгу на годину чи дві. Виняток — гаряче бажання самої дитини почитати ще.

Вибираючи книжку, ураховуйте візуальний фактор (якісні яскраві ілюстрації, шрифт, якість друку), що привертатиме увагу дитини в першу чергу.

Зважаючи на схильність мозку до автоматизації процесів, спробуйте перетворити читання в корисну звичку — виділіть для нього спеціальний час, якщо для дитини це буде комфортним.

3. Закріплюйте ситуацію читання позитивними емоціями та спілкуванням

Якщо читання не культивується в родині, привчити до нього дитину непросто. Як говориться в англійському прислів'ї: «Не виховуйте своїх дітей, усе одно вони будуть схожі на вас Виховуйте СЕБЕ». Тому важливим є родинне ставлення до читання.

Раз на місяць влаштовуйте «книжкове свято» — спільні походи в книжкову крамницю, де кожен може вибрати собі книжку за своїми інтересами та вподобаннями .

Час від часу спільно грайте в ігри з креативності — наприклад, в усне та письмове створення чи переписування історій (див додаток № 1, вправи «Письменник» і «Нова казка»).

Якщо дитина тільки опановує читання, грайте в гру «Пальчик» — читайте разом уголос казки, а дитина нехай вам допомагає пальчиком, намагаючись водити в темпі вашого читання по тексту. Можна це робити вдвох — її і вашим пальчиком.

Влаштовуйте спільні родинні обговорення цікавинок, які ви прочитали, бажано це робити в невимушеній і веселій атмосфері, щоб дитина звикала до такого обміну думками й ділилася спершу прочитаними в школі історіями, а потім і власними читацькими вподобаннями.

Скільки б років не було вашій дитині, ніколи не пізно ввести правило «казка на ніч» — це буде чудовою можливістю спілкування перед сном, а також розвитку уяви.

4. Створюйте ситуацію успіху

Якщо дитина мала негативний досвід із перевіркою швидкості читання, перекрийте його позитивним — дайте прочитати знайомий текст кілька разів поспіль, замірюючи швидкість, щоб дитина зрозуміла, що

швидкість читання може змінюватись на краще навіть у неї і її можна натреновувати.

Використовуйте вправи й ігри з другого блоку — виконуючи їх регулярно, дитина сама помітить позитивні зміни і те, що читати їй стало набагато легше.

Ніколи не змушуйте дитину читати художню літературу через силу — це найшвидший шлях до вироблення відрази і до книги, і до самого процесу читання. До того ж, у ситуації примусу дитина мимоволі вчиться залежному стилю поведінки.

Цікавими є поради щодо комплексного розвитку комунікативних і читацьких навичок дітей, подані шеф-редакторкою «Освіторія Медіа» та авторкою комікс-кота Інжира Оленою Павловою [20]. Вона пропонує активно використовувати формати і майданчики, що є близькими для дитини: завести книжковий блог на YouTube-каналі, сторінку в Instagram чи канал у Telegram, де дитина могла б щотижня розповідати або писати про якусь класну книжку — це заохотить до систематичного читання. Можна спільно підписатися на гарно оформлені книжкові сторіз в Instagram та канали в Telegram, що надихають читати, а також періодично влаштовувати книжкові членджі. Для цього авторка радить розробити тематичні завдання, які має виконати дитина, щоб отримати приз, про який вона давно мріє.

Наприклад, темою такого членджу може стати колір. Завданнями — прочитати за місяць книжку із зеленою обкладинкою, книжку автора з «кольоровим прізвищем», книжку з кольором у назві, вивчити вірш, де фігурують кольори [21].

Із читацько-комунікативних активностей авторка також пропонує влаштовувати тематичні дитячі книжкові вечірки (де можна обирати уривок, який гості розігруватимуть у ролях або імпровізуватимуть);

жартівливі «ворожіння» на віршах; походи на літературні презентації та книжкові фестивалі; «гаражні розпродажі» вдома чи у дворі з обміном книжками між дітьми [22].

Виконуючи поради, які вам більше припали до душі, обов'язково експериментуйте, шукайте найкращі варіанти саме для вашої дитини. І результат вас неодмінно порадує.

Вправи для розвитку швидкості читання та розуміння прочитаного

У цьому блоці ми розглянемо вправи й методики, які допоможуть технічно покращити швидкість і якість читання вашої дитини.

Класичні методики зі швидкочитання зазвичай пропонують техніки та набори вправ, спрямовані на кілька цілей:

- розширення **поля зору*** (щоб бачити не окремі букви, а ціле слово, згодом — частини речення та слова й речення поряд);
- подолання **регресії** (звички мимовільно повертатись очима назад, щоб прочитати текст повторно);
- позбутися **проговорювання** вже схопленого зором слова вголос чи про себе, що теж сповільнює читання;
- **уміння виділяти головне** (що теж важливо і для розуміння, і для швидкості прочитання);
- **прискорення сприйняття** як тексту, так і інформації в цілому;
- зміцнення м'язів **очей**;
- **розвиток уваги та концентрації** (щоб краще зосереджуватись на прочитаному)

Таким чином, усі пропоновані нижче вправи зорієнтовані на «прокачку» одного (або й кількох одразу) з перелічених вище навиків.

* Поле зору — це відрізок тексту, який око сприймає за одну фіксацію погляду. Чим він менший, тим більше стрибків і зупинок роблять очі під час читання.

Головне правило для виконання їх усіх — це дотримання трьох «Р»:

- РЕГУЛЯРНО!
- РАДІСНО!
- РАЗОМ!

Дотримуючись цього нескладного правила й перетворюючи вправи на веселу гру, можна досягти значного покращення в техніці читання дитини.

Секретними інгредієнтами, що допоможуть вам зробити процес тренування комфортним і цікавим, будуть налаштованість на успіх, динамічність і врахування стану та настрою вашої малечі, а головне — відсутність критики. Ці умови спільні абсолютно для всіх вправ — і для розвитку швидкочитання, і для розвитку пам'яті та мислення.

ПОРАДА

Перед початком виконання поданих нижче вправ бажано виміряти наявну швидкість читання дитини за 1 хвилину, щоб було із чим порівнювати. Для цього варто взяти незнайомий текст і після закінчення читання поставити кілька запитань, щоб зорієнтуватися, наскільки добре дитина зрозуміла прочитане.

Скоромовки — тренуємо «нейронні доріжки»

Не дивуйтеся, що ми починаємо зі скоромовок. Виявляється, вони допомагають не тільки тренувати дикцію, правильну та красиву вимову, а й покращують мислення, увагу і швидкість читання. Справа у нейронних зв'язках — для їх створення та розвитку мозку дуже важливо розвивати не тільки дрібну моторику, а й усне мовлення дитини. Завдяки руховим

вправам кількість нейронних зв'язків збільшується, прискорюючи обмін інформацією між півкулями та прокладаючи міцні швидкісні «нейронні доріжки», які безпосередньо впливають на розвиток мислення, швидкість читання, поліпшення уваги та пам'яті .

Для початку скоромовку варто прочитати повільно, щоб дитина зрозуміла кожне слово й загальний зміст. Дуже добре, якщо, запам'ятовуючи, вона намалює в уяві картинку подій, що відбуваються з героями скоромовки, — так пригадати буде легше.

Швидкість вимови варто збільшувати поступово. Процес буде цікавіший для дитини, якщо до нього додати ритм, відстукуючи його долонями чи ногами та змінюючи для кожної нової скоромовки.

Ось кілька скоромовок із відкритих ресурсів [23] для початку:

Бук бундючивсь перед дубом, тряс над дубом бурим чубом

Дуб пригнув до чуба бука Буде букові наука

Босий хлопець сіно косить, роса росить ноги босі

Бурі бобри брід перебрели

Забули бобри забрати торби

Обережний хитрий лис

До нори вечерю ніс

Біг додому лісом лис,

Шелестів над лісом лис

*Великі мурахи грали в шахи,
А маленькі мурашки — у шашки
І ще дві чудові скоромовки від дитячої письменниці Ганни Чубач [24]*

*Сіло сонце на сосну,
Сонно мовило: «Засну!»
Сосни сонечко гойдали, Сосни
сонечко благли:
«Сонце, сонечко, не треба,
Стане темно нам без тебе»*

*У долині жив удав
Удавав, що він все знав
Удавав, що все умів
У траві хвостом вертів*

Можна вчити скоромовки всією родиною. Їх можна збирати й записувати. Розпитати в бабусь і дідусів про ті скоромовки, які вони знають, і укласти родинну збірку, оформивши разом із дитиною.

Також для розвитку артикуляції та швидкості схоплювання зором складів можна грати в «Співанки»: записати на аркушах великими літерами сполучення приголосних букв із голосними (наприклад, БА-БЕ-БО-БІ-БИ-БУ-БЄ, ВО-ВЕ-ВІ-ВЕ-ВУ-ВА), які потрібно спершу уважно прочитати, а потім — прочитати якомога швидше, проспівуючи вголос. Потім завдання ускладнюємо, беручи складніші сполучення букв (МРА-МРЕ-МРО-МРУ-МРІ, СКРЕСКРА-СКРО-СКУ-СКРІ). Оскільки голосні

поєднуються з приголосними не по порядку, ця вправа також тренує уважність.

Таблиці Шульте — розширюємо поле зору

Однією з важливих причин повільного читання дитини є невеликий кут зору. Розширити його, а також тренувати зорову пам'ять, увагу та периферійний зір (так зване «читання по вертикалі») допомагають таблиці Вальтера Шульте. Їх можна виготовити самостійно — на аркуші паперу (бажано картону) потрібно намалювати й вирізати квадрат на 25 клітинок (5×5), куди в довільному порядку фломастером вписати числа від 1 до 25. Для маленьких можна зробити менші (3×3, 4×4).

Можна виготовляти таблички тільки чорного кольору; можна використовувати для написання цифр 2–3 різні кольори або різну заливку (якщо робите таблиці на комп'ютері).

Можна працювати онлайн на численних сервісах в Інтернеті:

8	4	6
3	1	9
7	5	2

8	4	6
3	1	9
7	5	2

Працювати з таблицями можна по-різному. Найпростіший спосіб — знайти всі числа по порядку. Рухати очима по таблиці можна, але очі мають здійснювати якомога менше рухів. З часом потрібно намагатись дивитися точно в центр таблиці й рухати очима максимально мало. Займатися на тренажері слід за таймером. Результати зазвичай покращуються вже через кілька днів регулярних тренувань.

Замість цифр можна використовувати літери — дивлячись у центр таблиці, пробувати поступово побачити всі літери, що знаходяться довкола виділеної.

1	10	7	13	4
6	20	18	3	12
15	2	16	19	23
20	24	22	11	9
17	14	5	8	24

А	Д	Е	М	Я
З	В	Т	Ш	Л
Г	К	И	Ф	Р
Ч	Б	С	Н	Ю
П	У	Ц	Х	О

Перед початком тренування бажано розслабитись і комфортно сісти. Тренуватися можна щодня, але не більше десяти хвилин, щоб дитина не втомлювалась. Відстань від очей до таблиці Шульте має бути такою ж, як під час читання книг, тобто приблизно 30–35 сантиметрів.

Окрім таблиць Шульте для розширення периферійного зору можна використовувати *предмети й інтер'єри*, що вас оточують, — наприклад, розглядаючи стелаж із книгами, дитина може зупиняти погляд на одній з них і, не рухаючи очима, пробувати боковим зором спершу вихопити колір найближчих до неї, потім — їх назви.

У журналах можна використовувати прийом *зеленої крапки* — прямо посеред сторінки з не дуже дрібним текстом намалювати зелене коло 2–5 мм. Дитина має уважно на нього дивитися і, не рухаючи очима, пробувати побачити літери й слова, що знаходяться зверху, знизу та по різні сторони від неї.

Також можна грати в гру «*Знайди слово*» — відкривши книжку на будьякій сторінці, спробувати якнайшвидше відшукати в тексті слово, яке там побачив і прочитав дорослий.

Струп-тести — тренуємо когнітивну гнучкість і вміння переключати увагу

Струп-тести — це вправи, що перевіряють затримку реакції під час прочитання слів, коли їх колір не збігається зі значенням.

Це картки, на яких великими літерами послідовно записані назви різних кольорів. Особливість у тому, що слова записані шрифтом іншого кольору, ніж той, які вони позначають (наприклад, слово ЖОВТИЙ — зеленим кольором, СИНІЙ — червоним, ЗЕЛЕНИЙ — чорним) .

Читаючи про себе **назву** кольору, дитина має назвати **колір** шрифту, яким слово записане А потім — навпаки.

Такі таблички легко можна виготовляти самостійно. Дія вправи базується на суперечності між прочитаною інформацією та побаченою. Відповідно до теорії Джона Рідлі Струпа, ми прочитуємо слово швидше, ніж можемо розпізнати, згадати й назвати колір:

жовтий синій помаранчевий чорний
 червоний зелений рожевий жовтий
 червоний помаранчевий зелений чорний
 синій червоний рожевий зелений синій
 помаранчевий

Виконання цієї вправи тренує концентрацію уваги, уміння швидко перемикається та здатність відкидати подумки непотрібне, розвиваючи гнучкість когнітивного мислення.

Для когнітивної гнучкості корисно також використовувати **картки-анagramи** [25], перемішувати букви, з яких дитина має скласти чи вгадати слово Можна робити їх різних рівнів складності:

ЧЮ	ОЧІ
ІНС	НІС
АЗИМ	ЗИМА
АОРВОН	ВОРОНА
ЛАВІХО	ВІХОЛА

ИЛКОДРОК	КРОКОДИЛ
ТЕИКМЕЛ	МЕТЕЛИК

Також можна скористатися відомою грою — брати великі слова та пробувати скласти з їхніх літер багато окремих коротких: наприклад, НЕЗАЛЕЖНІСТЬ = зала, ніж, сіль, ніс та інші.

Ще варіант — подавати тільки частину слова, пропускаючи перші двітри букви:

__ _ осипед, _ ампа, __ кно, __ _ ака

Виділяємо домінанту — ключові слова тексту

Навичка орієнтуватись у тексті й виділяти головне знадобиться вашій дитині не тільки для читання, а й для кращого запам'ятовування, швидкої підготовки завдань та успішного складання іспитів.

Якщо прочитаєш що-небудь, то з прочитаного зрозумій собі головну думку. Так роблю і я: з того, що я прочитав, я неодмінно що-небудь відзначу.

Сенека-молодший, філософ

Спершу візьміть невеликий незнайомий текст. У кожному смислового абзаці відзначте ключові слова. Нехай дитина виділить їх текстовим маркером або просто підкреслить. Потім разом перечитайте лише виділені ключові слова. Чи зрозуміло з них, про що йдеться? Можливо, якогось слова не вистачає або навпаки є зайві? Спробуйте переказати коротко суть.

Зрозумівши алгоритм, дитина зможе сама брати невеличкі тексти й швидко підкреслювати смислові домінанти, а потім переказувати вам головний зміст. Чим більше в неї буде практики — тим краще. За ключовими словами легко готувати перекази й учити вірші напам'ять.

Гарно тренує вміння вихоплювати з тексту слова гра «Хамелеон» — на аркуші з великим розрідженням хаотично пишемо (якщо на комп'ютері — набираємо) різні літери, серед яких «ховаємо» слова .

**ЩГОРІХЩАОМИЙХЄЩАОМИТЙЄЇЩАОЛТЙХДМОЗОКЗЛКЩТЛО
ШАБЕЗЩПІКНИЖКАНТОЛТІЖЗКПКПРАДІСТЬИТЙТЙХДМЗЛЮБО
ВЄКЩТАРІЛКАЛОШЗЩКНТОВЛТІХЗАВУЗЩАСТЯЩЖЗКПКПРИЬБ
ГЩЩЩЩОГРХЙЩАОМИЙХЄЩАОМИТВОРЧІСТЬЙЄЇЩАОЛТЙХД
МЗЛКЩТЛОШЗЩКНТОЛТІЗЦААА**

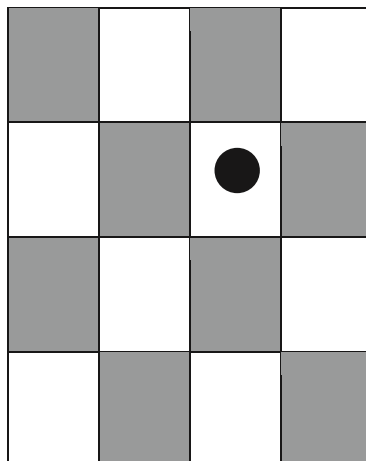
Це ж можна робити в таблиці:

Ф	Н	І	Ч	Ф	Р	А
А	Р	П	Л	І	Т	О
Л	А	М	А	Д	О	Ю
Д	Ф	О	Л	К	Ф	А
О	К	Р	А	Ф	Е	Я
С	Р	К	Д	Ю	Є	Р
А	Ж	В	Л	Ї	Ф	Л
Ф	І	А	Ї	Ж	А	К

Можна також грати в **словесне лото** — написати на окремих квадратах паперу по 20–30 різних слів і розкласти в довільному порядку на столі. Завдання — один гравець називає по черзі слова, а інший намагається знайти їх серед розкладених якомога швидше. Можна грати на час, обмінюватися ролями. Перемагає той, хто знайде всі слова якнайшвидше.

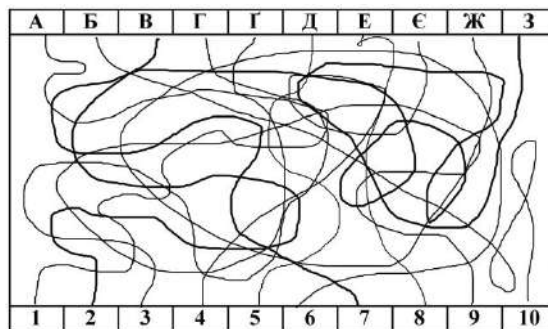
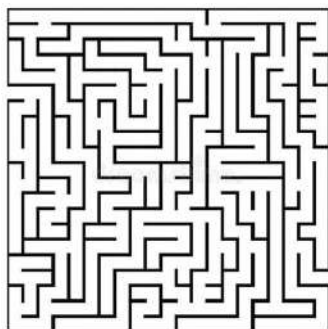
Для тренування концентрації та візуальної пам'яті можна грати в **уявну фішку** [26] — переміщувати подумки по намальованій дошці фішку (можна муху, квітку), поки хтось диктує записані ходи. Водити по полю пальцем чи указкою не можна. Потім варто звіритися з ходами, чи

правильно ходила фішка. Згодом задачу можна ускладнити — прибрати дошку й перемістити її в уяву.

Лабіринти — тренуємо уважність

Для тренування уважності можна грати в лабіринти — брати аркуші в клітинку та малювати один для одного лабіринти різних рівнів складності.

Виконання вправи з лабіринтами можна ускладнювати тим, що знаходити вихід лише очима, не використовуючи ручку чи палець, робити це спершу із входу в центр, потім навпаки [27].

Позбуваємося повернень

Щоб допомогти очам позбутися регресивних стрибків, можна використовувати указку, ручку чи олівець, яким проводити по тексту під час читання.

Читання без артикуляції

Як ми вже згадували, артикуляція гальмує процес читання, тож її необхідно позбутися. Для цього можна спробувати способи, запропоновані Джоном Вітчем — автором посібника «Швидкочитання: читаємо у чотири рази швидше» [28], вибравши для дитини більш зручний:

- читати очима й рахувати про себе;
- читати очима, приклавши палець руки до губ (потрібно, щоб губи не ворушилися);
- читати очима, притиснувши язик до зубів;
- під час читання вимовляти вголос веселі й легкі звукосполучення (траля-ля, трам-та-рам), можна вимовляти окремі слова (мама, тато, мама, тато).

До речі, на думку багатьох тренерів зі швидкочитання, надзвичайно корисним для розвитку когнітивних навичок є рахунок вголос до ста й більше.

Виконуючи регулярно ці та подібні вправи, уже через кілька тижнів ви помітите значні позитивні зміни. Головне, щоб під час занять дитина не перевтомлювалась і вправи були їй у радість. Важливим є також розуміння мети («вміти читати краще») і постійна позитивна підтримка.

У деяких дітей результат видно швидше, іншим — потрібен довший час, щоб кількісні зміни зробили стрибок і перейшли в помітні якісні зміни. Найприємніше, що і ті, й інші залишаються з дитиною на все життя. Навички швидкочитання не забуваються і не втрачаються із часом — дорослішаючи, дитина їх тільки вдосконалюватиме та примножуватиме.

Крім класичного «швидкочитання», поступово дитина може опановувати й удосконалювати інші чотири режими читання, відповідно до цілей, завдань та бюджету часу, який у неї є:

- *поглиблене (аналітичне)* — спосіб читання, за якого увагу звертають на деталі, що осмислюють і аналізують (його ще називають критичним);
- *читання-перегляд* — використовується для попереднього ознайомлення з книгою (побіжний перегляд передмови, пошук у змісті найбільш важливих положень автора, за якими можна будувати висновки про основний зміст джерела, перегляд підсумкових тверджень і висновки про корисність чи цінність тексту*);
- *вибіркове* — вибірково читаються окремі розділи чи частини, увага фіксується тільки на тих аспектах тексту, які необхідні (наприклад, якщо книжку читати після попереднього перегляду);
- *читання-сканування* — це спосіб читання, за якого відшуковують виключно факти й потрібну інформацію (цифри, слова, прізвища тощо) Розвиваючи й тренуючи периферійний зір, можна за єдиного погляду на сторінку тексту миттєво побачити потрібне прізвище, назву чи цитату.

Опанувавши різні режими читання, дитина може гнучко орієнтуватися, вибираючи відповідний спосіб залежно від характеру тексту й бюджету часу.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СТРАТЕГІЇ «ЩОДЕННІ 5».....	8
РОЗДІЛ 2. «ЩОДЕННІ 5»- ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ САМОСТІЙНОСТІ І ВИТРИВАЛОСТІ УЧНІВ.....	10
1. Етап 1. Читання для себе.....	10
2. Етап 2. Читання для когось.....	43
3. Етап 3. Слухання.....	63
4. Етап 4. Робота зі словами.....	93
5. Етап 5. Письмо для себе.....	97
ВИСНОВКИ.....	151
СПИСОК ВИКОРСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	152
ДОДАТКИ	155

**«5 кроків до читацької
майстерності»**
(збірка вправ для початкової школи)

Навчально-методичний посібник

Відповідальні за випуск: **Т. Мізин, О. Партола**
Технічний редактор **Т. Мізин**
Комп'ютерна верстка **О. Партола**

Підписано до друку 07.04.2025 р. Формат 60×84/8.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум.-друк. арк. 10,1.
Наклад 100 прим. Зам. № 2150

Віддруковано в ПНПУ імені В. Г. Короленка,
вул. Остроградського 2, м. Полтава, 36 003
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
серія ДК № 3817 від 01.07.2010 р.